

41.185/2

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

19.

évfolyam

1969

november

11

A megyei feladatokat is ellátó művelődési központ épülete Tatán. Alsó képünkön a járási könyvtár olvasószolgálati terébe vezető függőlépcső, amelytől jobbra helyezkedik el a raktár és az iroda (MTI Fotó)

t a r t a l o m

SZENTE FERENC: A közigazgatási szervezet változása és a könyvtárak	635
KERTÉSZ KÁROLY: A körzetesítés útja és eredményei a tapolcai járásban ...	639
Körzeti könyvtárosok jubileumi tanácskozása Salgótarjánban	645
PAJKOSSY GYÖRGY: Az Országos Széchényi Könyvtár hírlapgyűjteményének állományvédelme	646
PÁLDY RÓBERT: Teljes lehet a megyei sajtóbibliográfiák sorozata	651
PACSAI LÁSZLÓ: Új könyvtár, új feladatok	653
Az IFLA koppenhágai közgyűlése (<i>Dr. Székely Sándor</i>)	656
TÓTH DEZSŐ: Egy községi könyvtár olvasótábora	657
A fővárosi könyvtárak a fizikai dolgozók gyermekeiért (<i>B. É.</i>)	660
Iskola és könyvtár (<i>Vollmuth Frigyesné</i>)	661
Könyvtáros arckép — könyvekből (<i>B. Gy.</i>)	666
BENDE GYÖRGY—JAKAB JÓZSEF: A dorogi szakszervezeti könyvtár 50 éve	667
Ifjúsági olvasómozgalmi tanácskozás (<i>B. É.</i>)	670
Semmelweis Ignác — a könyvtáros (<i>Batári Gyula</i>)	671
Simon Mária Anna (<i>Dr. Farkas Istvánné</i>)	672
Kitüntetések	673

kis bibliográfiák

25 éve történt (<i>Lakos Katalin</i>)	663
--	-----

t á j é k o z t a t ó

BÖLCS ISTVÁN: Irodalom és film	675
IMRE LAJOS: Gyermekkönyvtárosoknak	679
Radnóti Miklós halálának 25. évfordulójára (<i>Bozóky Éva</i>)	681
Művelődési intézmény-e a könyvtár, népművelő-e a könyvtáros? (<i>pr</i>)	682
Ex-libris-kiállítások — könyvtárakban (<i>Szij Rezső</i>)	683

k ö n y v e k r ő l

Tanulmányok és kritikák (<i>Katona Jenő</i>)	685
Japán — újabb könyvek tükrében (<i>Iszlai Zoltán</i>)	687

k é z i k ö n y v t á r

Magyarország régészeti topográfiája (<i>Páldy Róbert</i>)	691
--	-----

könyvtári szakirodalom

Könyvtári és dokumentációs szakirodalom (Marót Miklós) 691
 A népművelés 10 éves fejlődése (Sallai István) 693:

bibliográfiák

Pedagógia és pszichológia (Kisfaludi Sándor) 694
 Könyvtári híradók 695
 Könyvtári kiadványok 696

A borító hátlapján Zórád Ernő rajza: Sára néni (1947)

из содержания

Ferenc Sente: Влияние изменения административно-территориальной организации в сети массовых библиотек (635);
Карой Кермес: Организация и итоги работы сети участковых библиотек в одном из районов (639);
Дердь Пайкоши: Охрана газетного фонда Государственной библиотеки им. Сечени (646);
Ласло Пацаи: Итоги и проблемы годичной деятельности одной из модернизированных уездных библиотек (653);
Деже Тот: Читательский коллектив сельской библиотеки I. (анализ) (657);
Иштван Белч: Литература и фильм (675).

aus dem inhalt

Ferenc Sente: Wie wirkt die Änderung des Verwaltungsapparates im allgemeinbildenden Bibliotheksnetz? (635);
Károly Kertész: Die Ergebnisse der Gründung eines Netzes von Rayonbibliotheken in einem Kreise (639);
György Pajkossy: Schutz und Instandhaltung der Zeitschriftensammlung in der Ungarischen Nationalbibliothek Széchényi (646);
László Pacsai: Ergebnisse und Probleme der Tätigkeit eines Jahres in einer modernisierten Kreisbibliothek (653);
Dezső Tóth: Leserkreis einer Gemeindebibliothek I. (Untersuchung) (657);
István Bölcs: Literatur und Film (675).

from the contents

Ferenc Sente: Effects of changes in local administration on the public library network (635);
Károly Kertész: Establishment of a network of small district libraries within an administrative district and its results (639);
György Pajkossy: Conservation of the periodicals collection in the National Széchényi Library (646);
László Pacsai: Results and problems of one year's activities in a modernized district library (653);
Dezső Tóth: Readership in a village library I. (Analysis) (657);
István Bölcs: Literature and cinema (675).

cikkeink szerzői

Batári Gyula, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Bende György*, a dorogi József Attila Művelődési Ház könyvtári tanácsának elnöke; *Bozóky Éva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Bölcs István*, a Magyar Rádió és Televízió munkatársa; *dr. Farkas Istvánné*, az MTA Központi Fizikai Kutató Intézetének osztályvezetője; *Imre Lajos*, a Szolnoki Megyei Könyvtár igazgatója; *Jakab József*, a dorogi József Attila Művelődési Ház igazgatója; *Kertész Károly*, a Tapolcai Járási-Városi Könyvtár igazgatója; *Pacsai László*, a Szekszárdi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Pajkossy György*, az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezetője; *Páldy Róbert*, a Könyvtárszerkesztője; *Sente Ferenc*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Szűz Rezső*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Tóth Dezső*, a Pápai Járási Könyvtár munkatársa.

Könyvtáros

A MŰVELŐDÉSÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Keilner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kóhalmi Béla, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 451-758.
Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin-körút 9-11. Telefon: 221-293.
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

69.3217 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A közigazgatási szervezet változása és a könyvtárak

Közigazgatási rendszerünk a vidék társadalmi-gazdasági átalakulása nyomán megújulóban van. A megújulást nemcsak lehetővé tette, hanem megkövetelte és sürgette az ország gazdasági fejlődésével együtt jelentkező civilizációs igénynövekedés és a városiasodási folyamat. *Erősödik a városok és a központi helyzetben levő népesebb községek szerepe* nemcsak a vonzáskörzet keresőképes lakosságának foglalkoztatása miatt, hanem az áruellátás, a szolgáltatások és a művelődésügy szempontjából is. A folyamat gyorsítását, a modern élet követelményeinek megfelelő településközpontok kialakításának előbbrehozatalát szolgálják azok az intézkedések, melyek fokozatosan megszüntetik a tisztán közigazgatási alapon létező, tehát *szolgáltatási szempontból nem indokolt* járásokat, városi rangra emelik az iparosodó, népesedő, az ellátásban központi szerepet játszó községeket, járási hatáskörből városi hatáskörbe kapcsolják a városok közelében fekvő, azokkal szimbiózisban levő falvakat. Ez év október 1-től a megyei tanácsok a saját hatáskörükben nagyközségi jogkört adhatnak az ötezer lakoshoz közel álló lélekszámú, iparilag fejlett falvaknak. Ez jóval nagyobb önállóságot, cselekvési szabadságot jelent a községgazdálkodásban és a fejlesztési hitelek igénybevétele terén, mint amivel egy falu rendelkezik. A példák tucatjaival áll előttünk immár az az integráción alapuló *területfejlesztési program*, amelytől oly sokat várunk mi könyvtárosok is.

A közigazgatási összevonások folyamatának előrehaladása arra biztat, hogy aggályok nélkül, gyorsabb ütemben végezzük a könyvtárügy integrációját is — ami által a területi könyvtári hálózat alsó szintjét erősítjük meg —, és *szolgáltatéképessé tesszük az intézményeket*. A könyvtárosok előtt régóta nyilvánvaló, hogy nem lehet állami erőből minden faluban megteremteni azokat az anyagi feltételeket, melyek az alapfokú könyvtári ellátáshoz, a színvonalas olvasószolgálathoz és tájékoztatáshoz szükségesek. Ilyeneket csak meghatározott, kiemelt helyeken lehet intézményesen biztosítani, annak a kötelezettségnek az előírásával, hogy a kiemelt helyen működő könyvtárak természetes körzetükben is lássák el — közvetlenül vagy fiókjaik útján — a könyvtári szolgálatot.

Szakmánkon belül is sok aggály forrása volt, hogy milyen szempontok alapján szabad és lehet elvégezni e kiemelés. Ismereteink és tapasztalataink alapján a hagyományos és a születőben levő gazdasági központokban képzeltük el a falusi könyvtári ellátás bázisait, az ilyen megoldásnak azonban ellene szólt, hogy így el kellene térnünk a közigazgatás szervezeti tagozódásától. Ebben az esetben a jogilag azonos szerepkörű települések helyi vezetőinek bizalmát is kockáztatnánk azzal, hogy elvonjuk tőlük és végeredményben önkényesen kijelölt központokban összpontosítjuk a könyvtárfejlesztési pénzalapokat. A kővágóörsi, az ugodi, a baktakéki könyvtári körzet megszervezése és még néhány úttörő vállalkozás azonban jelezte, hogy a közigazgatási szervezettől némileg eltérve is érdemes *célravezető a falusi könyvtári ellátás integrációja*. Most megszűnnek a szervezeti akadályai a falusi könyvtári ellátás korszerűsítésének.

Az országos tervhatóság által kialakított keretterv, amely a 2000-ig terjedő időszak településfejlesztési politikájának szempontjait tartalmazza, rendkívül körültekintően kilenc kategóriát állapít meg a városok és falvak fejlesztésére vonatkozóan. Ez a nagyfokú differenciálás indokolt, mert lehetővé teszi, hogy fokozatosan, a fejlődésnek megfelelően alakuljon ki az az új településszerkezet, melynek végső formája nyilvánvalóan *a városias községek, a városok, a nagyvárosok és a főváros négylépcsős együttese lesz*.

Az átmeneti időben a jelenlegi falvak várhatóan ugyancsak négy fokozatban helyezkednek el. Jellemzésükre röviden a következőket érdemes elmondani a keretterv alapján:

1. Falu (az újabb szóhasználat szerinti: mellékfalu).

Központi szerepköre nincs, csak a lakosság elemi, helyi ellátását biztosítja. Esetenként olyan ellátási intézményeket kaphat, melyek létesítését és fenntartását az elsőfokú ellátó központtól való távolság indokolja. Ezek azonban csak részleges helyi ellátást nyújtanak, melyet az elsőfokú központban elhelyezett intézmények egészítnek ki.

2. *Részleges elsőfokú központ* (falucsoport központ; a jelenlegi közös tanácsú községek székhelyei részben még ide tartoznak).

Kialakításukat indokolja, hogy bizonyos falvak közvetlen kapcsolódása az elsőfokú központhoz a távolság és a rossz közlekedési viszonyok miatt nem lehetséges, ezért csak egy — igényeiket már részlegesen kielégítő — központ közvetítésével csatlakozhatnak az elsőfokú központhoz. Ellátási intézményeik méretezéséhez a saját lakosságon kívül a közvetlenül kapcsolódó falvak lakosságát is figyelembe kell venni.

3. *Alsófokú központ* (ezt nevezzük majd falukörzeti központnak).

Itt helyezkedik el a székhely és a körzet lakosságát kiszolgáló teljes alapfokú intézmény-együttes. A népsűrűségtől és a települések egymás közti távolságától függően háromezer-hatezer lakos ellátását célszerű itt megszervezni. A ritkább lakosságú, síkvidéki területeken, különösen a nagy lakosságú alföldi települések környékén nagyobb körzetek kialakítása indokolt, mint a dombos vagy hegyvidéki területeken. Az előbbieknél 8—10 km megközelítési távolság is megengedhető, ám ez a domborzati különbségek növekedésével csökken. Az elsőfokú központban helyezkednek el majd a körzet mezőgazdasági termelését szervező intézmények, termelőszövetkezeti, államigazdasági központok stb. Ezek a távlati közös tanácsú községek székhelyei, valamint a községegyesítések szempontjából számításba jövő községközpontok és azok tanácsi igazgatásának helyei.

4. *Kiemelt elsőfokú központ* (városias község, nagyközség).

Az alapfokú létesítményeken kívül meghatározott középfokú intézmények elhelyezése is szükséges, s ezek több elsőfokú körzet népességét látják el. Itt települnek a munkaigényes kisebb ipari üzemek, szövetkezetek, gazdaságok közös feldolgozó üzeméi. A kiemelt elsőfokú körzeti központok elsősorban jönnek számításba az igazgatási szempontból meghatározott nagyközségek kialakításakor.

Ez tehát az ellátási rendszer sémája, amelyre a középfokú és a felsőfokú ellátóközpontok rendszere épül a városokban illetve a kiemelt nagyvárosokban és a fővárosban.

Ha összevetjük könyvtárhálózatunk intézményrendszerének jelenlegi struktúráját a településfejlesztési programmal, megállapíthatjuk, hogy a közép- és a felsőfokú kategóriában gyerebben adódnak szervezési problémák, mint az alapfokú intézmények körében. (A fővárosi könyvtári helyzete sajátos, ezért itt nem említjük.)

A megyei-városi és járási-városi könyvtárak megfelelő rangra emelésének nem szervezeti feltételei vannak, hanem *anyagilag és személyilek*. Értve ezen a gyűjtőtevékenység kiterjesztésének lehetőségét (bölcset, de nem szűkkeblűen megszabott korlátok között az anyanyelv határain túlra is), az olvasószolgálat megjelenési kereteinek és formáinak civilizálttá, emberi léptékűvé tételét, továbbá képzett könyvtárosok beállításának lehetőségét (ma már jórészt ez is pénzkérdés). Az alapfokú intézmények kialakításában azonban jórészt csak a kezdeteken vagyunk túl, s ez a települési rendszer változásához képest már most bizonyos lemaradást mutat.

A megyei tanácsok az idén és a jövő évben készítik el saját településfejlesztési kerettervüket az országos szempontok alapján. Ebből kell kiválasztanunk azokat a településeket, melyeket a következő ötéves tervidőszakban *könyvtári körzeti központokká* akarunk fejleszteni.

Természetes dolog, hogy az intézménytervezés első lépcsőjében a nagyobb községek jövőendő szerepéről kell döntenünk. Az aprófalvas megyékben a közös tanácsú községcsoportok átlagos lakosságszáma nem éri el, vagy éppen csak átlépi a háromezres küszöböt, maga a székhely pedig egyik a sok kicsi közül. Ezek a közös tanácsú községek — főleg a mezőgazdasági vidékeken — általában nem állhatnak meg önálló falukörzetként, hanem — mint csoport — maguk is részeivé válnak egy nagyobb település körzetének. Hálózatfejlesztési szempontból két fontos következtetés adódik ebből:

1. A jövőendő körzeti könyvtárak állománybázisát azokon a helyeken kell kialakítani, ahol a közös tanács *kellő nagyságú székhelyen* van ahhoz, hogy ott az alapfokú ellátás egyéb intézményei is kifejlődhessenek.

A Nagyberki (Somogy m.) Körzeti Könyvtárban (Jávori Béla felv.)

2. A közös tanácsú községekben a tanács székhelyén működő könyvtárat ne tekintjük automatikusan körzeti könyvtárnak, mert ez társintézményeivel együtt képzelhető el falusi könyvtárnak. De nézzük meg a kérdést közelebbről. A ma elfogadott településfejlesztési tervek szerint 5—6000 lakosra (egyeseink inkább 10 000-et mondanak) lehet gazdaságosan megtervezni az áruellátó, szolgáltató alapintézményeket, a korszerűen felszerelt iskolát (nevelési központot), a mezőgazdasági üzemek irányító központjait, a modern postai és hírközlési bázist és a helyi közlekedést. Ezeknek az ellátó körzeteknek a központjai közlekedési szempontból kedvező fekvésű, 2—5000 lakosú települések. Lényegében tehát a terület természetes központjai. Mindezt tudva: a következő években a 2000 lakos fölötti községekben erőteljesebben kellene fejleszteni a könyvtári gyűjteményt, központi és helyi erőkből megteremteni a könyvtár kulturált elhelyezését és lehetővé tenni legalább egy 6 órás részfoglalkozású könyvtáros munkába állítását a nélkülözhetetlenül fontos személyzeti függetlenítés eléréséig is.

Azokban a közös tanácsú községekben, ahol maga a tanács is kisközségben működik (1000 lakos alatti, sőt 500 alatti lélekszámú település), nem indokolt, hogy a tagközségektől lényegesen eltérő, kiemelt ellátást kapjon a központ. A könyvbeszerzési keretek összefogása *önmagában nem elegendő* ahhoz, hogy a központi falu könyvtára a területi ellátás igényével is számolva gyarapodjék. Emiatt a központosítás merő formalitás lesz, mi több, számolni lehet azzal, hogy romlik a tagközségek könyvtári választéka, mert a központi könyvtár szegénysége következtében elszívja tőlük az új könyveket.

Javasoljuk, hogy a tanácsai székhelyként szereplő községek nagysága szerint — felülről lefelé haladva — állapítsák meg, hol szervezzenek körzeti könyvtárat, s ne aszerint, hol sikerül kialakítani a működés minimális feltételeit. Ebbe a válogatásba belekerül a zöme azoknak a közös tanácsú székhelyeknek, melyek a jövőben is megmaradnak ellátási központnak. Ha így teszünk, nem kell félnünk attól, hogy hálózatfejlesztési erőfeszítéseinket jövőtlen intézmények között forgácsoljuk szét.

Végezetül a körzeti könyvtárak szervezeti helyzetének kérdésében szeretnénk állást foglalni.

A körzeti könyvtár, vagyis a nagyközségek és a közös tanácsú nagyközségek központi könyvtára — elképzelésünk szerint — az azonos vonzáskörzeten belüli telepü-

lések könyvellátási és tájékoztatási bázisintézménye. Ennek két feltétele van: 1. a központi könyvtár *állományának gyűjteményigényűnek* kell lennie, vagyis a gyarapodásnak el kell érnie az *Új Könyvek*-ben kijelölt törzsanyag és a megválogatott javasolt irodalom szintjét. Ez kb. 6—700 mű évente. A törzsanyag természetesen a gyermekirodalommal együtt értendő. A könyvtárban megtalálhatónak kell lennie a magyar nyelvű hírlap- és folyóirattermés javarészeének. 2. A könyvtár élére szakképzett, művelt, *főhivatású könyvtárost* kell állítani, aki a rábízott szellemi javakat és a tájékoztatási apparátust megfelelően tudja hasznosítani.

Az ilyen színvonalon álló körzeti könyvtárnak van létjogosultsága, ez képes *valódi szolgáltatásokat* nyújtani, egyrészt a speciális igényekkel *közvetlenül* jelentkező használóknak, másrészt a fiókkönyvtárakon keresztül, tehát *közvetve* a lakosság minden olvasó korosztályának és rétegének. Figyelmet, időt és rendszeres elfoglaltságot igénylő kötelezettség az, ami a központi könyvtárosra hárul.

Mégis azt tapasztaljuk, hogy némely helyen csupa jó szándékból, a korlátozott fejlesztési lehetőségekre hivatkozva, valamiféle adminisztratív, koordináló tevékenységnek értelmezik a körzeti könyvtárosságot, s mint ilyet szervezetileg összevonhatónak tartják a körzeti művelődési otthon igazgatói illetve népművelési ügyvezetői funkcióval. Vigyázzunk, mert ezzel veszíthetjük el végleg a korszerű falusi könyvtári szervezet lehetőségét! Hangsúlyozzuk: a körzeti könyvtárostól *nem azt várjuk, hogy az egymástól elkülönítve, önállóan gyarapító, leltározó, feldolgozó kiskönyvtárakat csupán módszertanilag koordinálja, hanem azt akarjuk, hogy minden olyan munkát ő végezzen el központilag, ami szakértelmet kíván, és amit olcsóbb központilag elvégezni.* Így érhető el, hogy a fiókkönyvtárosok minden ideje s a tiszteletdíj minél nagyobb hányada szabaduljon fel az olvasószolgálat céljaira.

Az a veszély is fenyeget, hogy a most kialakuló közös tanácsú községekben és körzetekben — minthogy csak egy státus létesítésére van alkalom — a körzeti könyvtáros afféle *kultúrmindezés* lesz, s a könyvtár és a könyvtári munka csak sokféle funkciójának egyikeként jelenik meg. Ehhez pedig elég lehet neki egy tiszteletdíjas könyvtári beosztott is, aki a terhes könyvtári adminisztrációs munkát és a könyvkölcsönzést leveszi válláról. Csakhogy ez a teher maga a könyvtári munka *lényege és tartalma*, s ha ilyen megoldást választunk, jottányit sem fejlesztettünk a megelőző állapothoz képest.

Mit tanácsolunk a községi vezetőknek, ha szerény lehetőségeikhez képest fejleszteni akarják hatáskörükben a kultúra terjesztésének feltételeit?

A főhivatású népművelő: könyvtáros vagy művelődési otthon igazgató tevékenységét feltétlenül *intézményhez* és pontosan körülhatárolt szolgáltatások végzéséhez kell kötni. Csak *létező és szolgáltató intézményeknek legyen főhivatású személyzetük még a körzetekben is!* Ne legyen olyan, hogy a könyvtári munkát, a szakörök vezetését, a klubmunkát stb. tiszteletdíjasok végzik, a főhivatású vezető pedig csak „elvileg irányít”.

A körzeti intézmények most vannak kifejlődőben. Ebben az átmeneti időben lehetséges, hogy a könnyebben megszervezhető körzeti könyvtár élére olyan szakembert állítsanak, aki a heti munkaidejének 50%-ában könyvtári munkát végez: beszerzi a könyveket, feldolgoz, tájékoztat és kölcsönöz, a többi idejében a könyvtárhoz kapcsolódó kulturális szervező munkát végzi külön ügyrend alapján: klubfoglalkozást tart, gyermekfoglalkozásokat szervez és szakmai tanácsadó tevékenységet lát el a körzetben. Távolatban azonban mindenképpen számolni kell azzal, hogy a körzeti művelődési otthonban — amint megalósul — főfoglalkozású, szakképzett népművelőkre lesz szükség.

Ha viszont a státust a művelődési otthonnál létesítik, s a vezető munkaidejébe nem tervezhető bele a tényleges könyvtári szolgálat (olvasószolgálat) ellátása — mert más területek túlságosan igénybe veszik —, nem szabad megbízni a könyvtár vezetésével olyan címen, hogy mellette úgyszintén dolgozik tiszteletdíjas könyvtáros. A körzeti könyvtárat, amennyiben főfoglalkozású személy dolgozik benne, *legkevesebb heti 24 órán át* a község szolgálatába kell állítani.

Jelenleg 28 körzeti könyvtár van, ezeknek több mint a fele megszűnt járási könyvtárakból alakult. Sokban nincs főfoglalkozású könyvtáros, csak részfoglalkozású. Könyvbeszerzésük sem a körzetre méretezett.

A körzeti könyvtárak fejlesztése most nagyobb arányokban indult meg. Csaknem 100 központ megalapozásához adott támogatást a minisztérium az idei évben.

Szente Ferenc

A körzetesítés útja és eredményei a tapolcai járásban

A tapolcai járás könyvtári képe a hatvanas évek elején nem sokban különbözött Veszprém megye és az ország többi kisközséges területének képétől: sok kis község, viszonylag sok könyvtári olvasóval, többnyire lelkes, jószándékú könyvtárosok és nagyon-nagyon kevés könyv. A könyvtárak tanácsi kezelésbe adását a járás könyvtárosai lelkesen fogadták, új, állandósuló fellendülés kezdetét, a falusi könyvtárügy szilárd megalapozását várták tőle. Két év alatt minden könyvtár a községi tanácsok kezelésébe került. Az óvatosságra intő halk hangok elvesztek a lelkesítő vélemények között. Bizakodva néztünk a jövőbe.

Mi legyen a kisközségekkel?

Az átadáshoz komoly, de csak egyszeri központi segítséget kaptak a könyvtárak, ennek ellenére a tanácsok jóvoltából a községi könyvtárak állománya három-négy év alatt megduplázódott. De hamarosan kiderült, hogy a tanácsi kezelésbe adás, amely áldás volt az 5—10 ezer lelkes alföldi községeknek, nálunk a problémák sorozatát vetette fel, mivel a kisközségek anyagi lehetőségei nagyon is végeseknek bizonyultak. Nem volt nehéz meglátni az összefüggést a könyvtárak ellátottsága és a munka színvonala között és a probléma okait visszavezetni a települési viszonyainkra. A tapolcai járásban például nagyon kedvezőtlen a település-kategóriák megoszlása, mivel a népesség 44%-a az 1000-nél kevesebb lélekszámú 35 községben él. További 34%-uk lakik az 1001—1500 lakosú 12 településen. A következő kategóriába (1501—2000) csupán egyetlen község tartozik, rajta kívül csak két nagyobb helységünk van: az egyik 2319, a másik 5794 lakosú. Így aztán érthető, hogy a központi ellátásból kikerült, de a kis községek saját erőforrásaiból elégtelenül ellátott, „ön-ellátó” falusi könyvtárakban az első évek után az érdeklődés kielégítésének hamarosan súlyos akadályai jelentkeztek. Az olvasók új és új könyveket kértek. Az önálló könyvtárak javarészt leülepedett állománya és az erősen korlátozott beszerzési hi-telek éppen a legjobb munkát végző, kislélekszámú településeken dolgozó könyvtárosokat állították helyileg megoldhatatlan feladat elé. Kezdtett nyugtalanítóan tipikus lenni a következő kép:

Párszáz lakosú kis falu, 3—500 kötet, felerészben szekrényben porosodó, felerészben agyonolvasott könyv, 80—100 különféle igényű, érdeklődésű olvasó, 25—30 kötet új könyv évente és egy *tanácstalan könyvtáros*. A statisztikák nem tükrözik a legfájóbb tapasztalatokat. A falusi olvasókkal folytatott beszélgetéseink visszavisszatérő mondatai ezek voltak: „már olvastam itt minden nekem való könyvet; mindig ugyanazzal a könyvekkel találkozom; alig van jó könyv” stb. 1963-ban már sok jel vallott arról, hogy az *alacsony kötetszámú falusi könyvtárak nem tudnak megállni a saját lábukon*. A községek képtelenek voltak előteremteni a folyamatos működéshöz szükséges új könyvek anyagi fedezetét.

A könyvtárosok kiutat kerestek. A letéti rendszer előnyeit elegendő könyvanyag, megfelelő letéti raktár, rendszeresen igénybe vehető szállítóeszköz és munkaerő híján nem lehetett kiaknázni, ezért új úton kellett megindulni.

Az első kísérlet

Az első próbálkozás 1963. április 1-én kezdődött *Kövágóórsön*, amikor három egymás melletti község (Kövágóórs, Kékkút és Révfülöp) könyvtárainak kezelését egy főhivatású könyvtáros vette át időszakos bérekből összetoldott 1400 Ft fizetésért. E megoldásnak az adott körzeti jelleget, hogy a három községnek *közös könyvtárosa* lett, aki a községek tulajdonjogára való tekintet nélkül cserélte a könyveket a mindenkori igények szerint. Ez nagyon megnövelte a könyvtárak olvasóinak számát és forgalmát. A rohamosan — sőt, ami a könyvtárügyben ritka — *látványosan fejlődő könyvtári élet* kiváltotta a járási tanács és a községi tanácsok elismerését, valamint a községeket gazdaságilag egyesítő kiváló *termelőszövetkezet támogatását*. Szakmai elismerést is kapott a kísérlet azáltal, hogy már a következő évben, 1964. április 22—24-én Kövágóórsön tartották Vas, Veszprém és Zala megyék könyvtárigazgatóinak tájértekezletét, melynek témája a kiskörzeti könyvtári rendszer lehetőségeinek megvitatása volt.

1965. január 1-től a körzeti könyvtár szervezetileg átalakult, hatóköre kibővült. Mivel Révfülöpöt kiemelt üdülőhelyé nyilvánították, s ez biztosítékot nyújtott az önálló fejlődésre, könyvtára szervezetileg is kivált a körzetből. Az új könyvtári körzet hét községből (Kövágóórs, Köveskál, Balatonhenye, Szentbékállya, Mindszentkállya, Kékkút, Salföld) szerveződött. A területhez tartozó falvak lélekszáma 4601, a könyv-

állomány 7712 kötet, az olvasók száma 1019 volt. A könyvbeszerzési keret, amelyet a kövágóórsi tanácson vontak össze, 15 000 Ft lett. Ehhez jött a tsz évenkénti 10—15 000 Ft-os támogatása. Ebből az összegből már be lehetett szerezni a legfontosabb könyveket és újságokat, folyóiratokat. Az egy kézben összpontosított beszerzés biztosította az egységes szellemű, az egészet látó, az igényeket és szükségleteket helyes arányban kielégítő, gazdaságos állománygyarapítást. *Varga Dezső* könyvtáros nagy és hosszantartó munkával kiépítette e munka segédeszközeit, mindenekelőtt a raktári és körzeti katalógust, amely a hét község összes állományát feltárja. 1965-ben sokszorosított füzetskatalógust adott ki. Ehhez pótlás nem készült, viszont a Veszprém megyei könyvtárak nyomtatott füzetskatalógusában megjelölték a körzeti könyvtár részére vásárolt könyveket. Megnyugtatóan csak 1968-tól oldódott meg a tagközségek tájékoztatása a körzet kurrens könyvvásárlásairól olyképp, hogy a gyarapodást a minden tagközségbe eljutó *Új Könyvekben* jelölik. Az állomány körzeten belüli mozgásában sikerült elkerülni minden merev megoldást. A körzeti könyvtáros gyakran, általában 2—4 hetenként látogatja — motorral — a tagkönyvtárakat és gyorsan reagál a tiszteletdíjas könyvtárosok minden igényére. Egy helyen, Köveskálon heti egy délután maga kölcsönöz.

Tapasztalatok szerint évente 3—500 kötet új könyvhöz juthat a körzet bármelyik könyvtári olvasója. Ezen felül a körzeti könyvtáros évente 80—100 kötet, túlnyomórészt tudományos és szakkönyvet visz ki a Tapolcai Járási Könyvtárból. Könyvtárközi kölcsönzéseinek száma még további évi 30—40 kötet. *Ma már lényegesen több a kövágóórsi könyvtár, mint jól működő könyvkölcsönző hely. Szolgáltatásai városi színvonalra emelkedtek.* Olvasótermi polcán az utóbbi 5—6 év valamennyi fontos kézikönyve, adattára megtalálható. Hálás olvasói forgatják is eleget, ugyanúgy mint a 30 féle folyóiratot. Négyféle klubot működtet közmegelegedésre. Igazi, a könyvre épülő

A Tapolcai Járási Könyvtár épülete Batsányi János szobrával (Orbán József felv.)

kulturális központ, amely példáját és szolgáltatásait szétsugározza a környező községekbe. Sikerült tehát új ellátási gyakorlatot megvalósítania. Nem terheljük itt az olvasót a fejlődés ütemét bemutató statisztikákkal. Sokkal többet mond a könyvtárba járó emberek véleménye, amelyet a Tapolcai Járási Könyvtár *Kövágóórs 1968. c. kiadványában* gyűjtött össze. Néhány jellemző idézet:

„Folyóiratokat, szakkönyveket veszünk kölcsön, így munkánk eredményesebb, jobb, és nagyobb teljesítményt tudunk nyújtani.” Hanisich József brigádvezető.

„Ifjúságunk rendszeresen jut új könyvekhez, különösen azóta, hogy a körzeti könyvtárhoz tartozik. Könyvtárosunk kérésünkre szinte minden könyvet meg tud szerezni.” Székely Károly KISZ titkár, Kékkút.

„En már nem egy ötöt szereztem a könyvtár segítségével.” Varga Erzsébet gimnáziumi tanuló.

„Azért szeretek könyvtárba járni, mert ott nemcsak a regényektől az útleírásokig, hanem a képeslapoktól, albumoktól a folyóiratokig minden megtalálható. Ezen felül szakmai is-

„mereteim bővítésére is alkalmat nyújt a könyvtár.” Szalai István ipari tanuló.

„Nagyon hasznosnak találok a tanulást elősegítő és megkönnyítő szótárak, lexikonok gyűjteményét.” Tóth Tibor bölcsészhallgató.

„A könyvtárnak évente rendszeresen nyújtott 10—20 ezer forintnyi anyagi támogatás kamatostul visszatérül a tsz-tagok ismereteinek gyarapodása révén.” Sebestyén Gyula, a kövágóörsi „Béke” Tsz Kossuth-díjas elnöke.

„Egy jól szervezett és vezetett könyvtár bizonyos mértékig pótolja a város adta lehetőségeket is.” Karádi Gusztávné tanítónő.

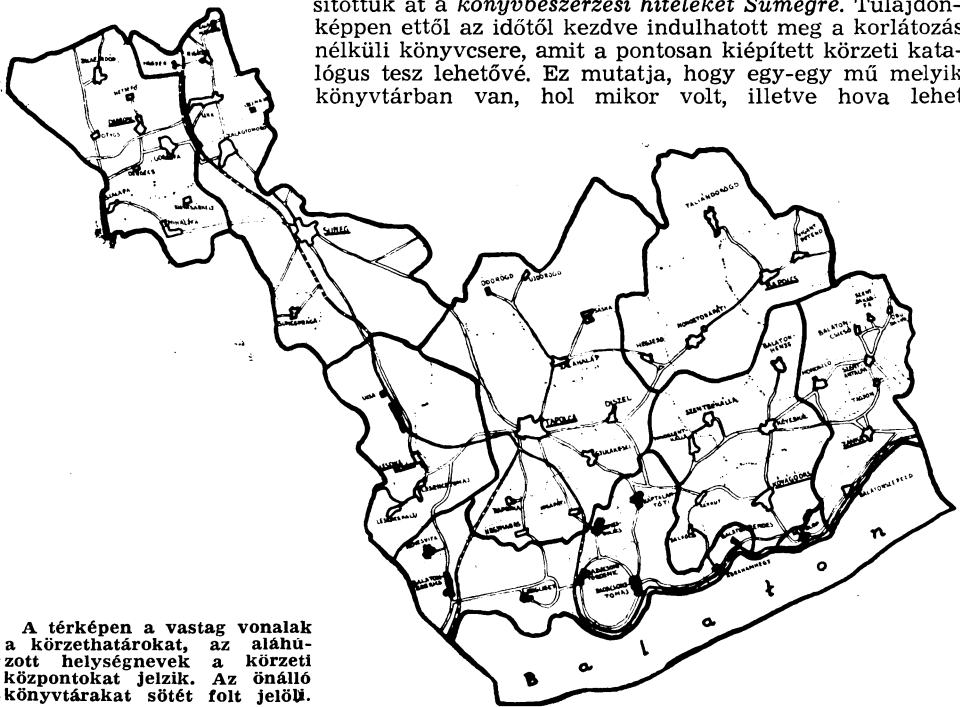
„A körzeti könyvtár munkája nemcsak tartalmában, de gazdaságosságában is figyelemre méltó.” Szarka István tanácsstítkár.

Újabb körzetek szervezése

Miután egy körzet már sikeresen működött, kézenfekvő volt, hogy az ott nyert tapasztalatokat más körülmények között, más könyvtárak munkájának fellendítésére is felhasználja a járás. A járási könyvtár egyik dolgozója szakdolgozatának témájául a járás gazdaságos könyvtári ellátásának kidolgozását választotta. (Starcsevics Tiborné: *A tapolcai járás könyvtári rendszerének gazdaságos megszervezése*. Veszprém, 1966. Veszprém megyei módszertani füzetek 1.) A dolgozatban — amely a kisközségek könyvtári fejlesztésének útját a körzeti ellátás elterjesztésében jelölte meg — lényegében egy jó középtávú terv öltött testet. A terv megalapozottságát mutatja, hogy minden lényeges változtatás nélkül ma is annak megvalósításán fáradozik a járási könyvtár. Még a sümegi járás megszüntetése és egyik részének a tapolcai járáshoz csatlakozása miatt sem kellett megváltoztatni a korábbi terveket, csupán kibővíteni.

A járáshoz csatolt 15 település — Sümeg kivételével — alacsony lélekszámú, és rosszul ellátott volt. A sümegi, a korábbi járási könyvtár, amely továbbra is két (felnőtt és gyermek) könyvtárossal dolgozott, nagyobb könyvvállományával színte kínálkozott arra, hogy a köréje csoportosult kisközségek körzeti központja legyen. Itt először a *kis járási könyvtár* formát próbáltuk ki. Ez annyit jelentett, hogy a hat község továbbra is maga gyarapította szűkös beszerzési keretéből a törzsszállományát (illetve annak „aprópénzért” kapható részét), míg az ajánlott és egyéb kategóriák irodalmát a körzeti könyvtár bocsátotta rendelkezésükre letétként.

Nem mondhatjuk, hogy eredménytelen lett volna e kísérlet, de az alapelképzelés — ti. hogy a körzetben található összes könyvanyag egy gyűjtemény legyen — nem valósult meg hibátlanul. Csak 1969. január 1-től csoportosítottuk át a *könyvbeszerzési hiteleket Sümegre*. Tulajdonképpen ettől az időtől kezdve indulhatott meg a korlátozás nélküli könyvcserre, amit a pontosan kiépített körzeti katalógus tesz lehetővé. Ez mutatja, hogy egy-egy mű melyik könyvtárban van, hol mikor volt, illetve hova lehet

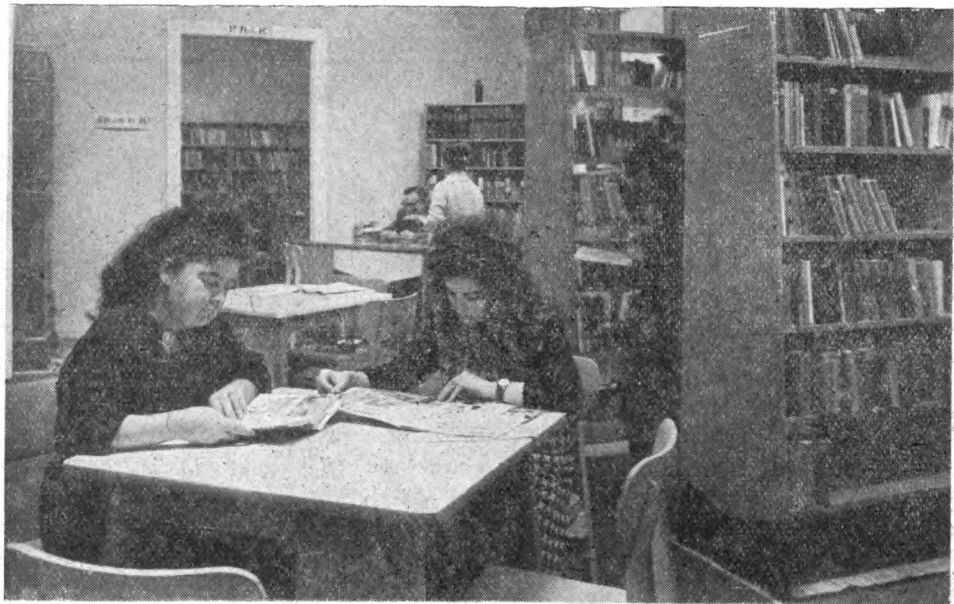

A térképen a vastag vonalak a körzethatárokat, az aláhúzott helységnevek a körzeti központokat jelzik. Az önálló könyvtárakat sötét folt jelöli.

és kell azt vinni. A körzet központi könyvtára heti 31 órát tart nyitva, és miként a többi körzeti könyvtár, szombat délután is olvasói rendelkezésére áll. Természetesen nagy vonzerőt gyakorol gazdag kézikönyvtára és 71 féle folyóirata. Ez utóbbiak kölcsönözhetőek is. Noha a körzet lakosságához képest a 30 000 Ft-os beszerzési keret nem nagy, a korábban kialakított, jó összetételű gyűjteményből a tagközségekben évi 5—600 kötet cseréjét végzik.

A következő lépés megtételére 1967. szeptember 1-én került sor a *kapolcsi könyvtár körzeti* tevékenységének megszervezésével. A körzet lélekszáma kisebb az előzőknél, mindössze 3833, és ez a szám is egyre csökken. Érdekesség, hogy itt nem a legnagyobb község, hanem a 800 lakosú Kapolcs lett a körzet központi könyvtára, mivel ez a környék földrajzi, közlekedési központja és az iskolai, népművelési, körorvosi körzet székhelye. A tíz kilométer sugarú körbe települt, gazdaságilag még széttagolt öt község három községi tanácshoz tartozik. Ezek a legtermészetesebb dolgoknak tartották, hogy a szükséges könyvbeszerzési összeget a kapolcsi tanácsnál irányozzák elő. Az induláshoz szükséges feltételeket alig fél év alatt teremtették meg. A szabadpolcos kölcsönző, amelyhez még két kisebb szoba (gyermekrészleg és irodaraktár) tartozik, a község egyetlen klubtermébe került. A 75 m² alapterületű helyiséget azzal a feltétellel bocsátották a könyvtár rendelkezésére, hogy abban továbbra is helyet kell adnia a klubéletnek, előadásoknak, gyűléseknek, rendezvényeknek. A helyiség sokoldalú felhasználása közmegelegedésre — és amit nem reméltünk: *könyvelveszések nélkül* — folyik. A feltételek megteremtéséhez a megyei könyvtár bütórral, a járási tanács bérallappal járult hozzá. A körzet könyvtárosi munkáját középfokú szakképzettségű könyvtáros végzi kezdettől fogva, havi 1300 Ft fizetésért. Kapolcon heti négy napon át összesen 20 órát, a 4 km-re fekvő Vigántpetenden 8 órát kölcsönöz. Hetente egy nap van fenntartva körzeti munkára (ellenőrzés, könyvcserék, propaganda, megbeszélések stb.). A körzet könyvbeszerzési kerete nagyon kevés — évi 13 000 Ft —, de a tagközségek könyvellátása így is sokkal jobb, mint korábban.

A tapolcai járás könyvtárfejlesztési tervében a Balatonparti *Zánka* környékén található hat apró település könyvtári ellátását a járási könyvtár *bibliobusszal* tervezte. Ennek meghiúsulása után, 1966-tól a községeket letéti ellátásba vonta azzal a megfontolással, hogy a területet a feltételek megteremtése után nyomban át lehet szervezni körzetté. A zánkai községi tanács megvásárolt egy 75 m² alapterületű épületet, amit a járási tanács anyagi segítségével könyvtári célra alakítottak át. A járási tanács áldozatkészsége könyvtárosi státust is eredményezett: egyelőre 1300 Ft-os dotációval. Bútort, felszerelést a megyei könyvtár adott. A január 15-e óta működő körzeti könyvtár állománya — hála a korábbi évek jó letéti vásárlásainak — már kezdettől fogva magán viseli a körzeti gyűjtemény jellegét. A még letéti keretből szár-

A Kővágóörsi Körzeti Könyvtár (MTI Fotó — Kovács Sándor felv.)

mazó 15 000 Ft-os évi beszerzési összeg elég alacsony, de az ígért minisztériumi támogatással kiegészül a kívánt mértékig. A járás körzetei közül a zánkai a legkisebb, 3173 lakosú. Létét mégis indokolja a kis települések viszonylag nagy száma (ami jövőre még két település csatlakozásával nyolc lesz) és a községek egy részének üdülő jellege, hisz ennek következtében nyáron a népesség száma megkétszereződik. Ez évben a központi könyvtárban gondot okozott a fenntartási kiadások elégtelen fedezete is, de a járási tanács ígéretet tett a helyzet megjavítására.

Kiépült a körzeti ellátási rendszer

Jelenleg tehát *négy jól működő körzeti könyvtár* van a járásban. A további ígéretes lehetőségek megvalósulásához nélkülözhetetlen segítség a Művelődésügyi Minisztérium 20—20 000 Ft-os állománygyarapítási támogatása. A támogatás hírért örömmel fogadta *Mészáros György*, a járási tanács elnökhelyettese és intézkedett, hogy még ebben az évben *két új körzeti könyvtárosi státust szervezzenek Lesenceistvádon és Dabroncon*. Az előbbi, négy településből álló körzetben 3750 lakos, az utóbbi hét településen 3150 lakos él. Az előbb felsorolt négy intézmény körzeti munkája csak a könyvtárakra terjedt ki. Most Lesenceistvádon és Dabroncon kísérletet teszünk *közös népművelési és könyvtári körzetek létrehozására*, mivel mindkét körzet tagközségei klubkönyvtárakat működtetnek. Megfelelő helyiséget, bútorzatot a központi községek tanácsai adnak. A körzetek kiépítésével megvalósulnak a tapolcai járás körzetesítési tervében előirányzott feladatok: hat körzete lesz a járásnak. Valójában még egy, a vázoltaktól eltérő jellegű körzet létrehozását is tervezzük, *Tapolca központtal*. A városi könyvtár könyvanyagával hét település 5500 lakóját Tapolcáról látjuk el. E települések mindegyike 6 km-es sugarú körben található, és a városhoz való csatolásuk csak idő kérdése.

Meggyőződésünk, hogy a viszonyainknak legjobban megfelelő utat járjuk. Eddig megkíméltük az olvasót a „bizonyító erejű” adatoktól. Úgy érezzük azonban, itt van a helye, hogy összehasonlításul közöljük az 1968. december 31-én működő körzetek és az önálló könyvtárak legfontosabb mutatóit.

Könyvtár	A lakosság száma	Könyvállomány			Olvasók		Kölcsönzés			
		kötet	egy lakosra jut	egy olvasóra jut	száma	a lakosság %-ában	kötet	egy lakosra jut	egy olvasóra jut	az állomány egy kötetére jut
Sümei körzet	9030	19888	2,2	9,9	2006	22,2	51808	5,7	25,9	2,6
Kővágóórsi körzet	4142	12620	3,0	11,7	1079	26,3	31888	7,8	25,3	2,9
Kapolcsi körzet	3839	8213	2,1	9,0	915	26,6	20314	5,3	24,7	2,2
Körzetek összesen (18 község)	17011	40721	2,3	9,9	4100	24,1	104010	6,1	25,4	2,5
Önálló könyvtárak (34 község)	27188	54862	2,0	9,1	6056	22,2	132201	4,8	21,8	2,4
EGYÜTT	44199	95583	2,1	9,4	10156	22,9	236211	5,2	23,2	2,4

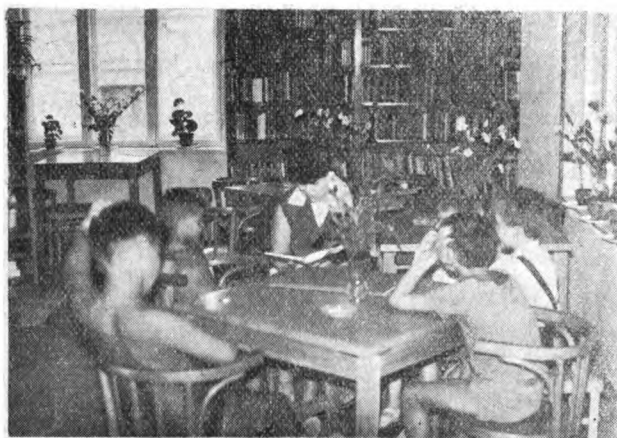
Következtetések

Utópiának bizonyult a korábbi követelmény, hogy valamennyi kisközségben egy időben ott legyen az *Új Könyvek*-ben falusi törzsanyagnak jelölt irodalom. Néhány év tapasztalata bebizonyította, hogy e feltétel megvalósítása nem lehetséges. Anyagi ellátottságunk korlátai miatt csak a törzsanyag legfontosabb részét, főleg a *kézikönyveket vásároljuk meg minden könyvtárnak*. A többit hosszabb-rövidebb ideig tartó letét formájában kapja meg a tagkönyvtár. *A teljes törzsanyag csak a körzeti központban található meg*. A körzetben a művek száma a lényeges. A könyvanyag mennyiségi hiányait a *cserék jó megszervezésével* lehet ellensúlyozni. A könyvellátás egységülének biztosítása a körzeti könyvtáros legfontosabb feladatai közé tartozik. A községekben levő lehetséges és tényleges könyvválaszték közötti ellentmondás megoldásaként a könyv-előjegyzéseket és gyors elintézésüket rendkívül komolyan kell vennünk. Elégedettek akkor lehetünk, ha a körzet területén jelentkező *minden könyvigény kielégítése* gyorsan, megbízhatóan történik. Tapasztalataink kedvezőek. A könyvállomány körzeten belüli mozgatásánál ki kell küszöbölni minden bürokratikus korlátozást. Ezért a két-három havonta végzett irányított könyvcseréken kívül korlátlan lehetőséget nyújtunk a kisebb alkalmi cseréknek, a körzeti állományból való *szabad válogatásnak* és az egyedi igények gyors kielégítésének.

A *könyvtáros személyének* kiválasztásától rengeteg függ. Elengedhetetlen, hogy szakmai tudással párosuló műveltséggel rendelkezzen, és lelkesedéssel végezze munkáját. Fontos továbbá a társadalmi tekintély, a pedagógiai készség, a mozgékonyág

és a pontosság, a szervezői készség és az „aprómunka” szeretete. Talán a jó módszertani könyvtáros áll legközelebb a körzeti könyvtáros-ideálhoz. De milyen a könyvtárosok megbecsülése? Dolgoznak nálunk körzeti könyvtárosok havi 1300 Ft-ért, a legmagasabb fizetés pedig 1500 Ft. Szőlőkötözéssel, kapálással ennek két-háromszorosát is meg lehet keresni! Szolgálati lakás? Akár a fehér holló. A járásban három könyvtáros van, aki nem a körzet területén lakik. A bejárás néha hátrányosan érinti munkájukat, de foglalkoztatásuk — mivel *szakképzettekről* van szó — még mindig jobb megoldás, mintha egy helyi lakost alkalmaznánk és tanítását a könyvtári ábécénél kellene elkezdenünk. Az új körzeteknél mégis ezt a „rázósabb” utat kell járnunk, és a könyvtárosoknak gyakorlat közben kell elsajátítaniuk a szakmai ismereteket. Az a néhány tucat szakember ugyanis, akit évente szárnyrabocsát a debreceni vagy szombathelyi tanítóképző intézet, elsősorban az anyagilag előnyösebb és kötetlenebb népművelői állások közül válogat. Könyvtárakba *csak töredékük* jut, azok se körzetbe. A sokoldalú követelmények, a 3—400 Ft-os albérllet, az anyagi és sokszor a társadalmi megbecsülés hiánya nem túl vonzó a fiatal népművelő-könyvtárosok részére. Csoda-e, ha vizsgálognak a körzeti-falusi könyvtári munkától? Megoldás? *A fizetések rendezése* és az előbbrejutás lehetőségének biztosítása, szolgálati lakás vagy előnyös lakásépítési kölcsön lenne. Legalább olyan lehetőségek nyújtása, mint amelyek a falusi pedagógusokat várják.

A körzeti könyvtárak szervezésekor sehol sem tapasztaltunk a tanácsok részéről elkülönülési szándékot. A rendszer lényegének, előnyeinek ismertetése után *vita nélkül egyeztek bele a könyvbeszerzési összegek egy községben való összevondásába*. (Igaz, gyakran kell figyelmeztetni őket a könyvtár fenntartásában továbbra is fennálló egyéb köteleességeikre.) A központi községek viszont kitüntetésnek, rangot adó intézkedésnek vették a körzeti könyvtár létrehozását és erejükhez mérten támogatták azt. A támogatás mértékének azonban természetes határt szabnak a mindenkori pénzügyi lehetőségek. *A körzeti könyvtár nem olcsó intézmény*. Kellő színvonalon tartása és fejlesztése körzeti lakosonként évi 20—40 Ft-ot igényel. Tehát annyit, mint egy könyv átlagára! Ám a helyi tanácsi és pártvezetés számára nem lehet közömbös, hogy melyik éri meg jobban, melyik szolgálja eredményesebben az állampolgárok művelődését: a magánkönyvtárba vásárolt évi egy kötet, vagy *a mindig rendelkezésre álló sokezres, jól összeválogatott közgyűjtemény*. Persze egy 5000 lelkes könyvtári körzet 150 000 Ft-os költsége első hallásra elgondolkozhatóan nagy összegnek tűnik. De nyilvánvalóan nincs más ennél olcsóbb, célravezető út, elvi engedmények nélkül. A körzetesítés esetenként keresztezi a helyi érdekeket, ezért *központi támogatással* lehetne ösztönözni a folyamatot. A körzeti könyvbeszerzés minisztériumi támogatása helyes, átgondolt intézkedés. Hasonló módon (megyei-járási) támogatás volna szükséges a berendezéshez, felszereléshez is. Nagyon fontos lenne, hogy *a tsz-ek kulturális alapjából* rendszeres támogatást kapjanak a könyvtárak, akár *közös fenntartás* formájában is, mint Kővágóörsön. A körzetek lélekszámát nem lehet íróasztal mellől kialakítani. A tapolcai járásban 3700-tól 9000-ig terjed. A mostani könyvválasztékot és könyvárakat tekintve 25—30 000 Ft szükséges egy-egy körzet ellátására, tehát *a csatlakozó községek hozzájárulása* a könyvbeszerzéshez rendkívül fontos. Előnyös, ha a körzet egyszerre gazdasági, közigazgatási, művelődési stb. egység is, de ezek valamelyiké-

Gyermekolvasók a Zánkai Körzeti Könyvtárban

nek hiánya nem szervezést kizáró ok. A könyvtári körzetek megtervezésekor már ismerni lehet a várható igazgatási stb. körzetek határait, de egyrésztük már adott is: *a szükség és az ésszerűség* határolja körül a könyvtári körzeteket. Jó, ha a központi könyvtár a körzet centrumában van, de ennél még lényegesebbek a közlekedési adottságok. Vagy legyen autójamotorja a könyvtárosnak (álom?), vagy vonattal-autóbuszszal bármikor, gyorsan elérhető legyen a körzet minden tagközsége. Nagyon fontos a kölcsönzési órák látogatása. Feltétlenül szükséges az is, hogy a központ könyv-

tárosa havonta legalább egyszer, *rendszeresen kapjon művelődési autót* a könyvcsereék gyors lebonyolítására. Eddigi tapasztalataink a „tisztá” könyvtári körzettel kapcsolatosak. Nem nyilatkozhatunk a közös, népművelési-könyvtári körzetekről. Az azonban már most is nyilvánvaló, hogy a munkarend helyes kialakítása, a munkaidő arányos beosztása fontos szerepet kap, és csak kevés (3—4) település esetén lehet hatékony munkát végezni mindkét területen. Megváltozik a *járási könyvtár szerepe* is, illetve bizonyos, korábban is emlegetett ellátási, tájékoztatási, könyvtárközi kölcsönzési és továbbképzési központi stb. feladatokat komolyabban kell vennie. Bizonyos feladatokat, pl. az állományellenőrzést, a községi katalógusok gondozását stb. fokozatosan át kell adnunk a körzeti könyvtárnak, s újabbakat kell vállalnunk helyettük, mint például egy *körzet munkájának komplex elemzését*. A *járási könyvtár* munkájának mennyisége és *felelőssége* a járás könyvtárügyéért a körzetek létrehozásával nem csökken. Sőt, a feladatok nagyobbak, munkaigényesebbek lesznek. Arra kell törekedni, hogy a körzeti *központ olvasószolgálati* munkája — de lehetőleg elhelyezése, felszereltsége is — példamutató legyen, mert az előbb utóbb érezteti hatását a tagközségekben is.

A körzeti könyvtári rendszernek is a gyakorlat a próbája. A tapolcai járásban már bevált. Az alapelveket szem előtt tartó körzeti könyvtárakról *rosszat még nem hallottunk*. Miért nincs hát belőlük több az országban? A könyvtárügy kívánatos fejlesztésének az utóbbi években történt elmaradása azzal a sajnálatos következménnyel járt, hogy egy mindenki által jónak tartott és elismert megoldás *évekig megrekedt az elszigetelt, szűk körű kísérletek stádiumában*. Ez — véleményünk szerint — művelődésügyünk egyik legfájóbb ellentmondása. Feloldása nemcsak a kisközségek könyvtárainak életképességét biztosítaná, hanem a kultúrálódás színvonalának emelését is lehetővé tenné a ma már egyre követelődően jelentkező információs szükségletek kielégítésével. Az ügy fontosságát hangsúlyozza, hogy több mint kétezer kisközségről, *kétmillió ember* könyvtári ellátásáról van szó!

Kertész Károly

Körzeti könyvtárosok jubileumi tanácskozása Salgótarjában

Húsz évvel ezelőtt, 1949-ben kezdték meg működésüket hazánkban a körzeti könyvtárak, s ezzel kezdetét vette szocialista közművelődési könyvtárhálózatunk kiépítése. Az évforduló alkalmából a salgótarjáni Balassi Bálint Megyei Könyvtár tanácskozásra hívta meg azokat, akik mint körzeti könyvtárosok kezdetől fogva munkásai voltak a könyvtárhálózatok szervezésének.

Az ünnepi összefüggést Hankó János, a Nógrád megyei Tanács V. B., elnökhelyettese nyitotta meg. Köszöntötte a közművelődési könyvtármozgalom úttörőit, akik húsz évvel ezelőtt részt váltak a magyar művelődéstörténet egyik legszebb teljesítményét eredményező munkában. A magyar könyvtárügy húsz év alatt a tudatformálás legjelentősebb eszközévé fejlődött. Joggal lehetünk büszkéek a 20 millió kötettel rendelkező, kétmillió olvasót kiszolgáló, 55 millió kötetet kölcsönző könyvtárhálózatok eredményeire. Nógrád megye lakosságának 22,7%-a könyvtári olvasó. A kedvező képet mutató számok mögött azonban látjuk a gondokat is, ezért számba kell vennünk könyvtárhálózatunk további fejlesztésének teendőit — mondotta. Napjainkban reflektorfénybe került a közművelődésügy, ezért a tanácskozásnak az országos népművelési kon-

ferencia előkészítéséhez is hozzá kell járulnia.

Hankó János a megnyitó után díszes emléklapot adott át annak a 37 könyvtárosnak, aki 20 évvel ezelőtt a körzeti könyvtárakban kezdte el munkáját.

A tanácskozáson dr. Sebestyén Géza, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató helyettese arról tartott előadást, hogy hazánkban a körzeti könyvtárak voltak első megtestesítői a korszerű könyvtárhálózati elvnek, a letéti ellátásnak. N. Rácz Aranka, az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács titkára a könyvtáraknak a gyakorlatban betöltött szerepéről beszélt. Horváth Géza és Kirschner Márton megyei könyvtárigazgatók emlékezői után Jeszenszky Miklós nyugdíjas, a salgótarjáni körzeti könyvtár első vezetője számolt be a könyvtár akkori tevékenységéről, Kellner Béla könyvtárigazgató pedig a tiszteletdíjas és társadalmi munkás népkönyvtárosok áldozatkész munkáját értékelte.

A tanácskozás másnapján Sallai István, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ fősztályvezetője tartott előadást a közművelődési könyvtárak fejlesztésének problémáiról.

Az Országos Széchényi Könyvtár hírlapgyűjteményének állományvédelme

Az OSZK hírlaptára szervezetenként 1884-ben alakult meg. Létrehozója Szinnyei József, aki először Eötvös József, majd Trefort Ágoston kultuszminisztereket nyerte meg a könyvtáron belüli önálló hírlapgyűjtemény ügyének. Az „országos hírlapkönyvtár” megalakulásakor megkapta és magába olvasztotta az Egyetemi Könyvtár, az Akadémiai Könyvtár mindazon magyar hírlapjait is, melyek az eredeti Széchényi könyvtári gyűjteményből hiányoztak.

A hírlapkönyvtár a múlt század nyolcvanas éveiben mintegy 8800 kötet hírlapból állt. Első vezetője, Szinnyei, betudta az országot és cikkek sorát írta, hogy a nyomdákat és kiadókat a hírlapok kötelespéldányainak pontos beszolgáltatására bírja. Társadalmi mozgalmat is indított a hiányok pótlására.

A gyűjtemény anyagi alapjainak a biztosítása kezdettől fogva nehezen ment. Kevés volt a hely, kevés a kötetelési lehetőség, kevés a személyzet. Az első világháború után a nehézségek válságig fokozódtak: évtizedig alig valamit tudtak beköttetni, a hírlapok egy része a helyhiány miatt pincébe került. Közben a hírlaptár feladatköre alapvetően kitágult: gondozásba vette a folyóiratokat is, melyeket korábban a könyvekkel együtt kezeltek.

A felszabadulás után páratlan hiánypótlást tett lehetővé az állami tulajdonba vett könyvtárak anyaga. 1952 óta a gyűjtemény minden magyar időszakos lapból egy példányt „archivál”, a használatból kivonva kifejezetten a jövő számára őríz.

Ma — nyolcvanöt esztendővel alapítása után — a hírlaptár gyűjteménye mintegy 55 000 kötet hírlapot és 110 000 kötet folyóiratot számlál, évente 2000 kötet hírlappal és 5000 kötet folyóirattal gyarapodik, olvasóinak száma évente 20—25 000, akik 70—80 000 kötetet használnak. Állományában szerepel a *Nova Posoniensia*-tól (1721) kezdve a magyar hírlapirodalomnak úgyszólván minden nevezetes terméke sokszor hiánytalanul, sokszor azonban csak a legteljesebb ismert példánysorozatokkal. Mégis, hiánya is sok.

A hírlaptár a könyvtár legfontosabb gyűjteményei közé tartozik. A teljes hazai sajtó gyűjtésén kívül alapfeladata, hogy gyűjtse a világon bárhol megjelenő magyar nyelvű újságokat és folyó-

iratokat is. Hazai magyar hírlapsorozatainak mintegy hetven százaléka unikum, mely sehol másutt, egyetlen további példányban sem maradt fenn.

A nemzeti hírlapanyag minden történeti tudománynak felbecsülhetetlen értékű és eddig kellőképpen fel nem dolgozott forrásanyaga. A magyar munkásmozgalom számtalan fontos eseményének csakis hírlapokban maradt nyoma. Modern történettudomány és irodalomtörténet nincs hírlap kutatás nélkül. Kritikai szövegkiadásaink kötettségük miatt eddig kiadatlan írásokat — a hírlapokból. De a hírlapok régi sorozatai nemcsak a tudománynak, hanem a jogszolgáltatásnak, az államigazgatásnak is minduntalan igénybe vett segédeszközei.

A magyar sajtó ezen leggazdagabb, legteljesebb gyűjteményének jelentőségét még fokozza, hogy hazánkban számottevő régi hírlapanyagot rendkívül kevés könyvtár rendelkezik, és anyaguk mennyiség és teljesség szempontjából egyaránt csak töredéke a hírlaptár állományának. Mindennapos vendégek ebben a gyűjteményben a csehszlovák,

szovjet, román, délszláv és osztrák kutatók is, mert tanulmányaik anyagát sokszor csak itt találhatják meg.

Az újságpapír pusztulásának veszélye

A középkor pergamenje, az újkor rongypapírja és meritett papírja állja az időt. Általában tartós a modern könyvek és folyóiratok papírja is. Más a helyzet azonban az újságpapírral. A hírlapok számottevő részét a pusztulás veszélye fenyegeti.

Az 1860/70-es évektől kezdve használt, mind több fareszeléket tartalmazó rotációs papír századunk második harmadában világszerte a kémiai elbomlás állapotába jutott: oxidálódik, elsárgul, töredezni kezd, később érintésre szét hullik, elporlad. Természetesen ugyanez a veszély fenyegeti — a nagyobb fatartalom miatt viszonylag gyorsabban, néhány évtizeden belül — a modern újságpapírost, napjaink újsápanyagát is.

Gyorsabban következik be a papír oxidálódása a be nem kötött, csupán kartonlapok közé szorított újságok esetében. Ilyenekkel pedig, sajnos, a hírlaptár sokezerszámra rendelkezik. Amellett a könyvtár végletekig zsúfolt raktárai a megfelelő gondos raktározást sem teszik lehetővé. Jelenleg csupán a hírlapok raktározásában körülbelül három-ezer méter polc hiányzik, számottevő mennyiségű hírlapanyagot vagyunk kénytelenek „máglyában” raktározni. Helyszűke miatt egyetlen hírlapkötet sem raktározható fektetve, pedig a nagymé-

retű anyag megóvásának ez alapfeltétele lenne.

A hírlaptár magyar hírlapjainak mintegy harminc százaléka, több mint 13 000 kötet és téka súlyosan rongált és veszélyeztetett, állapotukat minden használat, minden forgatás tovább rontja, mert papírjuk már érintésre törik. Olyan fontos hírlapok kötetei vannak ezek közt, mint a *Magyar Állam*, az *Ellenzék*, a *Nagyváradi Napló*, a *Világ*, a *Magyar Sajtó*, az *Újság*. További harmincöt százalék, mintegy 17 000 kötet ugyancsak sérült, de ezek további rongálódását megelőző javítással még legalábbis lassítani lehet.

A magyar hírlapoknak tehát csaknem kétharmada van veszélyben. (A folyóiratok papíranyaga jobb, ezért rongáltóságuk is kisebb, esetükben a papír pusztulásának veszélye legfeljebb egyes háborús évfolyamokra vonatkozólag állapítható meg.)

Ilyen körülmények között a Széchenyi Könyvtár az elmúlt évtizedben nagy erőfeszítéseket tett arra, hogy könyvkötészetét fejlessze, minél több hírlapot kötetthessen és javíttathasson, másrészt a hagyományos javítási módszerek alkalmazásán kívül kísérleteket folytatott korszerű, hatásos és amellet kellő mennyiségi eredményekkel biztató modern eljárások alkalmazására is.

Egy évtizede folyik a hírlapok filmre vétele. Ennek eredményeképpen egy tucatnál több elsörendű fontosságú hírlapsorozat (köztük a *Népszava*, *Pesti Hírlap*, *Pesti Napló*, *Magyarország*, *Budapesti Hírlap*, *Világ*) szinte évszázadot átfogó mintegy 3500 kötete negatív filmen archiválásra kerülhetett és pozitív filmen az olvasók rendelkezésére áll. Számos esetben készült fotografikus úton, különböző eljárásokkal papírmásolat, és kipróbálásra került jónéhány restaurálási eljárás is maguknak az eredeti példányoknak a megmentésére.

Nyilvánvalóvá vált azonban, hogy az erők a veszélyhez képest csekélyek. A kötetés aránya elégséges mértékben nem fokozható, a javításra váró kötetek száma mértani haladványban nő és a már bekötött tételek is újra meg újra javítást kívánnak. A könyvtár fotolaboratóriuma jelenlegi öreg gépparkjával az újságok filmrevételét egy fél évszázad alatt sem végezheti el, és a megmenteni kívánt újsápanyag előbb elpusztul, mielőtt filmezése sorra kerülhet.

A régi újságok olvasói forgalmának korlátozása

Az idővel való versenyfutás helyzetében a könyvtár 1965-ben elkerülhetetlennek ítélte a hírlaphasználat korláto-

zásának a bevezetését is. A hírlapköte-
tek — és különösen a nagy forgalmú
anyag — időszakos felmérések nyomán
számszerűleg is dokumentált fokozódó
rongálódása ahhoz a felismeréshez veze-
tett, hogy a könyvtári állomány olvasó-
termi kiszolgáltatásának kötelezettsége
nem kényszerítheti a könyvtárat hírlap-
jainak feláldozására. A Széchényi Könyv-
tár gyűjteményeinek esetében a magyar
kiadványok lehetőleg hiánytalan megőr-
zése és átörökítése a *közérdek és a nem-
zeti érdek alapítólévelbe és alapszabály-
ba foglalt parancsa*. Nyilvánvaló ugyan,
hogy a könyvtári megőrzés használat nél-
kül értelmét veszti, mégis, a nemzeti
könyvtár esetében, annak egypéldányos
anyagára vonatkozólag csakis azt az ol-
vasói igényt szabad elismerni, mely nem
veszélyezteteti az anyag sértetlen megőr-
zését. Máris rongált és minden haszná-
lat nyomán szükségszerűen tovább ron-
gálódó hírlapanyag pedig csakis akkor
bocsátható az olvasók rendelkezésére, ha
a használó munkája is fontos közérdeket
szolgál.

Az 1965-ben bevezetett és azóta rész-
ben súlyosbított korlátozások szabályai
szerint a hírlaptár 1952 előtti hírlapot
csak tudományos és más közérdekű ku-
tatás céljára ad ki olvasóinak. Ha az ol-
vasó maga nem hivatásos kutató, régi
hírlapot csak külön engedéllyel szolgál-
tatnak ki számára, miután munkájának
kutató jellegét igazolta. Ha a kutató ál-
tal kért anyag különösen veszélyeztetett
állapotban van, a kötetet soron kívül
javíttatják, és csak azután bocsátják
használatba. Ezzel szemben minden ol-
vasó használhatja az eddig elkészült
filmsorozatokot és a hírlapok esetleges
többes példányaikat. Sajnos, a többes pél-
dányok száma a távoli múlttra vonat-
kozólag viszonylag csekély, és a megle-
vők jelentékeny része is hozzáférhetel-
len a szükségraktározás miatt.

A tárgyi korlátozásokon túlmenően a
hírlaptár legutóbb kénytelen volt beve-
zetni a kiszolgálás időbeli korlátozását
is: az 1952 előtti hírlapokra vonatkozó
kérést a hírlapolvasóterem általában csak
a benyújtás utáni napon teljesítheti. Az
ilyenféle határidős-időszakos kiszolgálás
külföldön, különösen nagy könyvtárak-
ban, sokfelé szokásban van, a hazai
könyvtárhasználati szokásokkal azonban
nemigen áll összhangban.

A régi hírlapok kiadásának korlátozá-
sa súlyosan érintett és érint sok, köz-
érdekű kutatást nem végző olvasót. Sok-
szor kell régi hírlapokat olvasmányként
keresőket más könyvtárakba tanácsolni.
Nagy számban nyújtanak be kérést ol-
vasók, fiatalok és nem fiatalok, pályá-
zatokkal, rejtvényekkel, vetélkedőkkel
kapcsolatban. A hírlaptár gondosan meg-
vizsgálja ezeket az igényeket, s ahol le-

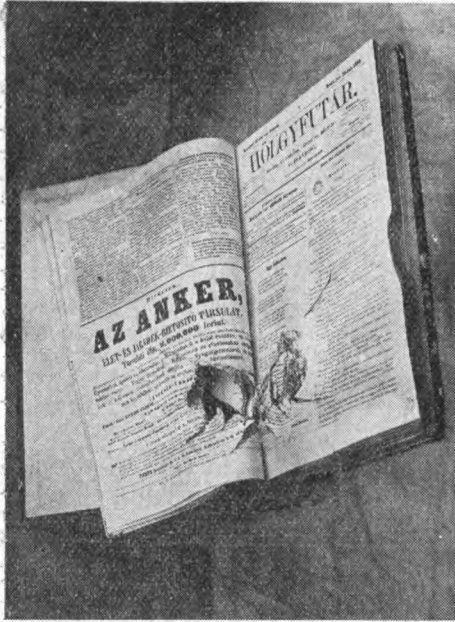
het, filmet vagy többes példányt bocsát
rendelkezésre, vállalja fénykép, film vagy
egyéb kópia elkészítését, ha az igénylő
tudja, hogy mit és hol keres. Mégis
— hosszabb időszak átlagadata szerint —
az igények nyolc százalékában az olvasót
el kell utasítani, mert a kért anyag
veszélyeztetettsége nagyobb, mint az
adott esetben használatához fűződő ér-
dek. Az olvasó érdekeltségének elbírálá-
sa rendkívül nehéz és akkor sem lehet
mindig hibátlan, ha a könyvtáros tudato-
san kerüli a formális megítélés és a min-
dig leselekedő bürokratizmus veszélyeit.
Végül pedig : nyolc százaléknyi igény el-
utasítás is csak akkor lehet logikailag in-
dokolt és alapos, ha van mód a forgalom-
ból kivont újság megmentésére.

A magyar hírlapgyűjtemény állományvédelmi terve

Az újságpapír pusztulása a könyvtá-
rak számára világszerte egyformán nagy
gondot okoz. Kis ország számára, mely
hírlapjainak legtöbbjéből csupán egyetlen
példánnyal rendelkezik, még nagyobb a
kulturális veszteség veszélye.

Az utóbbi három évtizedben minden-
felé foglalkoznak az újságok megmenté-
sével. Vállalatok, alapítványok, könyv-
tárak fogtak össze, hogy a XIX—XX.
század nagy világlapjainak teljes sor-
zatait lefilmezzék és másolataikat keres-
kedelmi forgalomba is hozzák. A hír-
lapok pusztulásának veszélyét elég fon-
tosnak ítélik, hogy avval *parlamentek is
foglalkozzanak*. *Finnországban* külön tör-
vény alapján, tíz év alatt, több mint
60 millió finn márka költséggel filmre
vették a helsinki egyetemi könyvtár tel-
jes hírlapanyagát. Szomszédaink közül
Jugoszláviában másfél évtizede folyik a
horvát újságok filmezése és egyedi res-
taurálása.

A század harmincas éveitől kezdve
használt mikrofilmezési eljárás az újság
tartalmát menti meg azzal, hogy új, kor-
szerű, sőt könnyen többszörözhető anyag-
ra viszi át. Bár a film kémiailag maga
is érzékeny, élettartama még eléggé nem
tisztázott, ez a fogyatékosága kiküszö-
bölhető azáltal, hogy a veszélyeztetett
film egyszerűen átmásolható. Az, hogy
a mikrofilm az eredetnél jóval nehe-
zesebben és optikailag is előnyteleneb-
bül olvasható, nyilvánvaló hátrány, ame-
lyet azonban mind a filmtechnika, mind
az olvasóberendezések rohamos fejlődése
már is egyre inkább csökkent. A mikro-
filmezés mint eljárás verhetetlen,
mert *gyors és olcsó*, gyakorlatilag
egyedül alkalmas és gazdaságos nagy
tömegű újságot tartalmának átmen-
tésére. A jövő valószínűleg olyan el-
járást fog tömegméretekben alkalmazni,

mely az újság tartalmát fényképezési úton és a többszörözés lehetőségével új, tartós, kémiailag semlegesített papírra viszi át. Ez ma is könnyedén lehetséges, de nagyszámú felvétel átvitele esetén elérhetetlenül drága. A mikrofilm igazi jelentősége a hírlapok átörökítése szempontjából éppen az, hogy *áthidalja azt az időszakot*, míg a papírra (vagy akár egy új műanyagra) való visszamásolás tömegméretekben alkalmazhatóvá válik.

Az újságok átmentésének másik útja magának *az eredeti példánynak a megmentése*, konzerválása valamely restauráló módszerrel. Ebben az irányban alighanem az ún. *lamináló eljárás* a jövő, mely az újságlapot — kémiai semlegesítés után — hőbehatással műanyagfóliák közé préseli. Az ilyen módon restaurált újságlap újra hajlékonyan lapozhatóvá válik, élettartama jelentősen meghosszabbodik. Ronggyá szakadt újságlapok ezzel az eljárással állíthatók helyre úgy, hogy filmezésük lehetővé válik. Ebben az összefüggésben a laminálás a filmezés fontos segítője. Hazánkban ezzel az eljárással konzerválják a Párttörténeti Intézet és az Országos Levéltár különösen becses dokumentumait. Ennek a egyszerű eljárásnak a hátránya, hogy — az olcsó és gyors filmezéssel szemben — költséges és lassú. Míg egy filmfelvevő egy év alatt körülbelül 1400 kötetet tud lefényképezni, a laminálógép ugyanezen idő alatt 200 kötetet végez és költsége a másíknak több mint tízszerese. Nyilvánvaló, hogy az ilyen, egyedi konzer-

válás csak a különösen értékes muzeális darabok esetében alkalmazható.

Az elmondottak alapján és a mögötük rejtőző nagyszámú adat és tanulság gondos feldolgozásával készült el 1969 tavaszán *az Országos Széchényi Könyvtár magyar hírlapgyűjteményének állományvédelmi terve*, melynek végrehajtása a Művelődésügyi Minisztérium jóváhagyásával és a pénzügyi feltételek biztosításával 1969-ben már megindult.

E program szerint a magyar hírlap-állomány veszélyeztetett anyagát tíz, teljes anyagát pedig tizenöt éven belül mikrofilmre kell venni, lehetővé téve — másolás útján — a filmsorozatok bel-földi és külföldi forgalombahozatalát is. Mintegy 45 000 kötet fényképezéséről lévén szó, ez kb. évi 3 millió negatív fényképfelvételt jelent (csaknem annyit, amennyit a könyvtár mikrofilmezése egy évtized alatt termelt).

A Széchényi Könyvtárnak gondoskodnia kell arról, hogy minél teljesebb hírlapsorozatok kerüljenek fényképezésre, ezért szükség lesz más könyvtárak, továbbá múzeumok és levéltárak hiánypótló vagy filmezésre alkalmasabb anyagának intézményes átkölcsönzésére is. A program előrehaladtával napirendre kerül és megkezdődik majd — a régi sorozatokon kívül — a mai újságyanyag folyamatos filmezése is.

A filmrevételen kívül, egy-egy eredeti és lehető legteljesebb példányban, lamináló vagy egyéb eljárással konzerválni kell az utókor számára a magyar hírlapanyag legfontosabb részét, azaz körülbelül egyharmadát, mintegy 14 000 kötetet. Meg kell menteni — többek közt — a legfontosabb országos napilapok, a XVIII. század, az 1848/49-es szabadságharc, a magyar munkásmozgalom, a két világháború közti kommunista és haladó sajtó hírlapsorozatait. Az egyedi konzerválás nem tizenöt év, hanem több évtized munkája lesz.

A program hatalmas anyagi áldozatot kíván, melyet a Művelődésügyi Minisztérium 1969-re és 1970-re vállalt. Meg kellett tervezni a filmezés és a lamináló konzerválás új technikai bázisát, ki kellett választani a megfelelő mikrofelvevő, előhívó, másoló, lamináló gépeket. Elhelyezésük, üzemeltetésük a könyvtár mai szűkös és szétszórt helyiségviszonyai közepette számtalan nehézséggel jár. Ez év elejétől a hírlaptárban és a mikrofilm-tárban összesen tizenöt munkatárs dolgozik az állományvédelemben; 1971-ig a programban közvetlenül résztvevők száma megháromszorozódik.

A hírlapvédelmi program szilárd eredményt nyújt arra, hogy *nemzeti hírlapgyűjteményünk tartalmilag egészében,*

különösen fontos részeiben pedig egyedileg is megmenthető. Ez a remény, sőt tudat sarkallja mindazokat, akik e gyűjteményért felelősek, s akik a hírlapok védelmével és a programmal kapcsolatos számtalan szakmai probléma megoldásával foglalkoznak.

Mik ezek a problémák? Mindenekelőtt biztosítani kell — mint legfontosabbat — a filmezés zavartalan menetét: a felvevőgépeket táplálni kell, rangsorolt, példányában kiválasztott, teljes egészében ellenőrzött, szükség esetén máshonnan pótoltt, megfelelően előjavított hírlapanyaggal. Ez a munka eleve szükségessé teszi kataszter létesítését a Széchenyi Könyvtár példányairól — ez már készül —, és valamilyen központi nyilvántartást az országban egyebütt található, köztulajdonban levő magyar hírlapanyagról. A hírlapok filmezési szempontból való rangsorolása nyilván szükségessé teszi a program végére maradó nagy mennyiségű anyag fokozott védelmét, állagvédő javítását. Ki kell választani azokat a lapokat illetve lappéldányokat, melyek egyedi konzerválásra kerülnek, és hatásvédő védelmükről gondoskodni kell. Áldozatok, a másodrendű anyag külső raktárba való telepítésének árán is alapjaiban meg kell javítani a hírlapraktározási feltételeket, az értékes és veszélyeztetett hírlapanyag minél nagyobb hányadát kell fektetve raktározni. A hírlapanyag nagy és több irányú mozgatása és a raktári körülmények javítása maga is jól kiszámított intézkedéseket kíván a számrend és a tájékoztatósi rend zavarainak megelőzésére. Az olvasók filmmel való kiszolgálása számos katalógusmunkát tesz szükségessé. Mindezek a normális ügyvitelen felül végzendők el.

— Az, hogy a hírlapvédelem központjába a mikrofilmrevétel került, korántsem jelenti, hogy a könyvtár máris lemond egyedi konzerválásra nem kerülő újságpéldányairól. A filmolvasás nemigen lehet a használat kizárólagos módja, vannak esetek, midőn a könyvtár ma is honorálja a kutató kérését és magát az újságpéldányt bocsátja rendelkezésére. Ilyen indokolt esetekre a lefilmezett újságok eredeti példányai a jövőben is rendelkezésre fognak állni. Nyilvánvaló azonban, hogy az egyedileg nem restaurált hírlapok használhatósága véges, megőrzésükkel nem lehet számolni néhány évtizeden túl. Ezért döntött úgy a könyvtár, hogy legelőször és sürgősen a teljes hírlapanyag filmre való tartalmi átmentése történjék meg.

A hírlapvédelem sok fronton kíván intézkedéseket: a Széchenyi Könyvtárnak például mindent meg kell tennie a birtokában levő hírlapok példányszámának szaporítására, illetve a hiányok fokozott pótlására. Ez antikváriumi keretetéssel, felvásárlással, begyűjtéssel érhető el, bár az így megszerezhető hírlapanyag nem nagy. Gondolni kell azonban a könyvtárak fölös- és többes példányainak válogatott átvételére, sőt — indokolt esetekben — elsópéldányok gyűjtőkörileg igazolt átvételére is. Alkalmas időpontban kívánatos lenne — Szinnyei példájára — társadalmi mozgalom indítása is a hírlaptár állományának gazdagítása érdekében.

Tizenöt év múlva, 1984-ben lesz a hírlaptár alapításának százéves fordulója. A gyűjtemény munkatársai a jubileumot a most megindított hírlapvédelmi program eredményes végrehajtásával akarják ünnepelni.

Pajkossy György

Bor István rajza

Teljes lehet a megyei sajtóbibliográfiák sorozata

A megyei könyvtárak helyismereti feltáró tevékenységének igen figyelemreméltó eredménye a megyei sajtóbibliográfiák összeállítása és megjelentetése. Annak idején, még az ötvenes évek végén különösebb ösztökélés és központilag összehangolt tervezés nélkül fogott hozzá néhány könyvtár a helyi sajtó jegyzékének és lelőhelyének feltáráshoz. E könyvtárak egyszerűen abból a tényből indultak ki, hogy az utóbbi évtizedekben a sajtó vált a helyismeretnek, a helyi fejlődés dokumentumainak s így a helytörténetírásnak is *legfontosabb forrásává*. Ha valamely könyvtár bízása akar lenni a helytörténeti adatok feltárássának, akkor elsősorban a helyi sajtót kell számba vennie és gyűjteményében elhelyeznie, vagy megállapítania lelőhelyét. A megbízhatóságra törekvő helyismereti szervező munkának ez a sajátos könyvtári feladat az első lépése. Semmiféle más intézmény (múzeum, levéltár) nem végezheti el ezt a könyvtárak helyett, *a sajtó gyűjtésének és feltárássának a könyvtárak az intézményei*.

Ebből az elgondolásból kiindulva jelentek meg az első megyei sajtóbibliográfiák: 1957-ben Somogyban, 1958-ban Veszprémben, 1962-ben Komárom megyében, 1964-ben Borsod-Abaúj-Zemplénben, 1965-ben Vasban, 1966-ban pedig Fejér megyében. Az ország hat megyéjében tehát már megtörtént a helyi sajtónak teljességre törekvő számbavételéhez az első, legfontosabb lépés.

Méltán érdemelné meg az akció, hogy szervesen folytatódjék, a megyei könyvtárak közös vállalkozásává fejlődjék, és országosan teljes sorozattá váljék a kiadványok összessége. Egyik kiemelkedő művelődéstörténeti eredménye lenne ez a megyei könyvtárak tevékenységének. Jogosan alakult ki az a nézet, hogy a sorozat hiányai ma már *a megyei könyvtárak adósságának* számítanak.

Sokat késlekedni nem is lehet, mert egy közigazgatási átrendezés valószínű más területi egységeket teremt, mint a maiak. A kérdéssel való foglalkozást időszerűvé tette az is, hogy *a történelmi évfordulók országsszerte megélenkítették* a megyei könyvtárak helyismereti tevékenységét, s a könyvtárak ezekben az években újult erővel fogtak a helyi sajtó feltáráshoz. Tudunk róla, hogy számos megyei könyvtárban el is kezdték már a sajtóbibliográfiák összeállításához szükséges adatgyűjtést. Ezért szerkesztőségünk körkérdéssel fordult a megyei könyvtárakhoz, s ennek alapján beszámolhatunk a sajtóbibliográfiák sorozatának várható folytatásáról.

A győri Kisfaludy Károly Könyvtár igen részletes, szakszerű tervet dolgozott ki, hogy a történelmi Győr, Sopron és Moson megyék területén 1779-től 1968-ig megjelent periodikákat számba vegye s azok lelőhelyét megállapítsa. Az adatgyűjtés 90%-ban be is fejeződött. A sajtóbibliográfiát 15—20 ív terjedelemben Győr várossá alakulásának 700. évfordulóján, 1971-ben szándékoznak kiadni.

Már 1964-ben befejezte az adatgyűjtést a *Zalaegerszegi Megyei Könyvtár* is, együtt van a teljes anyag, kiadását 1970-re tervezik. Készen van a *Békés megyei sajtóbibliográfia* kézírata is, a megyei könyvtár azonban nem tudott választ adni a kiadás időpontjára. Nincs fedezet ugyanis a kötet megjelentetésére, s nem tudják, mikor lesz. Nagyon sajnálatos lenne, ha a Békéscsabai Megyei Könyvtár, amely annyi területen kezdeményező és élenjáró a megyei könyvtárak között, hiába végezte volna el az adatgyűjtő munkát.

Az Egri Megyei Könyvtár erre az évre vette munkatervébe a Heves megyei bibliográfia elkészítését, a kézirat már nagyrészt elkészült, 1970-ben, a jubileumi évforduló kiadványai között tervezik kiadását. *A Nyíregyházi Megyei Könyvtár* szintén elkészítette már Szabolcs-Szatmár megye sajtóbibliográfiájának kéziratát, s lektoráltatás után az év végén rota sokszorosítással akarja kiadni. Véleményünk szerint a jólsikerült rota sokszorosítás is megfelel a célnak, bár ebben az esetben különösen kell ügyelni arra, hogy a kiadandó kötet formában, tipográfiában ne üssön el túlságosan az eddigiektől.

Debrecen és Hajdú megye sajtóbibliográfiáján a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára már nyolc éve dolgozik. Szintén 1970-ben tervezik kiadását. Még nem dőlt el a nyomdai, vagy a rota előállítás problémája. Debrecen művelődési rangja indokolta tenné a nyomdai előállítást, s itt célszerű lenne a városi és a megyei tanács anyagi támogatását is megnyerni a kiadáshoz.

Szolnok megyében még 1962-ben elkezdték az adatgyűjtést, a megyei Versegly Könyvtár vezetésében bekövetkezett változások azonban megakasztották a megkezdett munka folytatását. Az adatgyűjtés 90%-ban kész, hátra van még a budapesti lelőhelyek feltárása. A megyei könyvtár új tervei szerint 1970-ben befejezik s a következő évben kiadják a tervezett kötetet.

A Pest megyei Könyvtár a helyismereti munka szempontjából alapfeladatnak tartja a bibliográfia elkészítését. Két éve fogtak hozzá az adatgyűjtéshez, 1971/72-re

tervezik a kiadást. A *Baranya megyei Könyvtár* Pécsen már elvégeztette a helyi lelőhelyek feltárását, az adatgyűjtést Budapesten kell folytatnia. 1971-re készülhet el a kötet. *Nógrád megyében* részben készült el az adatgyűjtés. Befejeződött a 19. sz. és az 1945 utáni korszak sajtójának feltárása, hiányos az 1900—1944-es időszak adatgyűjtése. 1970 végére tervezik befejezését s utána a kiadást.

Sajátos a *szegedi és Csongrád megyei* helyzet. Szegeden már 1954-ben kiadta az Egyetemi Könyvtár Ertsey Péter: A Somogyi-könyvtár szegedi folyóirat és hírlapanyagának bibliográfiája című gyűjtését. Újabban Lisztes László dolgozik Szeged sajtóbibliográfiáján, kéziratát az eddig megjelent sajtóbibliográfiák módszerei szerint készíti. Mivel ő a József Attila Tudományegyetem Könyvtárának igazgatóhelyettese, a Városi Somogyi Könyvtártól is közreműködést kért a kézirat elkészítéséhez. Megállapodásuk szerint a két könyvtár közös vállalkozásaként 1970-ben fejezik be az adatgyűjtést, s utána kerül sor a megjelentetésre. Csongrád megye sajtóbibliográfiájának elkészítését a Hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtár külön vállalta 1971-re.

Tolna megyében csak egy-két év múva várható az adatgyűjtés megkezdése, bár a Szekszárdi Megyei Könyvtár elvben vállalta a kiadást. Arra hivatkozik azonban, hogy az évfordulók másirányú feladatai egyelőre lekötik a könyvtár erőit, mert különböző bibliográfiákat és repertóriumokat készítenek. *Bács-Kiskun megye* Könyvtára is igen sok helyismereti kiadványt készít az évfordulóra, ezért ott még határozat sem született a sajtóbibliográfia elkészítésére. E két megye munkájával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a megyei sajtóbibliográfia elkészítése sorrendben megelőzi a sajtóval kapcsolatos különböző cikkbibliográfiák, repertóriumok, szemelvénygyűjtemények kiadását, mert ez utóbbiak csak úgy lehetnek szakszerűek és megbízhatóak, ha előzőleg az egész megyei sajtót számbavették. Jó lenne ezért, ha ez a két megye is mielőbb csatlakozna a többi megyei könyvtárhoz.

Íme: a helyzetkép a törekvésekről. A munkák annyira előrehaladtak, hogy bízást lehet remélni a sorozat teljességét. Mondhatjuk azt is, hogy *a megyei könyvtárak rangja* erkölcsi kötelességgé teszi a testület egészének, hogy egyetlen megye se maradjon ki a közös erőfeszítésből. Kétségkívül vannak helyenként nehézségek, de az akadályokat le lehet győzni, a feltételeket mindenütt meg lehet teremteni. A legfontosabb feltétel, a hozzáértés már minden könyvtárnál megvan, a munkát sem sajnálják, s bizonyára meg lehet győzni a könyvtárfelelősöket is a szükséges fedezet előteremtéséről, hiszen nincs szó nagy összegről. Elősegíti a munkát, hogy a budapesti lelőhelyek felkutatását több megye számára készítették már el fővárosi könyvtárosok, így az adatgyűjtésnek *kialakult segítő gárdája* is van. Az eddig megjelent kötetek pedig igen színvonalas, szakszerű példáit adják a feldolgozásnak, tulajdonképpen *elveiben és módszereiben tisztázott és korszerű mintát* követhetnek a szerkesztők. Az eddigi sajtóbibliográfiák szerkesztői tapasztalt *lektori gárdát* is kínálnak.

Mindenesetre hangsúlyozni kell, hogy a munkával sietni nem szabad, sokkal fontosabb a bibliográfiák megbízhatósága, teljessége, mint a gyors megjelenés. Az eddig megjelent kötetek ilyen szempontból rendkívül értékesek, sőt példamutatóak. Az Országos Széchényi Könyvtár tervében szerepel az *országos sajtóbibliográfia* kiadása. Ehhez a nagy munkához is kitűnő alapanyagot szolgáltatnak a megyei sajtóbibliográfiák, s az OSZK munkatársai számítanak is a megyei előmunkálatokra.

Páldy Róbert

Bor István

ex libris

Új könyvtár, új feladatok

Gondolatok a Paksi Járási Könyvtár egyéves működéséről

Paks nevét az utóbbi időben azok a könyvtárosok is többször hallották emlegetni, akik eddig alig tudtak valamit erről a csaknem 12 000 lakosú Tolna megyei községről. Az ok: az ottani volt zsinagóga épületéből, kb. 2,5 millió forintos költséggel nagyon szép járási könyvtárat alakítottak ki. (Ismertetését lásd a *Könyvtáros* 1968. 9. számában.)

A Paksi Járási Könyvtár avató ünnepségéhez, mely 1968. július 5-én volt, fűződik az *Olvasó népért* mozgalom első nagyobb könyvtári eseménye is. (*Darvas József* megnyitó beszédét a *Könyvtáros* 1968. 10. számában közölte.)

A jövőben pedig azért kerül a község a figyelem középpontjába, mert Paks mellett épül fel az *első magyar atomerómű*. A több milliárd forintos építkezésen a csúcsideben mintegy négyezer ember dolgozik. Emiatt a járási könyvtárnak fel kell készülnie a még nagyobb számú látogató fogadására. (Már most is vannak az építkezésről olvasóik, látogatóik.)

Ez utóbbi tényező is szükségessé teszi annak tisztázását, hogy a „hagyományos” könyvtári feladatok ellátásán felül — amely már önmagában is népművelés — a népművelési tevékenység más ágazatából mit vállalhat magára a könyvtár annak kockázata nélkül, hogy éppen az olvasási kultúra fejlesztésében megreked; hogy maradjon energiája például bizonyos olvasási igények vizsgálatára is.

Szükséges a kérdést így felvetni, mert egy művelődési intézmény új elhelyezése sokat jelenthet az adott település művelődési viszonyainak továbbfejlesztésében, és azzal a „veszéllyel” járhat, hogy *mint új intézmény jobban vonzza a látogatókat* mint más művelődési intézmények. Így előállhat az a helyzet, hogy a hátrányosabb feltételekkel működő többi művelődési intézmény lemond arról a tevékenységről, amelyet eddig végzett, s amelynek ellátása egyébként feladata lenne. Ennek a tendenciának a jelei Pakson abban mutatkoznak, hogy a könyvtár dolgozói a népművelés *minden ágazatában* tevékenykednek abból az elvből kiindulva, hogy „mindegy, ki csinálja, csak csinálja valaki!” Ezt a felfogást még hozzá kell igazítani az együttműködés alapelveihez, normáihoz, annál is inkább, mert a községben működik a Járási Művelődési Központ (nagyterem és 3 kisháló, 3 népművelővel) és az Ifjúsági Ház (nagyterem és 2 kisháló, 1 munkatárssal).

Ezért e rövid cikkben megkíséreljük a „hagyományos” könyvtári munkát az eredmények tükrében elemezni, és a könyvtár egyéb népművelési, tevékenységi formáit (amelyek a valóságban nem is választhatók szét) bemutatni illetve kölcsönhatásukban vizsgálni.

Az első évi forgalom azt mutatja, hogy az új épületben a könyvtár a megyei és az országos *átlag feletti eredményt* produkált. Ehhez rendelkezésre állt 21 000 kötet könyv, 84 folyóirat, továbbá 6 könyvtáros és egy félműszakos. (Kettővel több mint a régi épületben.) A nyitvatartási idő naponta 8—19 óráig, szombaton 8—13 óráig tart. Ennél a kölcsönzési idő „hivatalosan” kevesebb ugyan, de a gyakorlatban a nyitvatartási időben mindig van könyvkölcsönzés is.

1. táblázat 1

Év	Olvasó	Kölcsönzött kötet	Látogató
1968. I. félév	996	21 373	5 354
1969. I. félév	1641	42 815	22 166

A mutatószámok emelkedése nagy: az olvasók számának növekedése az előző év első félévéhez viszonyítva 64,7, a kölcsönzött köteteké 100,3, a látogatóké 314%-os emelkedést mutat. (A látogatók közé nem számítottuk a különböző rendezvények résztvevőit.) Kimutatható az is, hogy a felnőtt lakosság nagyobb arányban vette igénybe az új könyvtár szolgáltatásait, mint a fiatalság. Ezt láthatjuk, ha megnézzük a gyermekkönyvtár forgalmi adatait.

2. táblázat 1

Év	Gyermekolvasó	Kölcsönzött kötet	Látogató
1968. I. félév	413	8 341	2 520
1969. I. félév	654	13 447	7 782

Az emelkedés tehát a gyermekkönyvtárban lassúbb ütemű, mert az olvasók száma az előző év azonos időszakához viszonyítva 58,3, a kölcsönzött kötetek száma 61,2 és a látogatók száma 208,7%-kal emelkedett.

Az eredmények elérésében sok tényező játszott szerepet: az új épület, a lelkes könyvtárosok, az aránylag *hosszú nyitvatartás* és a különböző társadalmi összejövetelek, rendezvények, klubok. Az első negyedévben megtartott 67 rendezvényen 3700 látogató volt jelen. (Ebből 20 rendezvény 700 látogatóval a gyermekrésze volt.)

Sok olyan kiállítást rendeztek a könyvtárban, amelyet nagyszámú látogató tekintett meg: például a megyei népművészeti szakkörvezetők vándorkiállítását egy hét alatt 600, a gyermekrajz pályázatát 3500 látogató. Sokan keresték fel a természet-tudományos kiállítást (madarak és növények bemutatása), a Szüret című országos fotókiállítást, a Vas megyei képzőművészek alkotásainak bemutatóját stb. Talán célszerűbb lett volna ezek közül néhányat a művelődési központban illetve az ifjúsági házban megrendezni, nem pedig a könyvtár szabadpolicos terében. A könyvtár előtere viszont kiválóan alkalmas arra, hogy állandó kiállítások színhelye legyen, s ezt a könyvtár jól ki is használta: például a dunaújvárosi és a szekszárdi múzeum segítségével helytörténeti kiállítást rendezett benne.

A gyermekkönyvtárnak is nagy a forgalma. A nyár folyamán az óvodás és napközis gyermekeknek hetente négy-öt alkalommal rendeztek filmvetítéseket. Kár, hogy ilyenkor a csoportok a nevelők kíséretében csupán megtekintették a filmet, s ezzel vége is volt a gyermekfoglalkozásnak! A könyvtárnak a jövőben inkább olyan rendezvényeket kellene tartania, melyek a gyermekekkel megszerettetik a könyvet, s — akármilyen furcsán hangzik is — segítenek megtanítani az olvasást. (A halmozott audio-vizuális eszközök és az általuk nyújtott ismeretek viszont ellenkező hatást érhetnek el a gyerekeknél.)

A könyvtár tv készülékkel is rendelkezik: délelőttönként az iskola tv adásait nézik rajta az iskolás gyermekek, este pedig leginkább az atomerőmű építkezésén dolgozók egy része használja. De itt kell megjegyezni, hogy az ifjúsági ház és a művelődési központ is rendelkezik készülékkel, azonban az utóbbi intézmény általában este nyolc órakor bezár, mivel a népművelők vidékiek, bejárók!

A kézikönyvtár a zenei kezelőpulttal (MTI Fotó — Bajkor József[felvétele])

Szinte divatos már a művelődési házak és a könyvtárak együttműködéséről beszélni, s ezen belül arról, hogy a könyvtáraknak is kapcsolódnok kell a népművelési tevékenység különböző ágazataihoz. Ez mind igaz, de ez az együttműködés nem vezethet oda, hogy a könyvtáraktól várjuk el azoknak a feladatoknak a teljesítését, amelyek *más intézményekre tartoznak*. Vitatható annak helyessége, hogy a könyvtár egyedül készítette a tanácsköztársasági művészeti szemlére kiállítást a dunaszentgyörgyi művelődési ház részére. És miért a könyvtár szervezte a községi művelődési háznak „A komoly zene, beat, könnyűzene és a jazz története” c. előadást, amikor a művelődési központban működik a zenebarátok köre? Párhuzamosság fedezhető fel a klubmunkában is. A könyvtárban működik a TIT klub és a lányok-asszonyok klubja, melyben tulajdonképpen szabás-varrás, kézimunkázás közben ismeretterjesztő előadásokat hallgatnak. Ugyanakkor a művelődési központ is szervez szabás-varrás tanfolyamot.

Nem lehet elfogadni azt a magyarázatot, hogy azért van mindez, mert a másik két intézménynek rosszabb az elhelyezése, ugyanis ezekre a feladatokra *a pénz és a népművelők nem a könyvtárnál vannak!* (Az ifjúsági háznak és a művelődési központnak is havonta kb. 1500—2000 látogatója van!)

Felvetődik a gondolat, *szabad-e a könyvtárnak ennyi rendezvényt magára vállalnia*, szükségzerű-e, hogy a jövőben is a rendezvények szervezésével járó feladatok kössék le a könyvtárosok idejének legnagyobb részét? A másik probléma: a sok rendezvény, összejövetel és az ezekkel járó mozgás *zavarhatja a könyvtári szolgáltatásokat* illetve ezek magasabb szintre való emelését. A zavarás leginkább a rendszeres olvasókat érinti, mert ezek az összejövetelek (TIT, OTP értekezlet, a veterán párttagok napjának előkészítése, községi nőnap, népfőnt ülés stb.) éppen abban a teremtésben vannak, ahol a kézikönyvek és a bekötött folyóiratok is találhatók.

Az új könyvtár egyéves működése már bebizonyította, hogy nem volt felesleges ilyen korszerű intézményt létrehozni, melyben nemcsak könyvet lehet kölcsönözni, de az ismeretterjesztés különböző formái között is válogathatnak a látogatók. Láttuk, hogy az új épületben új feladatokat is magukra vállaltak a könyvtárosok (l. a rendezvényeket!); ebben szerepet játszott az is, hogy sok embernek akarták megmutatni a szép könyvtárukat, hogy ezzel is új olvasókat toborozzanak. Ez sikerült is, de *ezután már úgy kell folytatniuk munkájukat*, hogy az kapcsolódjék más nevelési és művelődési intézmények munkájához, de ne helyettük végzett tevékenység legyen. A munkamegosztás érdekében először is meg kell ismerni és összehangolni a munkatervüket.

Figyelni kell arra is, hogy a járási könyvtárnak módszertani alközpontként is új módon kell felfognia feladatát. Gondoljunk itt például arra, hogy a jövő útja a községekben is a könyvbarát klubok létrehozása, amelyeknek működéséhez a járási könyvtáraknak kell segítséget, módszertani irányítást adniuk. Ugyanilyen fontos feladat még a *tájékoztató szolgálat* kiépítése a községek és az alközpont illetve a módszertani központ között. Továbbá szükséges helyi *vizsgálódásokat folytatni* az olvasói típusok, rétegek olvasási szokásairól, mert csak ezek ismeretében tudnak a könyvtárak az olvasási kultúra fejlesztéséhez segítséget adni.

Mivel a könyvtár munkája az iskolában megszerzett ismeretekre támaszkodik, a legalapvetőbb művelődési eszközzel, a nyomtatott betűvel dolgozik, és folytatója is ennek az ismeretszerzési folyamatnak, a könyvtár az iskola után a legfontosabb művelődési *alapintézménynek* tekinthető. Ezért nem tudja helyettesíteni semmiféle más intézmény. Ebből viszont ismét az következik, hogy a könyvtárnak nem szabad magára vállalnia olyan feladatokat, amelyek ennek a könyvtári munkának a rovására mennek. Természetesen továbbra is szükséges kiállítások, rendezvények szervezése, de legyenek rendben az állományt feltáró katalógusok is, s a kiállításokon legyen bemutatva a megfelelő irodalom (pl. a Bulgária c. képkiallításhoz sem volt könyvtári anyag!), néha készítsenek hozzájuk kis bibliográfiát, az előadások is kapcsolódjanak össze a könyvajánlással és azonnali kölcsönzéssel, a szabadpolcon ne legyenek elrongyolódott könyvek. A kézikönyvekre is jobban kell ügyelni, hogy ne legyen olyan sok megcsontított lexikon stb.

Végezetül levonhatjuk azt a következtetést, hogy szükséges az együttműködés a művelődési intézmények között, de ez csak akkor lesz eredményes és nem formális, ha nélküle egyik intézmény sem mondhatja el, hogy feladatát végrehajtotta.

Ha így dolgozunk, ilyen szemszögből fogjuk fel a könyvtári munka és az egész népművelés kapcsolatát, akkor a könyvtárak is ki tudják elégíteni a velük szemben rohamosan növekvő társadalmi igényeket.

Pacsai László

Az IFLA koppenhágai közgyűlése

Augusztus 25—31. között zajlott le Koppenhágában az IFLA idei, 35. közgyűlése és konferenciája. A végrehajtó bizottság az utóbbi években a keretek szűkítésére törekedett — ellentétet látott a résztvevők egyre növekvő száma és a szakmai színvonal emelkedésének lehetősége között —, ez a konferencia mégis az *eddig legnagyobbnak létszámú* volt: 38 országból csaknem 420 könyvtáros vett részt rajta. A legtöbben ezuttal is az USA-ból jöttek, utána Anglia, az NSZK, Dánia, a Szovjetunió, Kanada és Franciaország következett. A szocialista országokból is népes delegációk jelentek meg: a Szovjetuniót 29, Csehszlovákiát 12, Magyarországot 9, az NDK-t 8, Jugoszláviát 7, Lengyelországot 5, Romániát 4 és Bulgáriát egy könyvtáros képviselte.

Az évek óta növekvő részvétel egyébként — örvendetes módon — egyáltalán nem járt a szakmai színvonal süllyedésével, sőt az utóbbi években a szekciókban és a bizottságokban folyó szakmai megbeszélések érdekesebbekké, színvonalasabbakká váltak. Bizonyos, hogy ebben közrejátszik a szocialista országok könyvtárügyének és könyvtárosainak fokozódó tekintélye illetve aktivitása, amely elismerésre is talál az IFLA kereteiben: növekszik a szocialista országok könyvtárosai által betöltött vezető pozíciók, tisztségek száma.

Az elnök, *Sir Frank Francis* mandátuma lejárt, és az egyik eddigi alelnököt,

Herman Liebaerst, a brüsszeli Királyi Könyvtár igazgatóját választotta elnökké a közgyűlés. A megüresedett alelnöki tisztségre viszont — az első helyen jelölt *K. W. Humphreys*-szel, a birminghami könyvtár igazgatójával szemben — *R. Máleket*, a prágai Városi Könyvtár igazgatóját választották meg. Az IFLA hat alelnöke közül most már ketten (*M. I. Rudominót*, a moszkvai Idegennyelvű Könyvtár igazgatóját már régebben megválasztották) képviselik a szocialista országokat. *Zsidai József*, a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtárának igazgatója volt az IATUL (Műszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Szövetsége) egyik alelnöke; mandátumának lejártával helyette *Héberger Károlyt*, a Budapesti Műszaki Egyetem könyvtárának igazgatóját választották alelnökké. A nemzetközi csere bizottság elnökének is lejárt megbízatása, helyébe *Gombocz Istvánt*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjét választották meg. Rajtuk kívül még néhány szekció, illetve bizottság elnöki vagy titkári tisztségébe választották meg szocialista országokban működő könyvtárosokat.

A magyar delegáció tagjai számos szekció és bizottság munkájában vettek részt. *Gombocz István tanulmányának* megvitatását (a nemzetközi kiadványcsere gazdasági vonatkozásairól) a szekció napirendi pontként vette programjába. *Domanovszky Ákos* feldolgozását, amelyet a nemzeti bibliográfiákban foglalt adatokkal kapcsolatos körkérdés alapján készített, a katalogizálási szakértők tárgyalták meg; a bibliográfiai szabvány kidolgozása ügyében munkabizottságot alakítottak, amelybe Domanovszky Ákost is beválasztották.

A konferencia záró ülésén *A. Thompson*, az IFLA titkára bejelentette, hogy jövőre Moszkvában, 1971-ben pedig Liverpoolban tartják az IFLA konferenciáját.

1972-t az UNESCO *Nemzetközi könyvévnek* nyilvánította. Az év programjából az IFLA is méltóképpen ki óhajtja venni a részét, és a vezetőségből külön bizottságot alakított a könyvév könyvtári megmozdulásainak előkészítésére. Számunkra megtiszteltetés, hogy 1972-ben Budapesten rendezik meg az IFLA soronkövetkező közgyűlését és konferenciáját. Az erre vonatkozó javaslatot és meghívást a közgyűlés Koppenhágában örömmel elfogadta.

Dr. Székely Sándor
a Magyar Könyvtáros Egyesület
titkára

Bor István rajza

Egy községi könyvtár olvasótáborra

A könyvtárak az elmúlt két évtized alatt a falusi dolgozók milliós táborával ismertették meg a rendszeres olvasást. Sokan vannak tehát, akik olvasnak, de még többen, akik nem. A nem olvasók bevonása az olvasók közé a következő évek feladata, ezt tűzte ki célul az Olvasó népért mozgalom is. Ahhoz viszont, hogy az új olvasókat megnyerhessük, nagyon pontosan tudni kell, hogy *a még nem olvasók milyen rétegekből kerülnek ki*, s eddig miért nem jelentkeztek a könyvtárak olvasóinak táborába. Ezt a feladatot tűztük ki magunk elé, amikor az említett cél érdekében megvizsgáltuk egy kisközség, *Homokbödöge* teljes olvasómozgalmi képét.

A vizsgálat szükségességét igazolta és sürgette a népesség mozgása, az az átrétegződési folyamat, mely a falvak társadalmában az elmúlt években végbement, illetve napjainkban is folyik, s amelynek következtében több százezer család életmódjában következett be változás, paraszti foglalkozásúakból munkások, értelmiségi-szellemi foglalkozásúak lettek.

A népművelésnek, közelebről a könyvtárak irányítóinak ezt a változást tudatosan is fel kell használniuk arra, hogy a foglalkozásváltásokat kövesse, helyesebben azokkal egyidőben bekövetkezzék olyan fejlődés is, mely a művelődési igény növekedését eredményezi. Az átrétegződés következtében mindenütt *emelkedett az élet-színvonal*, a lakásokba modern bútorok, gépek kerültek, s ezzel párhuzamosan megjelent az otthonokban a könyv. Az esetek nagy százalékában mégcsak lakásdísz, de azért már sokhelyütt a művelődési igény felébredését is jelzi.

Jól tudjuk, hogy a régebbi időben a falu társadalmi erkölce elítélte azt, aki olvas, mondván, hogy lustaságból vesz könyvet a kezébe — munka helyett. Ennek az értékítéletnek a maradványai helyenként még ma is hatnak, s felszámolásukban szerepet játszik a foglalkozásváltozás, mert ez minden alkalommal magasabb képzettséget, több ismeretet követel meg. A megszerzés útja pedig nagyon sokszor a könyvön, az olvasáson keresztül vezet.

A változásnak azonban van egy kedvezőtlen kísérő jelensége is. A művelődésre fordítható szabad idő megnövekedett ugyan azáltal, hogy a munkaidő 8 órára csökkent — sőt megjelentek a szabad szombatok is az elmúlt években —, de a falusi ipari, szellemi munkások zöme nem a lakóhelyén dolgozik, s emiatt az utazás túl sok időt vesz igénybe. A falun lakó ipari munkások háztáji gazdálkodást is folytatnak, de sokan segédkeznek alkalmilag a tsz közös munkáiban is. Mindez a szabad idő rovására történik. Az építkezések, melyek kísérő jelenségei, jellemzői a mai falu fejlődésének, szintén nagyon sok energiát, időt emésztenek fel.

A vizsgálatunkban szereplő község a Kisalföld és a Bakony közvetlen találkozásánál terül el, s jellegében azonos a pápai járás valamennyi községével. Területe, lakosainak száma, ezek foglalkozása, a felszabadulás utáni fejlődés szinte tipikusan magán viseli a járás vonásait. Homokbödöge régmúlt története is hasonló a járás többi községéhez. Írásokban 1424-ből találkozunk először nevével. A török hódoltsági időkben többször gazdát cserélt, áldozatul esett a pusztításnak. A lakosság száma a XX. század elején volt a legmagasabb, 1910-ben 1212, attól kezdve fokozatosan csökkent. 1960-ban 1040 volt, s 62,5 százaléka tartozott a mezőgazdasági foglalkozásúak közé. A falu határában 1939-ben téglagyár létesült, a foglalkoztatott munkások száma az ötvenes években 30—50 között váltakozott.

A termelészövetkezeti átalakulás itt is megindította, illetve meggyorsította a társadalmi mozgást. A fiatalok zöme gimnáziumban illetve egyéb szakközépiskolákban tanult tovább, majd annak elvégzése után elköltözött a faluból. A középmeziedék az iparban helyezkedett el, naponta vagy hetenként utazik a munkahely és a lakóhely között. A legtöbben a pápai üzemekben dolgoznak, de sokan járnak el az ajkai bányavidékre is, ahova műszakonként bányászjárat szállítja őket.

A község termelészövetkezete 1959-ben alakult. A jelenlegi 184 tagból dolgozó: 76; tsz-járadékos: 84; nyugdíjas: 24. A tagság átlagos életkora 60 év. Csak a gépekkel és az irodában dolgozók között találhatók fiatalok, ők már nem tagként, hanem alkalmazottként kapnak fizetést. A tsz gazdaságilag a gyengék közé tartozik. A munkaegység értéke 1967-ben 27 Ft volt. Egy tagra átlagosan 8890 Ft jutott ebben az évben. 1968-ban áttértek a készpénzfizetésre. 10 órás munkanapra számítva 57 Ft a munkadíj, s ez 12 000 Ft évi átlagkeresetnek felel meg. A tsz-tagok számából is megállapítható, hogy a fő jövedelmi forrás nem a mezőgazdaságból, hanem az ipari munkából származó bevétel.

A község 776 14 éven felüli lakosából ipari munkás és ipari nyugdíjas 304 (39%), mezőgazdasági munkás és nyugdíjas 181 (23%), egyéb (háztartásbeli stb.) 222 (29%), értelmiségi, alkalmazott 28 (4%), és végül tanuló 41 (5%).

Jól mutatja a társadalmi illetve foglalkozás szerinti átrétegződést, hogy a községben 106 munkáscsalád (38%), 7 értelmiségi és alkalmazotti család (3%), 97 vegyes foglalkozású család (35%), és csak 67 parasztszalád (24%) él.

A parasztszaládok tagjai 74%-ban az 50 éven felüliekből kerülnek ki. A munkáscsaládok viszont a közép-nemzedéket gyűjtik össze. A vegyes foglalkozású családokban az 50 éven felüliek a parasztszaládok, a fiatal családtagoknak többsége pedig munkás. Egyetlen olyan család sem akad, amelyben az idősebb generáció munkás, a fiatalabb pedig parasztszalád foglalkozású lenne. Található a községben néhány parasztszalád értelmiségi és munkás-értelmiségi megosztású család is.

Bár a lakosok száma jelenleg is csökkenőben van — 1969 júniusában 952 fő —, a község külső képe, mely egyben a belső élet fejlődését is jelzi, kedvezően változik: az elmúlt évtizedben 72 család építette újjá lakóházát, ebből 21 teljesen új építkezés.

A községben 207 rádiót és 86 televíziós készüléket tartanak nyilván. (Összehasonlítással: 1000 lakosra országosan 242 rádió és 136 tv-készülék, Veszprém megyében pedig 217 rádió és 108 tv-készülék jut. A községi átlag: 217 rádió és 90 televízió.)

A községbe 152 napilap és 292 hetilap illetve folyóirat jár. A családok közül 6-nak van gépkocsija.

Az elmúlt évek statisztikai adatai a népművelés visszaesését mutatják. Az öntevékeny művészeti mozgalom szinte teljesen megszűnt, és csökkent az ismeretterjesztő rendezvények és azok látogatóinak száma — az 1960-ban megtartott 23 előadást 1075-en hallgatták meg, míg az 1968-ban rendezett 9 előadásnak 295 hallgatója volt —, de csökkent a község művelődési otthonában működő mozi látogatottsága is (1960-ban 112 előadás átlagosan 54 látogatóval, 1968-ban 24 előadás 36 látogatóval).

1. Könyvtári olvasók

A községi könyvtár 1951-ben létesült a pápai körzeti illetve később járási könyvtár letéti könyvtáraként. A helyi tanácsi kezelésbe adás volt az első forduló-pont, amikor az addigi lassú fejlődés erőteljesen meggyorsult, és az olvasómozgalom minden mutatójának értéke lényegesen megnőtt. A második változás 1964-ben következett be, ekkor jött létre az ugodi körzeti könyvtár, és a helyi könyvtár ennek egyik fiókjaként működött tovább. A statisztikai adatokkal dokumentálva így fest a könyvtár csaknem kétváztezede munkája:

Év	Könyvállomány	Olvasó	Kölcsönzött kötet
1952	207	68	486
1956	229	92	955
1960	559	151	2745
1964	1242	208	3988
1966	1439	240	4387
1968	1787	221	4276

A táblázatból jól leolvasható az említett két forduló-pont következtében beállott változás. A tanácsi kezelésbevétel nyomán 1960-ban megnövekedett a könyvállomány, megduplázódott az olvasók száma, a kölcsönzött kötetek száma pedig egy év alatt 64%-kal emelkedett. A körzeti könyvtár létrejötté következtében ismét a könyvállomány nagyobb arányú növekedése következett be. (A könyvtárba jutó új könyvek száma 1964-ben 90, 1968-ban 391 kötet volt, s ezzel az 1 olvasóra jutó új könyvek száma az 1964-es 0,43-ról 1,37 kötetre emelkedett.) A megnövekedett könyvállomány mellett része volt a fejlődésben annak is, hogy a főfoglalkozású körzeti könyvtáros hetenként-kéthetenként személyesen segítette a tiszteletdíjas könyvtárost munkájában. A könyvtár 1966-ban érte el fejlődésének eddigi csúcspontját, azóta csökken a beiratkozott olvasók és a kölcsönzött kötetek száma.

Ez a jelenség is bizonyítja, hogy az olvasómozgalom fejlődéséhez nem elég a működésnek csak néhány feltételét biztosítani, valamennyire szükség van. A jelen esetben például hiányzik az egyik legfontosabb feltétel: a megfelelő elhelyezés. Külön terebben, szabadpolcos berendezéssel felszerelve tevékenykedik ugyan a könyvtár, de a helyiség alapterülete mindössze 12 m². A forgalmasabb időszakokban zsúfoltság van, s ez az olvasókat és a könyvtárost egyaránt zavarja. Nincs lehetőség a helyben olvasásra, a nyugodt válogatásra.

A könyvtár hatósugarának, vonzási körének elemzése előtt idézzük fel az 1968. évi mutatószámokat, összehasonlítva a járási átlagokkal.

	Olvasók a lakosság %-ában	Az olvasók kor szerinti megoszlása %-ban			A könyvvállományból jut (kötet)		Az évi kötetforgalom	
		14 év alatti	14—18 év közötti	18 év feletti	1 lakosra	1 olvasóra	1 lakosra	1 olvasóra
A járásban	26,5	36,9	18,3	43,8	2	7,7	5,4	20,4
A községben	23,2	38,5	10,6	50,9	2,1	8,2	4,5	19,3

Az összehasonlításból kitűnik, hogy a község olvasómozgalma a járási átlag körül van, több mutatója azonban alatta marad.

Megvizsgáltuk, hogy a különféle dolgozó rétegekbe tartozó családok közül hányban van illetve nincs könyvtári olvasó. Az adatok szerint *a családoknak több mint a feléből, 55⁰/₀-ából nincs beiratkozott olvasója a könyvtárnak.* Ha ehhez még hozzáadjuk azt a 30 családot (11⁰/₀), ahonnan csak gyermekolvasókat tartanak nyilván, eléggé „fehér foltos” olvasótérképet kapunk.

A nem olvasó családok között, mint az várható volt, a parasztcsaládok vezetnek (67 családból 21-ben, a családok 31⁰/₀-ában van olvasó). A nem olvasás okai is eléggé ismertek; a leghosszabb munkaidő, továbbá az, hogy a családok tagjai, mint már említettük, az idős, 50 éven felüli korosztályokból kerülnek ki. (Ezenkívül közrejátszik a már ugyancsak említett, a múltból örökölt falusi nézet is, mely szerint olvasni csak a munkát kerülő, lusta emberek szoktak.) Sorrendben utánuk a vegyes foglalkozású családok következnek (97 családból 45-ben — 46⁰/₀ — található olvasókat). Ebben az arányban a paraszt foglalkozású családtagok nagy száma a fő befolyásoló tényező. Amennyiben a csoportban mégis több az olvasó, az annak tulajdonítható, hogy itt fiatal korú és munkás foglalkozású családtagok is vannak.

A munkáscsaládok közül 49⁰/₀ (106 családból 52), tehát a családtagoknak csaknem a fele olvas a könyvtárból. De az a 18⁰/₀-os különbség, mely a paraszt és munkáscsaládok között fennáll a munkások javára, bizonyítja, hogy a foglalkozás változása részben maga után vonja az olvasás szokássá válását is.

Az értelmiségi, szellemi foglalkozást űző családok helyzetének elemzése kis arányuk miatt nem alkalmas törvényszerűségek megállapítására, csupán megemlíjtük, hogy 7 értelmiségi család közül csak egyben nincs könyvtári olvasó.

A könyvtár olvasóinak életkor és foglalkozás szerinti megoszlása azt mutatja, hogy az életkor növekedésével arányosan csökken az olvasók száma. A 15—20 év közötti fiatalok 36⁰/₀-a olvasó; ez az arány az 50 éven felülieknél már egyharmadára, 12⁰/₀-ra csökken. Bár az említett ifjúsági korosztályból a legmagasabb a könyvtár olvasóinak az aránya, elgondolkoztató, hogy *milyen sokan hagyják abba az olvasást*, maradnak el a könyvtárból az általános iskola elvégzése után. Ugyanis a 6—14 éveseknek 81⁰/₀-a beiratkozott olvasó, szemben a fiatalok említett 36⁰/₀-ával. Ezek szerint az általános iskola befejezése után az eddig könyvtárba járó tanulóknak több mint a fele kimarad a könyvtárból. Ez is bizonyítja, hogy sem az általános iskola, sem a középiskola nem ad elég ösztönzést arra, hogy a tanulók rendszeres olvasókká fejlődjenek. Például a középiskolai tanulók körében alacsonyabb a könyvtári olvasók aránya — 34⁰/₀ —, mint a korosztály átlaga.

A 20—25 és a középnemzedéket magába foglaló 26—50 év közötti korosztályokban az olvasók arányának vizsgálata nem tartogatott különösebb meglepetést. Érdekes viszont, hogy *a nők közül többen olvasnak*, mint a férfiak közül. A 20 éven aluliak között 10⁰/₀-kal több a nő könyvtári tag (40⁰/₀) mint a férfi (30⁰/₀). A 20—25 év közöttiekből viszont 10⁰/₀-kal kevesebb (15—20⁰/₀). Az ok valószínűleg az, hogy a lányok általában ebben a korban mennek férjhez, gyermekeket szünek, s emiatt kevesebb idejük marad az olvasásra. A következő korcsoportban — 25—50 év közöttiek — már ismét több a nő könyvtári tag (21—14⁰/₀), majd az 50 éven felülieknél újra kevesebb, mégpedig 3⁰/₀-kal (10—13⁰/₀). Míg a férfiaknál a könyvtári tagság a fiatalok 30⁰/₀-áról egyenletesen esik vissza az idősek 13⁰/₀-ára, a nőknél a könyvtári tagok aránya az egyes korosztályokban, erősen hullámzik és sokkal nagyobb az esési szög.

Megvizsgáltuk azt is, hogy milyen a könyvtári olvasók aránya a lakosság foglalkozás szerinti csoportjaiban. Legtöbb az olvasó az értelmiségi, alkalmazotti kategóriában (43⁰/₀), utánuk a tanulók csoportja (34⁰/₀) következik. (Csak egyharmaduk tagja a könyvtárnak, holott a kötelező olvasmányok mind megtalálhatók a könyvtárban, ezenkívül elég jó a kézikönyvtári anyag is.) Sorrendben ezután az egyéb kategóriába sorolt lakosok (elsősorban *háztartásbeli és iskolából kimaradt, elhelyezkedni nem tudó leányok*) közül van a könyvtárnak legtöbb olvasója (18⁰/₀), majd a munkások következnek (15⁰/₀), míg az utolsó helyen a parasztság áll 12⁰/₀-kal. Ez a jelenleg már ismerős, itt ugyanaz ismétlődik meg, mint a már másutt felvett adatoknál.

A munkások aránya mindössze 30%-kal több a parasztokénál. Az aránylag kis különbség abból eredhet, hogy a munkások zöme az elmúlt években még paraszt volt, és kevesett olvasott. Az mindenestre kiderül, hogy az olvasói igény a foglalkozásváltozás következtében megnőtt, olyan irányzat indult meg, mely az évek múltával erősödni fog.

Ha a kor és foglalkozás összevetésében vizsgáljuk a könyvtári olvasók megoszlását, megállapíthatjuk, hogy a két legnagyobb foglalkozási rétegben, a munkások és az egyéb kategóriába sorolt háztartásbeliek között az olvasók száma arányosan csökken az életkor növekedésével. Lényegesen eltér ettől az értelmiségiek könyvtári tagsága, ugyanis közülük az 50 éven felüliek sokkal többen veszik igénybe a könyvtárt, mint a fiatalok. Érdekes viszont, hogy a 25—50 év közöttiek és az 50 éven felüliek csoportjában a munkásokból van a legkevesebb olvasó.

A könyvtár a község központjában helyezkedik el, és a legtávolabbi házak sem esnek másfél kilométernél messzebbre tőle. Mégis azt látjuk, hogy a beiratkozott olvasók aránya a felnőtt lakosságból bizonyos utcákban lényegesen különböző, 10-től 29%-ig terjed. Ennek okát kutatva megállapítottuk, hogy *nem a távolság, hanem az egyes utcákból beiratkozott gyermekolvasók száma befolyásolja a felnőtt olvasók számát*. Például a legtöbb felnőtt olvasót adó Ady (29%), Jókai (27%), Arany (24%), Rákóczi (23%) utcában lakó családok 33, 33, 43, 30 százalékában vannak beiratkozott gyermekolvasók, ugyanakkor a Táncsics (10%), Petőfi (14%), Dózsa (17%), Kossuth (17%) utcai családoknak csak 17, 17, 20, 17%-ában van gyermekolvasó. Az adatok megerősítik azt az eddigi tapasztalatot, hogy a felnőttek könyvtári olvasóvá szervezése a *gyermeknek segítségével* eredményesen történhet. Ha a családok valahonét könyv kerül, akkor azt a felnőttek nagy része is kézbe veszi, olvassa, és nagyon sokszor előfordul, hogy a legközelebbi kölcsönzéskor a gyermek már szüleinek, nagyszüleinek is kér könyvet a könyvtárostól. Könyvtárosok ezrei tudják ezt bizonyítani.

Beszámolóinkat következő számunkban a könyvtárból nem olvasó családok vizsgálatával folytatjuk.

Tóth Dezső

A fővárosi könyvtárak a fizikai dolgozók gyermekeiért

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egy évvel ezelőtt hirdette meg a fizikai dolgozók gyermekeit támogató mozgalmát. Az első esztendőben szerzett tapasztalatok megvitatására az idei tanév elején újra összegyűltek a kerületi gyermekkönyvtárosok és azok a pedagógusok, akik az együttműködésre készek voltak.

A megbeszélésen elhangzott felszólalásokból nem csupán az első év eredményeinek mérlege alakult ki, de felmerültek mindazok — az FSZEK akcióján túlmutató — kérdések is, melyek a fővárosi gyermekek olvasóvá nevelésének szorongató gondjai.

A könyvtárakban folyó többféle foglalkozás és a könyvtárosok áldozatkész munkája valóban nagy segítséget nyújtott sok tehetséges gyermeknek, azonban ahhoz, hogy ez tömegméretekben éreztesse hatását, a pedagógusok és a könyvtárosok sokkal nagyobb együttműködésére volna szükség. *Dobos Piroška*, a kerületi könyvtárak osztályvezetője hangsúlyozta, hogy a pedagógusok jobban ismerik a gyermekeket, ők tudják, kinek mennyi a szabad ideje, milyenek a képességei, milyen irányításra van szüksége. Tájékoztatásuk nélkül a könyvtáros nehezen boldogul. A könyvtáros viszont más oldalról látja ugyanazt a tanulót — az ő tapasztalataiból a pedagógus nyerhet sokat. Kettőjük kapcsolata a könyvtárba

még nem járó gyermeket is biztonsággal tölti el, könnyebben legyőzi gátlásait, ha tudja, hová menjen, kihez forduljon, ha tanára meghatározott személyhez küldi, eleinte pontosan meghatározott könyvekért. Az iskolai könyvtár — még ha van és működik is — szertárszerű, segéd-eszköz jellegű, a közművelődési könyvtár azonban új helyzetet teremt: aki ott megtanulja az önálló eligazodást, az iskolában is talpraesettebb, öntudatosabb.

A vita során fölmerült az a fontos gondolat is, hogy a fizikai dolgozók gyermekeit nem csupán és kizárólag a továbbtanulás érdekében kell fokozott figyelemben részesíteni, hiszen akkor néhány tehetséges tanuló kiválasztásáról lenne csak szó — erre is szükség van —, de azok is gondoskodásra szorulnak, akik nem lesznek majd értelmiségiek, ám, hogy művelődő, olvasó emberek legyenek — megvédve az esetleges züllés veszélyeitől —, az mindenképp célunk.

Révész Ferenc, az FSZEK igazgatója zárta le a megbeszélést: Miközben a könyvtárosok — igen helyesen — fokozott erőfeszítéssel fáradoznak a fizikai dolgozók gyermekeiért, azon kell gondolkoznunk, hogy miként lehetne a főváros gyermekeinek könyvtári ellátását — az eddiginél sokkal jobb ellátását — új alapokra helyezni. (B. É.)

„Olvasó osztállyal” az Olvasó népert

Tanító vagyok és könyvtáros, mindkét vonatkozásban kötelességem könyvet adni az emberek kezébe. Érthető, hogy nagyon elgondolkodtatott Futala Tibor közlése (Számvetés a tervidőszak közepén. Könyvtáros, 1969. 7. szám), mely szerint a könyvtárba járó általános iskolás gyermekek száma 1968-ban kevesebb volt, mint 1965-ben. Veszélyben van tehát az a terv, hogy 1970-re minden második iskolás gyermek legyen rendszeres könyvtári olvasó. Ennek egyik, talán főoka az olvasási készség elégtelensége, amely szaklapjainknak is visszatérő témája. Ha valóban eredményt akarunk elérni az Olvasó népert mozgalomban, akkor ezen a területen kell a munkát elkezdeni.

Mint alsótagozatos pedagógus évek óta figyelem a gyermekeket. Figyelem a családokat is, ahonnan a gyermekek jönnek, elbeszélgetek a szülőkkel, nemcsak gyermekükről, hanem arról is, milyen nehézségekkel küzdöttek meg saját iskoláskorukban. E beszélgetésekből nagyon fontos adatokat gyűjthetünk a gyermekek olvasásra neveléséhez. Saját idevonatkozó pedagógiai és módszertani nehézségeimre megoldást a *Könyvtáros* egyik régi számában találtam, mely először tett említést a gyermekek olvasászavarairól. Ezen a nyomon haladva jutottam el *Dr. Légeti Róbert könyvéhez*, mely teljesen megvilágította az olvasászavarokkal küzdő gyermekek pedagógiai megsegítésének módját.

Örültem, hiszen ez lett minden eddigi sikertelenségemnek a gyógyítása. Az iskola lerakja az alapokat, megismerteti a betűket, de a betűk kapcsolása, tehát a tulajdonképpeni olvasás *nem egyidőben* válik minden gyermek előtt világossá. Egyik osztályom leggyengébb tanulója a második osztályban, a tavaszi szünet után tanulta meg tudatosan a betűk kapcsolatát.

Tévednek azok a pedagógusok, akik azt képzelik, hogy a tankönyv egyben olvasóvá is nevel. Ahhoz, hogy igazi olvasókat neveljünk, sok-sok könyvet kell azokkal a gyermekekkel elolvasatnunk, akik maguktól nem nyúlnak könyvhöz. A normálisan olvasó gyermek, az első betűk után önként megtalálja a tankönyvön kívüli olvasnivalóját, feliratokon, újságcikkekben stb., de a zavarokkal küzdő gyermekeket — ezek között igen sok jó képességű van — nekünk kell elvezetnünk az olvasmányokhoz, és ez nem lehet másképpen, csak olvasatással.

Az „Olvasó osztályt” is erre a felismerésre alapozva szerveztük meg. Az 1968—69. évben azokat a végzett 2. osztályosokat akiknek erre szükségük volt, olvasó osztályba soroltuk. A 24-es osztálylétszámából 8 gyermeket választottunk ki. A gyermekek saját osztályukban a tanterv szerint haladtak, de egy héten 2 órát — napi 20 percre elosztva — olvasással töltöttek el.

Eloolvasták a saját tankönyvüket egyszer, továbbá 2 füzetes meséskönyvet, azonkívül Janikovszky Éva: *Felelj szépen, ha kérdeznek!*, Gál Pál—K. Bócz Zoltán: *A cseppből az Óceánig*, Donászy Magda: *Táltosmackó és Voronkova: Varázspart* című ifjúsági munkáját, az év végén nagy örömmel olvasták Varga Katalinnak az első osztályból már ismert *Gögös Gúnár Gedeon* című könyvét. Ez talán aggodalom volt nekik, de az év végi fáradtság miatt, amely erősebben veszi igénybe őket, ezt a könyvet egy kis lazításnak szántam.

Láthatjuk, hogy csekély erőfeszítéssel, mennyi könyvet olvastak el. Ha a szülői ráhatásra és a gyermekek aktivitására számítottunk volna, az olvasott könyvek száma nulla lett volna.

A félelmi értekezlet után két gyermek 4-es osztályzatot szerzett, így visszakerült a normálisan olvasó társak közé, azonban önállóan már nem olvasta el a második félévben azokat a könyveket, amelyeket mi tovább olvastattunk az olvasó osztályban.

Az olvasászavar *nem lustaság* a gyermekeknél, hanem sok minden egyéb összetevő eredője. Lehet erősen pszichés eredete is, mint két tanulónál észleltük. (Sz. T. szülei és nagyszülei közös háztartásban éltek. Február hónapban csúnya jelenetek játszódtak le a szülők és nagyszülők között. Sz. T. jegyei ekkor: 1-es, 1-es, 1-es, 2-es, 1-es voltak. A szülők elköltöztek, a visszaállt rendben a kisfiú 4-es, 4-es, 5-ös jegyeket szerzett. N. J. édesanyját operálták április hónapban. A kiállt aggodalom így befolyásolta a gyermek jegyeit: 1-es, 1-es. A veszély megszűntével: 3-as, 2-es, 4-es jegyeket szerzett.)

A 4-es és 5-ös rendű olvasók részére is osztottunk ki könyveket. Sajnos, az aktívizálás ebben a korban még nem teljes értékű. Jobb, ha a gyermekeket nem hagy-

juk magukra, vagy részfeladatokkal bizzuk meg őket. Ehhez pedig ismernünk kell a megfelelő gyermekirodalmat. Az olvasó osztály segítséget nyújt a pedagógusok részére is, mert míg olvastatnak, maguk is megismerik a könyveket és eközben válhatnak a könyvek igazi ajánlóivá.

Természetesen az első osztályos tanulókkal is vezettem olvasó osztályt. Részükre a második felév vált választóttá. Addigra már kialakult, kik azok, akik segítségre szorulnak. Velük a Gögös Gúnár Gedeont olvastattam. (Jó lenne, ha a kisbetűs rész még szótagolva jelenne meg, az artikulációs zavarokkal küzdő gyermekek számára.) Bianki: Az első vadászat című könyvét is megismerték a gyermekek és szépen beszámoltak az olvasottakról.

Az olvasászavarokkal küzdő első osztályos gyermekek megsegítésére megszerveztem a *nyári könyvtári olvastatást*. Hetenként háromszor félórás időtartamra behívtam őket a könyvtárba. Ekkor a kölcsönzésben egy nagyobb tanuló segédkezett. Az olvastatással elértem, hogy a kiejtési zavarokkal küzdő gyermekek kiejtése megjavult, biztossá lett. Jellemző a szülők megértésére, hogy gyermekeik pontos megjelenésére nagyon szigorúan vigyáztak. A szeptembert már biztos olvasáskészséggel kezdhették a gyermekek.

Az olvasászavarok leküzdése és az olvasóvá nevelés nem lehet kampánymunka, főleg ha figyelembe vesszük a felsőtagozatos tanárok véleményét, akik szemünkre hányják, hogy a gyermekek olvasási készsége alig-alig üti meg a mértéket. Nagyon komolyan hozzá kell fogni e zavarok felszámolásához.

Az *olvasászavarok* az általános iskolás korban *megszüntethetők*, miért kell hát tétlenül nézni ezt a hibát? Miért nem születik végre olyan rendelkezés, amely már nem kísérletezést, hanem a kísérletezett úton továbblépést ír elő, hiszen az Olvasó népert mozgalomban az általános iskoláknak kell az élen haladniuk. „Amit Jancsi nem tanult meg, azt János sem tanulja meg” — szól a mondás. Meg kellene valószínű minden általános iskolában az olvasó osztályokat. Az olvasási készség foka döntően befolyásolja a szabad idő felhasználását, az önnevelést, a bukások számát. Sok gyermek éppen az olvasási nehézségek miatt évekre lemaradhat saját kortársai mögött és a termelő munkába is később kapcsolódhat be.

Még rengeteg érvert lehetne felhozni a megfelelő olvasási készség fontossága mellett, s ha valóban olvasó néppé akarjuk tenni a jövő nemzedéket, akkor meg kell találni azt az utat, amely feléje vezet.

Vollmuth Frigyesné
községi könyvtáros, Badacsonytördemic
(Veszprém m.)

A „Száz falu — száz könyvtár” mozgalom hírei

Békés megyében a megyei népművelési tanács legutóbbi ülésén felolvasták a 100 község 100 könyvtár felhívást, s ennek nyomán négy tagú bizottság alakult a felszabadulási emlékkönyvtárak létesítésével kapcsolatos teendők intézésére. A mozgalom keretében — többek között — *Újkígyóson* kívánnak emlékkönyvtárat építeni; ez a község távlati igényeinek is megfelelő 200 m² körüli alapterületű új épület lesz.

Somogy megye elsősorban az új *Nagybajomi Községi Könyvtár* felépítésével szeretne hozzájárulni a mozgalom sikeréhez. Ezenkívül eddig a *somogyiszentpáli klubkönyvtár* megépítését vállalta: a marcali járásban levő, 1200 lakosú falu a volt tanácsházához épít új szárnyat. A könyvtári részt 50 m²-esre tervezik. E klubkönyvtár a Kéthelyi Községi Könyvtár fiókjaként működik majd. Ugyancsak klubkönyvtárat építenek a 390 lakosú *Csurgónagymartonban* is. Itt megfelelő méretű könyvtárhelyiséget ter-

veztek, amely harmonika-fallal kapcsolódik az előadóteremhez. *Balatonmárián* körzeti könyvtár épül: a Balatonújlakkal és Balatonkeresztúrral egyesített község közös tanácsházát épít, ennek külön szárnyában helyezik el a településcsoport könyvtárát és klubtermét.

Pest megyében szeptember 26-án tárgyalta a népművelési tanács az ONT felhívását. Az előterjesztést a megyei könyvtár készítette, s 20 olyan községet említett meg, amely rendelkezik némi fejlesztési alappal. A tanács végül úgy döntött, hogy decemberben ismét foglalkozik a kérdéssel. Ekkorra a megyei könyvtár munkatársai végigjárnák a számításba vett községeket, és a helyszínen szerzett tapasztalataik alapján javasolják, hol létesüljön felszabadulási emlékkönyvtár. A mozgalomhoz egyébként máris csatlakozott a népfront és a szövetkezetek megyei központja. Bejelentették, hogy segítenek felépíteni, berendezni e könyvtárakat.

25 ÉVE TÖRTÉNT*

Bibliográfiák

Budapest munkásmozgalmának válogatott irodalma. 1919. aug. 1. — 1945. febr. 13. 1965. FSZEK, 478 l.

(ECSEDY Andorné — GÁLICZKY Éva): *Történelem — forradalom.* Bibliográfiai kalauz a magyar munkásmozgalom történetének tanulmányozásához. 2. köt. 1919. aug. 1-től napjainkig. FSZEK, kb. 600 l. (Sajtó alatt).

GÁBOR Imréné: *Kommunista rölapok bibliográfiája 1919—1944.* 1965. MSZMP K. B. Párttörténeti Intézet — Kossuth, 1—2. köt.

(GILICZ Márta, R.): *Ifjúságunk példaképei.* Válogatott bibliográfia a magyar munkásmozgalom nagy harcosairól. 1965. FSZEK, 183 l.

(HARSÁNYI János — TISZAY Andor — VÁGÓ Ernő): *Az antifasiszta ellenállási és partizánharcok válogatott irodalmának bibliográfiája.* 1968. Tankönyvkiadó, 53 l.

Hazánk felszabadulása. 1944—1945. Bibliográfia. MSZBT. 1959. Kossuth, 42 l.

MITRU Ibolya: *Hősi harcok emlékei.* Ajánló bibliográfia a magyar munkásmozgalom történetéhez. 1962. FSZEK, 144 l.

SIKLÓS András: *Bibliográfia Magyarország legújabbkori történetéhez.* Magyarország legújabbkori történetére vonatkozó, 1954—1962 között megjelent legfontosabb könyvek, tanulmányok, cikkek. 1964. Tankönyvkiadó, 107 l.

Dokumentumgyűjtemények

HARSÁNYI János: *Magyar szabadságharcosok a fasizmus ellen.* Dokumentumok a magyar antifasiszta ellenállási mozgalom történetéből. 1941—1945. 1966. Zrínyi, 906 l.

HORTHY Miklós *titkos iratai.* 3. kiad. 1965. Kossuth, 533 l.

VÁGÓ Mária — VÉRTES Róbert: *Forrás-szemelvények a magyar munkásmozgalom történetéből.* Történelmi olvasókönyv. 5. köt. 1966. Tankönyvkiadó, 374 l.

A Wilhelmstrasse és Magyarország. Né-

met diplomáciai iratok Magyarországról. 1933—1944. 1968. Kossuth, 1005 l.

Összefoglaló művek

BALÁZS Béla: *Népmozgalom és nemzeti bizottságok 1945—1946.* 1961. Kossuth, 232 l.

CSIZMADIA Andor: *A nemzeti bizottságok állami tevékenysége (1944—1949).* 1968. Közgazdasági és Jogi, 487 l.

DERNÓI KOCSIS László: *Bajcsy-Zsilinszky.* 1966. Kossuth, 334 l.

Fáklyavivők. Fejezetek a magyar kommunista ifjúsági mozgalom történetéből. 1967. Ifjúsági Lapkiadó, 231 l.

Fegyverrel a fasizmus ellen. Tanulmányok a magyar ellenállás és a partizánharcok történetéből. 1968. Zrínyi, 312 l.

FÖLDES Anna: *Húsz év, húsz regény.* (Esszék, kritikák.) 1968. Szépirodalmi, 437 l.

Földreform [ezzerkilencszáznegyvenöt] 1945. Tanulmány és dokumentumgyűjtemény. 1965. Kossuth, 572 l.

GÁRDOS Miklós: *Azon az őszön...* Krónika a magyarországi partizánharcokról. 1965. Ifjúsági Kiadó, 183 l.

GELLÉRT Gábor: *Lázás nyár.* 1944. márc. 19—1944. dec. 15. Történelmi riportok. 1967. Zrínyi, 149 l.

JUHÁSZ Gyula: *Magyarország külpolitikája. 1919—1945.* 1969. Kossuth, 374 l.

KÁLLAI Gyula: *A magyar függetlenségi mozgalom. 1936—1945.* 5. átd. kiad. 1965. Kossuth, 330 l.

KÁROLYI Mihály: *Válogatott írásai 1920—1946.* 1964. Gondolat, 2. köt. 679 l.

KARSAI Elek: *A berchtesgadeni sasfészekről a berlini bunkerig.* (Fejezetek

* Válogatás a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár azonos című ajánló bibliográfiájából, mely Magyarország felszabadulásának negyedszázados jubileumára jelent meg.

- a második világháború történetéből.) 4. kiad. 1965. Tánácsics, 630 l.
- —: *A budai Vártól a gyepűig.* 1941—1945. 1965. Tánácsics, 759 l.
- —: „Országgyarapítás” — országvesztés. A nürnbergi per és Magyarország. 1961. Kossuth, 263 l.
- KOMLÓS János: *Elárult ország.* 1961. Gondolat, 288 l.
- KOROM Mihály: *A fasizmus bukása Magyarországon.* A népi demokratikus átalakulás feltételeinek létrejötte. 1943—1945. 1961. Kossuth, 266 l.
- LACKÓ Miklós: *Nyilasok, nemzeti szocialisták 1935—1944.* 1966. Kossuth, 347 l.
- A Nagy Honvédő Háború története 1941—1945.* 4. köt. 1966. Zrínyi, 648 l.
- RÁNKI György: *Emlékiratok és valóság Magyarországon második világháborús szerepéről.* 1964. Kossuth, 302 l.
- —: [Ezerkilencszáznegyvennégy] 1944. március 19. /Magyarország német megszállása./ 1968. Kossuth, 231 l.

Visszaemlékezések

- CSILLIK Gábor: *Budapesten harcoltunk.* [Önéletrajzi regény.] 1964. Magvető, 293 l.
- DÉRY Tibor: *Emlékeim az alvilágból.* 1955. Athenaeum, 78 l.
- DOBI István: *Vallomás és történelem.* [Önéletrajz.] 1—2. köt. 1962. Kossuth.

Sobor Antal rajza

- FEHÉR Lajos: *Harcunk Budapestért.* 1955. Szikra, 119 l.
- GÁRDOS Mariska: *Kukoricán térdepelve.* [Visszaemlékezések.] 1964. Szépirodalmi, 358 l.
- GÖRGÉNYI Dániel: *Signum Laudis.* Egy katona emlékiratai. 1968. Zrínyi, 319 l.
- HAJDÚ Gyula: *Harcban elnyomók és megszállók ellen.* Emlékezések a pécsi munkásmozgalomból. Pécs, 1957. Pécs Város Tanácsa, 451 l.
- Hősi harcok emlékei.* A magyar munkásmozgalom múltjából. [Visszaemlékezések.] 1955. Szikra, 214 l.
- JANKOVICH Ferenc: *Csepp a tengerben.* Regény és korrajz. 1956. Magvető, 714 l.
- KENDE István: *Akkor voltunk húszévesek.* [Regény.] 1966. Móra, 181 l. /Kozmosz könyvek./
- KOSSA István: *Vissza a Dunához.* 1965. Szépirodalmi, 580 l.
- MAROSÁN György: *Tüzes kemence.* [Visszaemlékezések.] 1968. Magvető, 792 l.
- MOLNÁR Zoltán: *Fegyver ropog a Buzsoran.* 1956. Szikra, 144 l.
- MÜNNICH Ferenc: *Viharos út.* [Önéletrajz.] 1966. Szépirodalmi, 180 l.
- NÁDASS József: *Karmos évek.* [Regényes önéletrajz.] 1961. Szépirodalmi, 586 l.
- NOGRÁDI Sándor: *Emlékeimből.* 1961. Kossuth, 295 l.
- —: *Új történet kezdődött.* [Visszaemlékezések.] 2. kiad. 1966. Kossuth, 238 l.
- NOVÁK Károly: *Találkozásom a történelemmel.* 1957. Kossuth, 212 l.
- SÍK Endre: *Egy diplomata feljegyzései.* [Visszaemlékezések.] 2. kiad. 1967. Kossuth, 343 l.
- A szabadság hajnalán.* [Visszaemlékezésgyűjtemény.] 1965. Kossuth, 393 l.
- SZABÓ Pál: *Minden kör bezárul.* [Visszaemlékezések.] 1968. Szépirodalmi, 243 l.
- TERSÁNSZKY J[ózsi] Jenő: *Életem regényei.* 1968. Magvető, 452 l.
- VADÁSZ Ferenc: *Harcunk a magyar pokollal.* . . [Visszaemlékezések.] 1961. Kossuth, 285 l.
- VÁRNAI Zseni: *Egy asszony a milliók közül.* (Önéletrajz.) 1963. Szépirodalmi, 1044 l.
- VERES Péter: *Az ország útján.* Önéletrajz 1944—1945. 1965. Szépirodalmi, 240 l.
- ZAMERCEV I. T.: *Emlékek, arcok, Budapest...* Egy szovjet városparancsnok visszaemlékezései. 1969. Zrínyi, 142 l.

Szépirodalom

- BÁRÁNY Tamás: *Apátlan nemzedék.* [Regény.] 1967. Magvető, 560 l.
- BIRKÁS Endre: *Kő és homok.* 1961. Magvető, 233 l.

- BOLDIZSÁR Iván: *Az éjszaka végén.* 1962. Szépirodalmi, 287 l.
- CSERES Tibor: *Bizonytalan század.* Regény. 1968. Móra, 172 l. /Kozmosz könyvek/
- CSILLAG Olga, F.: *Mert megtörtént a XX. században...* [Visszaemlékezések.] 1969. Magvető, 231 l.
- DARVAS József: *Város az ingoványon.* [Történelmi emlékezések.] 1965. Szépirodalmi, 253 l. /Olcso könyvtár./
- DOBOZY Imre: *A tizedes meg a többiek.* — Kedd, szerda, csütörtök. Kisregények. 1969. Szépirodalmi, 262 l. /A Magvető és a Szépirodalmi Kiadó zsebkönyvtára./
- FEHÉR Klára: *A tenger.* Regény. (4. kiadás.) 1—2. köt. 1968. Szépirodalmi.
- FEKETE Gyula: *Csördülő ég.* Regény. 1967. Szépirodalmi, 237 l.
- —: *Ezeregyedik esztendő.* Regény. Szépirodalmi, 254 l.
- GULYÁS Mihály: *Az idő megfordul.* Regény. 1969. Móra, 276 l. /Kozmosz könyvek./
- GYÖRY Dezső: *Gömöri rengeteg.* Regény. 1960. Zrínyi, 353 l.
- HAMORI Ottó: *Ráktérítő.* (Regény.) 1967. Szépirodalmi, 312 l.
- ILLÉS Béla: *Fegyvert s vitézt éneklek.* 9. kiad. 1960. Szépirodalmi, 202 l.
- ILLYÉS Gyula: *Ebéd a kastélyban.* Egy életregény fejezetei. 1962. Szépirodalmi, 337 l.
- KARINTHY Ferenc: *Budapesti tavasz.* Regény. 4. átd. kiad. 1965. Szépirodalmi, 279 l.
- KASSÁK Lajos: *Az út vége.* [Regény.] 1963. Magvető, 329 l.
- KESZI Imre: *Elysium.* Regény. 2. kiad. 1963. Szépirodalmi, 419 l.
- KOLOZSVÁRI Grandpierre Emil: *Tegnap.* (Regény.) (2. átd. kiad.) 1967. Magvető, 498 l.
- LENGYEL József: *Mit bír az ember.* [Újra a kezdet. — Trend Richárd vallozásai.] (Kisregények.) 1965. Szépirodalmi, 228 l.
- MAJOR Ottó: *Magyar Atlantisz.* Regényciklus. (5. köt.) Megőszül a föld. 1968. 521 l. (6. köt.) A hetedik pecsét. 1969. 300 l. Magvető.
- MENSÁROS Zoltán: *Bőjti szél.* 1968. Szépirodalmi, 226 l.
- MESTERHÁZI Lajos: *Egyes szám első személyben.* Önéletrajzi elbeszélések. 1964. Magvető, 226 l.
- —: *Férfikor.* 1967. Szépirodalmi, 663 l.
- MEZEI András: *A csodatevő.* (Kisregény.) 1966. Szépirodalmi, 146 l.
- MOLNÁR Géza: *Holtak fogságában.* [Regényciklus.] (2. kiad.) 1965. Szépirodalmi, 431 l.
- MOLNÁR Zoltán: *Egy márciusi nap.* (Regény.) 1965. Szépirodalmi, 262 l.
- —: *Régi szerelem.* 1960. Szépirodalmi, 320 l.
- —: *Ulti a halállal.* Regény. 1968. Szépirodalmi, 267 l.
- MÓRICZ Virág: *Pókháló.* Regény. 1958. Szépirodalmi, 465 l.
- NAGY Lajos: *Pincenapló.* 1965. Helikon, 98 l.
- NEMES György: *Júliusi utazás.* [Novellák.] 1961. Magvető, 279 l.
- PALOTAI Boris: *A madarak elhallgattak.* Regény. 2. kiad. 1963. Szépirodalmi, 205 l.
- RÓNAY György: *Az ember boldogsága.* Novellák. 1959. Magvető, 306 l.
- SALLAI Elemér: *[Minusz negyvenkét fok] —42°.* (Regény.) 1965. Magvető, 312 l.
- SÁNTA Ferenc: *Az ötödik pecsét.* Regény. 1963. Szépirodalmi, 299 l.
- SÁSDI Sándor: *Fehér kenyér.* Önéletrajzi regény. 1967. Szépirodalmi, 377 l.
- SÓTÉR István: *Édenkert.* (Kisregények és elbeszélések.) 1961. Magvető, 619 l.
- SÜKÖSD Mihály: *Fától fáig.* (Regény.) 1962. Szépirodalmi, 212 l.
- —: *Ólomketrec.* 1960. Szépirodalmi, 185 l.
- SZABÓ Pál: *Isten malmai.* (Regény. 2. kiad.) 1964. Szépirodalmi, 459 l.
- —: *Tavaszi szél.* [— Tatárvágás. Regények.] 1965. Szépirodalmi, 533 l.
- SZÁNTÓ Tibor: *Árnyékvilág.* [Regény.] 1959. Magvető, 438 l.
- TABÁK András: *Sargasso tenger.* [Regény.] 1965. Magvető, 540 l.
- TATAY Sándor: *Bujdosásunk története.* 1967. Móra, 236 l.
- —: *Fehér hintó.* 1960. Magvető, 340 l.
- —: *Az ítélet napja.* 1964. Szépirodalmi, 301 l.
- THIERY Árpád: *Isten veled háború!* Regény. 1962. Magvető, 196 l.

M. Kiss József ex librise

THURZÓ Gábor: *Amen, ámen.* (Elbeszélések.) 1959. Magvető, 323 l.

TIMÁR Máté: *Majoros Ádám krónikája.* (Regény.) 2. (köt.) Hajnal hasad, fényes csillag ragyog... 1960. Gondolat, 660 l. /Magyar világ/

URBÁN Ernő: *Pirkadás.* Regény. 2. átd. kiad. 1965. Kossuth, 208 l.

VERES Péter: *A Balogh-család története.* /Regénytrilógia./ 5. kiad. 3. köt. János és Julcsa története. 1967. Szépirodalmi, 477 l.

Összeállította: *Lakos Katalin*

KÖNYVTÁROS ARCKÉP — KÖNYVEKBŐL

A svédországi Skokloster híres Wrangel kastélyában őriznek egy festményt, amely „a könyvtáros”-t ábrázolja. Különösen érdekessé teszi ezt az alkotást, hogy a portrét a művész a könyveknek és a könyvtárosi mesterség néhány más jellegzetes kellékének rajzából komponálta, rendkívül szellemes módon. Ezért nem látszik érdektelennek e különös festmény hazánkban alig ismert megalkotójáról és képeinek jelenlegi sorsáról néhány szót szólni.

A kép festője Giuseppe Arcimboldo (1530—1593) olasz festő, aki elhagyva szülőföldjét, a német császárokat szolgálta. Legtöbb képét a különöségeiről híres II. Rudolf császár és magyar király prágai udvarában festette. Gyümölcsök, növények, edények, könyvek, szerszámok együtteséből állította össze híres arcképeit, allegóriáit. Ilyen módszerrel a császárról is készített egy portrét (virágból, gyümölcsből, zöldekből összeállítva). Ez az alkotás jelenleg szintén Skoklosterben található. Különleges, a mai szürrealista

mesterek alkotásaira emlékeztető képei páratlan népszerűségnek örvendtek korában. Az általános sikert mi sem jellemzi jobban, mint az az utánzási hullám, amely működését követte. Magát Arcimboldo-t II. Rudolf annyira megbecsülte, hogy udvari grófjának is kinevezte.

Vajon hogyan került Prágából Skoklosterbe a kép?

A harmincéves háború idején a Prágát rövid időre megszálló svéd seregek nagy gondot fordítottak arra, hogy többek között Arcimboldo képeit is magukkal vigyék hadizsákmányként. Ily módon jutott „A könyvtáros” c. kép a svéd seregek fővezére, Adolf Gusztáv Wrangel kezére. A festményt e nagy műveltségű műgyűjtő skoklosteri kastélyának egyik könyvtártermében helyeztette el. A kép ma is ott látható. Előterében egy másik könyvtári vonatkozású kuriózum áll. Ez nem más, mint egy olvasószék, amelyet a súlyos betegeket vagy mozgásképtelenek számára készítettek a XVII. században. Az olvasószéket könyvtartóval és emelhető lábtartóval látták el, hogy a beteg fekvő helyzetben is olvashasson. Feltehetően, egyike lehet az első olyan berendezésnek, amely betegeket olvasását kívánja elősegíteni, tehát a legrégebbi orvosi-könyvtárosi emlékek közé sorolható. Az olvasószék nevezetességei közé tartozik, hogy benne halt meg 1660-ban X. Károly svéd király.

Erdemes még megemlíteni, hogy Arcimboldo „A könyvtáros” című képe azon hat neki tulajdonított mű közé tartozik, amelyről a művészettörténészek egyöntetűen megállapították: valóban a festő eredeti alkotása.

A skoklosteri kastély gazdag könyv-, fegyver-, kép-, óra-, miniatűr-, gobelin-, gyűjteményekkel és páratlan értékű korabeli bútorokkal rendelkezik. Maga a kastély és gyűjteményei egyike Svédország legvonzóbb idegenforgalmi látványosságának. Jellemző a kastélynak és környékének látogatottságára, hogy közelében nagy befogadóképességű szálloda felállítása vált szükségessé.

B. Gy.

A dorogi szakszervezeti könyvtár 50 éve

1917 tavaszán a ma csaknem 11 000 lakosú Dorog mindössze 1200 lelket számoló kis falu volt. Az Esztergom-Szászvári Kőszénbánya Rt-nek itt, e kis községben akkor még csak egészen szűk keretek közt tevékenykedő bányagazgatósága működött. A község csak a következő években kezdett a Dorogi Szénmedence központjává fejlődni. A kislétszámú bányagazgatóságon néhány műszaki vezető: bánya- és gépészmérnök, néhány pénzügyi szakember és az őket kiszolgáló alacsonyabb beosztású tisztviselők — ahogy akkor nevezték: altisztek — dolgoztak. E két csoport: a vezető beosztású műszakiak és az altisztek egymástól elszigetelten, külön-külön alakították ki társaséletüket. Mindkét csoport elzárkózott a község lakosságától és egymástól is. Ez a társasélet az akkori kispolgári szokásoknak megfelelően „vizitek”: kölcsönös családlátogatások, biliárd partik és — a férfiak körében — közös poharazgatások keretei között folyt. Színvonalas, kultúrált szórakozásnak, önművelésnek ez idő tájt nyoma sem volt Dorogon.

1917 tavaszán néhány — a kulturális életet, a művelődés lehetőségeit hiányoló — altiszt megelegelte a kocsmái találkozásokat, az éjszakába nyúló biliárd- és kártyapartikat s az ezekkel járó ivászatot. Valami mást, valami jobbat, többet akartak és arról kezdtek beszélgetni, hogy miként lehetne tartalmasabban, okosabban és *kultúráltabban szórakozni*, pihenni? *Gotthardt Károly* bányaaaltestt vetette fel elsőnek az altiszti könyvtár életre hívásának gondolatát: „Egy ilyen könyvtár, amellet hogy szórakoztat és ismereteket nyújt, megfelelő irányítással, a könyvek tudatos ajánlásával bővíti az általános műveltséget. A műveltebb, tájékozottabb munkatársakkal pedig könnyebb a munka, eredményesebb az együttműködés” — érvelt Gotthardt Károly. A beszélgetés, tervezetés többi résztvevője is helyeselte a könyvtáralapítás gondolatát. Elgondolásaikat gondosan megírt javaslatba foglalták és a szokásos szolgálati úton a bányagazgatóság elé terjesztették. A beadványban az aláírók egy helyiséget és a könyvek beszerzésére anyagi támogatást kértek. A bányagazgatóság ezt a beadványt rövid úton elutasította. *Dr. Schmidt Sándor* bányagazgató az altiszti könyvtár létesítéséhez nem járult hozzá, mert — mint írta — a könyvtár céljainak megfelelő helyiséget nem tud adni, és a világháború harmadik évében a vállalat anyagi helyzete nem teszi lehetővé a könyvtár működéséhez szükséges rendszeres anyagi dotációt.

Ezek voltak az elutasítás kimondott, írásban közölt okai. Volt azonban egy ki nem mondott ok is: az, hogy *dr. Schmidt Sándor* is látta már 1917-ben a forradalom előjeleit és egyáltalán nem lelkesedett az emberek szélesebb körű felvilágosításáért, idegenkedett a könyvtár által nyújtott vitalehetőségek, csoportos beszélgetések gondolatától.

Az altiszti könyvtár megalapításának szorgalmazói azonban nem nyugodtak bele az elutasításba. „Ha nem megy a dolog a vállalattal, hát megcsináljuk nélküle!” — határozották el *Gotthardt Károly* és társai. És megcsinálták.

Gotthardt Károly maga járt elől jó példával. Több száz kötetes magánkönyvtárból, mintegy 160 könyvet 1917. május 17-én a megalapítandó könyvtárnak adományozott. Példáját többen is követték, és így júniusban már csaknem 400 kötet könyv gyűlt össze, egy kisebb könyvtár indulásához elegendő könyvvállomány. A felajánlott könyvek egy része szépirodalom, útleírás és műszaki könyv volt, más része pedig természettudományos és ismeretterjesztő mű.

Hamarosan helyiség is akadt. *Binder Lajos* vendéglős igen csekély bérleti díjért egy kis szobát bocsátott az altiszti könyvtár rendelkezésére, sőt néhány bútordarabot is. A könyvek elhelyezésére *Gotthardt Károly* egy megfelelő nagyságú könyvvállányt adományozott a könyvtárnak, és ő gondoskodott a könyvtárszoba otthonossá tételéről is. Az állvány fölé egy 1848-as díszkardot, díszes alabárdot, több rézkarcot és képet hozott a könyvtárba. Együtt volt tehát a könyvvállomány, s ha még kezdetlegesen is, de már *berendezték a könyvtárszobát*, megkezdhették a könyvek kölcsönzését. Az első könyvtáros *Balogh József* lett, aki délutánonként és esténként tartott könyvtári órákat, és gondozta a község első könyvtárát.

A könyvtár további sorsáról egészen 1922-ig nagyon keveset tudunk. A leltárnapló, az iratok, számlák, kölcsönzési feljegyzések az első világháború alatt elvesztek és így semmi adat nem maradt fenn arról, hogy ennek a kis könyvtárnak milyen volt a forgalma és a könyvvállománya. Azt sem tudjuk, gyarapodott-e a háborús évek alatt vagy a Tanácsköztársaság fennállása idején? Feltehető, hogy a Tanácsköztársaság 183 napja után a berendezkedő ellenforradalmi rendszer — mint minden könyvtárból — a dorogi altiszti könyvtárból is kivonta és megsemmisítette a

rendszer számára veszélyesnek minősített társadalomtudományi, politikai és szociálpolitikai kiadványokat.

Az első ellenőrizhető adat a könyvtár további működéséről 1922-ből ismeretes. A bányagazgatóság ekkor a bányaaltsztek újabb kérésére végre engedett a korábbi elutasító álláspontjából és engedélyezte a *bányaaltszti kör* megalakítását, sőt a kör részére helyiséget is bérelt a község főutcáján levő Cseh-féle nagyvendéglőben. Itt kapott helyet végre két egymásba nyíló szobában az altszti kör és az altszti könyvtár. Az altszti kör megalakulása után a bányagazgatóság *rendszeres támogatásban* is részesítette a könyvtárat. Ebből új könyveket, sőt már *napilapokat és folyóiratokat* is vásárolhattak. A könyvtárosi teendőket ellátását pedig Balogh Józseftől átvette *id. Kiss Endre*, a bányagazgatóság levelezési csoportjának tisztviselője.

1924-ben fontos esemény történt a könyvtár életében: *Kapponstein János*, egy Felvidékről idetelepült, nagyműveltségű és szép magánkönyvtárral rendelkező nyugdíjas jegyző 300 kötetes könyvadománnyal gyarapította az altszti könyvtárat. E könyvadomány jelentőségét aláhúzza az a tény, hogy a könyvek zöme ifjúsági irodalmi alkotás volt, amely eddig hiányzott a könyvtárból. Verne, May Károly, Cooper, továbbá Eötvös Károly, Jókai Mór, Jósika Miklós, Benedek Elek művei, magyar és külföldi remekírók gyűjteményes kiadásai szerepelnek a könyvadomány leltárjegyzékében. S ezzel megkezdődhetett az *ifjúsági könyvek kölcsönzése* is. A gyermekek és a fiatalok éltek is a könyvtár által nyújtott olvasási lehetőséggel. Rendszeresen kölcsönözték és olvasták az iskolai tanulmányokhoz egyébként is szükséges, kötelező olvasmányként előírt műveket.

1926-ban Cseh János kocsmáros halála után a nagyvendéglő új tulajdonosa az altszti kör helyiségeinek bérletét felmondta. A kör és a könyvtár a *Dorogi Atlétikai Club* akkori klubházába költözött, majd 1928 őszén az akkor felépült *Munkásotthonban* talált végleges otthonra az épületnek abban a szárnyában, ahol jelenleg is működik. Az altszti kör és a könyvtár két nagyobb helyiségből állt. A külső teremben kapott helyet a klubterem, és ebből nyílt a könyvtár. A *klubterem* egyben társalgó, olvasó és játéktér is volt, ahol az akkori igényeknek megfelelően olvasni, kártyázni, biliárdozni és dominózni is lehetett.

A dorogi József Attila Művelődési Ház szakszervezeti könyvtára (MTI Fotó — Hadas János felv.)

Az új épületben a könyvtárat *új bútorokkal*, könyvszekrényekkel rendezték be. Ez az új könyvtárhelyiség az előzőkhöz képest korszerűbb és szebb volt. Egy püspöki hagyatékából szép és értékes könyvszekrényeket is vásároltak az akkor már több mint 1200 kötetből álló könyvvállomány elhelyezésére. Ugyancsak ebből a hagyatékából került a könyvtárba egy csaknem 300 kötetes könyvvállomány is, mely hitbuzgalmi könyveket, természettudományi, földrajzi, történelmi és művészettörténeti műveket, továbbá értékes lexikonokat, évkönyveket tartalmazott. Az ekkor már 1600 kötetes könyvtár nemcsak az állomány nagyságát tekintve, de tartalmában is *megfelelt a korszak igényeinek és követelményeinek*. Az új és szép környezetben *id. Kiss Endre* könyvtáros lelkesen, nagy gonddal és körültekintéssel gyarapította a könyvvállományt, amely így egyre színvonalasabbá, minőségileg értékesebbé vált. *Kiss Endre* a rendelkezésére bocsátott, de még mindig elég-

gé szerény anyagi támogatást ügyesen, átgondoltan használta fel. Jó kapcsolatokat létesített az újság- és könyvkiadó cégek vezetőivel, a korszak neves íróival, költőivel és publicistáival. Segítségükkel az altiszti könyvtár kedvezményes áron kapta meg a legfrissebb kiadványokat és dedikált könyvpéldányokat. Sőt, a harmincas évek elején a könyvtár modern lemezejátszót és hanglemezeket is vásárolt. A lemezejátszó és a hanglemezek beszerzésével és kezelésével *Abonyi Andrást*, a könyvtár ma is aktív nyugdíjas dolgozóját bízta meg, aki rövid idő alatt szép hanglemeztárat gyűjtött össze. A hanglemezek egyrésze szimfonikus műveket, hangszerzőlékat és operafelvételeket tartalmazott, de szép számmal akadt a lemeztárban tánclemez is, hiszen az akkori fiatalok ugyanúgy kedvelték a tánczenét mint a maiak. A lemezejátszó és a hanglemezek birtokában az altiszti körben délutánonként 5-től 7-ig rendszeres lemezhallgató esteket szerveztek, a könyvkölcsönzés idején pedig a tánclemezeket szólaltatták meg a klubteremben.

1937-ben, a könyvtár fennállásának 20. évfordulóján az „Altiszti Kör és Könyvtár” elnevezést a bányaigazgatóság „*Segéd-tiszti Kör és Könyvtár*” elnevezésre változtatta. 1943-ban id. Kiss Endre 21 évi szorgalmas könyvtári munka után, magas korára való hivatkozással lemondott tisztségéről és a könyvtár vezetését *Tihanyi István* vette át, aki 1945-ben bekövetkezett tragikus haláláig szintén nagy szakértelemmel látta el a könyvtáros teendőket.

A segéd-tiszti könyvtár mellett Dorogon még két könyvtár működött. Az egyik, az úgynevezett „tiszti kaszinó” könyvtára 1920 óta. Állománya 1700 kötet műszaki és tudományos irodalmat tartalmazott, s csak kevés szépirodalmi művet. Ez a könyvtár a tiszti kaszinó épületében kapott helyet. Első könyvtárosa *Friedmann Ernő* volt, az ő halála után, 1925-től 45-ig *Bokor Gyula* vezette a könyvtárat.

A másik könyvtárat „*Munkás könyvtár*” elnevezéssel a Dorogi Bányász Önszervező és Önművelő Egyesület hozta létre 1928-ban. Ezt a könyvtárat is a Munkásotthonban helyezték el egy 8×5 m-es teremben. Az 1500 kötetes könyvvállomány szépirodalmi művekből és bestsellerekből állt, de szép számmal akadt köztük irodalmi giccs is (Courths-Mahler, Croker, Marlitt stb.). A könyvtárat *Gommermann Antal*, egy rátermett, kitűnő szervező képességű könyvtáros vezette, aki nemcsak a könyvtár számára toborzott sok olvasót, hanem a bányászfiatalokból és a segéd-tiszti kör fiataljaiból kitűnő műkedvelő *színjátszó gárdát* is szervezett, amely a bányász zenekarral együttműködve színvonalas előadásokkal szerepelt a községben.

1945-ben, a felszabadulás után a könyvtárak működése és a szélesebb körű olvasómozgalom szervezése csak nehezen indulhatott meg. Ennek főként az volt az oka, hogy mindhárom könyvtár könyv- és folyóiratállományának nagy része a háborús események során megsemmisült. (A község hosszabb időn át hadműveleti terület volt.) Végre 1948-ban a három könyvtár megmaradt könyvanyagát a *Munkásotthonban* vonták össze, a volt segéd-tiszti könyvtár helyiségében. Az összevont könyvvállományt a megye kulturális szervei felülvizsgáltatták, majd 1949 januárjában a *rendezett könyvanyaggal a könyvtár ismét megnyílt*, de most már a *Bányász Művelődési Ház könyvtáráként*. Az 1949-ben történt megnyitástól napjainkig a „*József Attila*” Művelődési Központ (volt Munkásotthon) különböző helyiségeiben folyamatosan fejti ki a község kulturális élete szempontjából oly fontos tevékenységét. Mostani, végleges helyét azokban a helyiségekben alakították ki, amelyekben korábban a segéd-tiszti kör és könyvtár 1928-tól kezdve tevékenykedett.

A korszerűsített, szabadpolcos és berendezését tekintve is reprezentatív könyvtárban jelenleg mintegy 20 000 kötet könyv és hetven féle folyóirat, napilap és tudományos szaklap áll az olvasók rendelkezésére. A könyvvállomány felöleli az irodalom, a tudomány, a művészet és az ismeretterjesztés minden ágát. Az olvasók száma is megnőtt az elmúlt évek során: a korábbi 5–60 beiratkozott olvasóval szemben jelenleg ennek kétszerese látogatja a könyvtárat, noha a községben korszerű járási könyvtár is működik. Az évenként kikölcsönzött könyvek száma több mint 60 000 kötet. A könyvtári munkát jól támogatja a társadalmi segítőkész választott könyvtári tanács. A Művelődési Központ szakköreivel közösen szervezett rendezvények, filmvetítések, mesedélutánok, író–olvasó találkozók, újság- és folyóirat-olvasói ankétok és a zenebarátok körével közösen szervezett, hanglemezekkel illusztrált zenei ismeretterjesztő előadások teszik színesebbé a könyvtár munkáját.

A József Attila Művelődési Központ társadalmi vezetősége és igazgatósága rendszeres és nagyszemű anyagi támogatással, évi 35–50 000 Ft-os költségkerettel fejleszti a könyvtárat. Ezt az összeget új művek beszerzésére fordítják, emellett az igazgatóság fedezi a könyvtár teljes dologi, személyi és propaganda költségét is. A könyvtár teljes évi költségkerete 124 300 Ft.

A dorogi *József Attila Művelődési Központ* könyvtára jelenleg a járás egyik legszebb ilyen intézménye.

Bende György – Jakab József

Ifjúsági olvasómozgalmi tanácskozás

Harmadízben rendezett országos ifjúsági olvasómozgalmi konferenciát a KISZ, a Művelődésügyi Minisztérium és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A háromnapos miskolci tanácskozáson a megyei könyvtárak ifjúsági referensei és a KISZ Olvasó ifjúságért mozgalmának szervezői vettek részt.

A megbeszélések középpontjában az ifjúsági klubok munkája és a *Játék és vallomás* c. olvasónapló-pályázat előkészítése állott; az előadások ehhez adtak szempontokat és segítséget.

Az olvasónapló, mely a szubjektív élménybeszámolóknak, szellemes, szórakoztató rejtvényeknek és ajánló bibliográfiáknak egyaránt helyet ad, arra hívatott, hogy a fiatalok nagy tömegének érdeklődését fölkeltsse. A sok felajánlott nyerevény és az olvasónapló birtoklásához kapcsolódó kedvezményes könyvvásárlás bizonyára nagy vonzóerőt jelent majd. Az olvasónapló tehát hatásos eszköze lehet az olvasómozgalmnak.

Megkönnyíti az olvasómozgalmot szervezését az ifjúsági rétegek olvasási szokásainak vizsgálata is. E rétegvizsgálatokról a konferencián két előadást hallottunk. *Gerő Zsolt* né a munkásifjúságról, *Gereben Ferenc* pedig a középiskolásokról számolt be. (Az utóbbi felmérés ismertetését ld. lapunk 1969. 2. számában.)

A SZOT-nak a munkásság körében végzett olvasás-szociológiai vizsgálata rövidesen teljes terjedelmében rendelkezésünkre áll majd. A most elhangzott közlésből érdekes részadatként emelkedett ki az a tény, hogy a már dolgozók közül a 21—24 éves korosztály iskolai végzettsége sokkal magasabb, mint a 15—20 vagy a 25—29 éveseké, érdeklődésük is differenciáltabb, magasabb szintű, többen és többen olvasnak, közöttük található a legtöbb könyvtári tag s a legkevesebb nem olvasó. Ha a három korosztályt nem választjuk szét, akkor a 15—29 éves munkások olvasmányaiiban 85%-os részarányal vezet a szépirodalom; vonzását a szórakozási vágy adja és nem a tudatos megismerésé, amit az a tény is bizonyít, hogy az irodalmi folyóiratokat csupán a kérdezettek 1%-a forgatja.

A felmérésekből kibontakozó képet igen jól motiválta *Halász László* pszichológus előadása, aki az olvasás közben lezajló lelki tevékenységek fölvezetésével bizonyította, hogy az olvasás fárasztó szellemi torna annak, aki nem szerzett hozzá kisgyermekkorában megfelelő tréninget. *Az olvasás a reprodukív képzelet iskolája* — mondotta, olyan szellemi

készségeket fejleszt azzal, hogy *elképzelni* kényszerít, amilyeneket egyetlen más művészet sem alakít ki. Ha idő lett volna rá, érdekes vita alakulhatott volna ki, mert *Halász László* az ember és a mű elmélyült kapcsolatának védelmében elítélő véleményt mondott a fejtörőkről és vetélkedőkről. Ezek ugyanis szerinte a művel laza kapcsolatban lévő külső tényezőkre, száraz adatokra terelik a figyelmet, s a gyönyörködéstől a hasznosság szempontjai felé csábítanak.

Az irodalom érzelem-nevelő, gyönyörködtető funkciójáról beszélt igen színvonalas előadásban *Bölcs István* is. Hangsúlyozta, hogy a modern „denaturált” (természetből elszakadt) embert mind jobban fenyegeti az a betegség, melyet „urbanitizs”-nek neveznek a városzociológusok, s amely ellen csak az kap védelemet, aki a természettel és a művészettel harmóniában él.

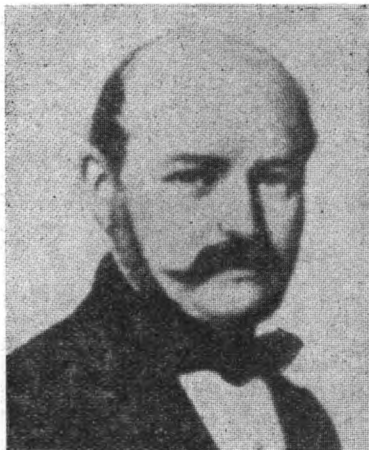
E harmónia elősegítésére volnának hivatottak az ifjúsági klubok is, hiszen köztudomású, hogy ember és mű között híd a közösségi kapcsolatok is vernek; mindenki vágyik arra, hogy élményeit másokkal megossza, azokról beszélhessen, s e beszélgetések másokban is kíváncsiságot ébresztenek, az olvasás közben támadt gondolatokat pedig megsokszorozzák.

A klubokról elhangzott beszámoló megerősítették azt a tapasztalatot, hogy ezek csak akkor szolgálják a művelődés ügyét, ha *könyvtári klubok*, ha helyileg és tartalmilag a könyvtárhoz kötöttek, s ha vezetőjük ismerője és értője a könyveknek, de ugyanakkor szuggesztív személyiség is. Hallottunk igen nehéz körülmények között működő klubokról, melyek jó vezetővel igen szép eredményeket érnek el, s hallottunk haldokló klubokról is, melyeknél az objektív tényezők nem indokolják a tengődést s az álmos unalmat.

Az értekezlet sok új szempontot, indítást, gondolatot adott a könyvtárosoknak, s utalt arra a felelősségre, melyet a középiskolába nem kerülő fiatalok rónak rájuk. Ezek között sok a vidékről bejáró, ingázó, kiknek nevelését sem az otthon, sem az iskola, sem a munkahely nem biztosítja eléggé: bizalmasuk, szellemi pártfogójuk a könyvtáros, ha személye alkalmas erre, s ha van megfelelő könyvvállománya, amelyben kalauzolhatja őket.

B. E.

Semmelweis Ignác — a könyvtáros

A Semmelweis Ignácról írott életrajzok vagy egyáltalán nem, vagy csak egy-két szóval emlékeznek meg arról az igazán érdekes és figyelemre méltó körülményről, hogy hazánk legnagyobb orvosi zsenije hosszabb ideig *a pesti orvosi egyetem, orvostankari könyvtárának volt a könyvtárosa*. Működésének máig ható eredményei maradtak fenn. Helyénvaló, hogy erről a kevesek által ismert munkásságról a könyvtárosok szélesebb köre is tudomást szerezzen.

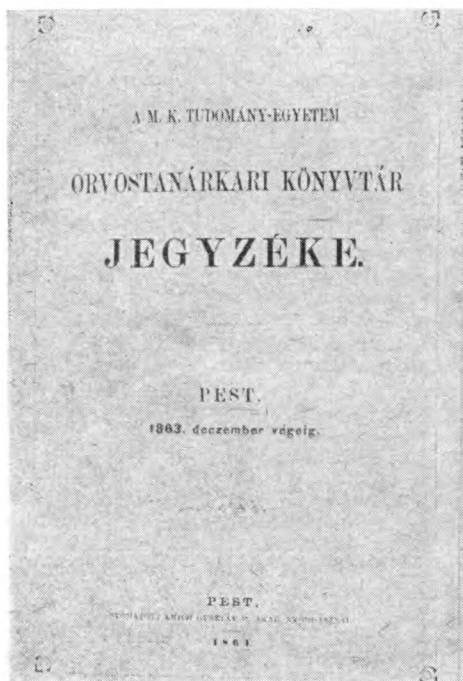
Szerteágazó elfoglaltsága mellett 1861-ben vállalta el *Semmelweis Ignác* az orvostankari könyvtár vezetését. Ez abban az időben nem volt formális tisztség, hanem sok időt igénybe vevő megbízás. A nagy magyar orvos ezeknek a követelményeknek maradéktalanul eleget tett. A könyvtári munkát díjazták is, mégpedig évenként 200 Ft-tal, ami akkor meglehetősen nagy összegnek számított. Igen jellemző Semmelweis nagylelkűségére, hogy ezt a juttatást rendszeresen a könyvtár fejlesztésére adta. Egy korabeli orvosi folyóirat, a *Gyógyászat* így emlékezik meg erről: *Poór m. tanító... lemondott az orvostankari könyvtárnokságról, s ezt Semmelweis tanár úr volt szíves magára vállalni, s működését azon jótékonyssággal kezdi meg, hogy a könyvtárnoki 200 ftnyi évi díjáról a 17 000 ftnyi alaptőkével bíró könyvtár javára lemondott. Az Orvosi Hetilap szerint: Semmelweis tanár vette át a tanári könyvtárnokságot, azon kikötéssel, hogy az e hivatallal járó 200 ftnyi díj általa ajánlott könyvek megszerzésére fordíttassék.*

Magát az orvostankari könyvtárat a XIX. század húszas éveiben *Schordann Zsig-*

mond egyetemi tanár alapította, ő első vezetője is volt a gyűjteménynek, s orvosi és természettudományos könyveit is erre a könyvtárra hagyományozta.

A könyvtár Semmelweis idejében mintegy 6800, többségében orvosi könyvből állt. Ebből a gyűjteményből alakult ki a Budapesti Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára.

Semmelweis munkájának nagy eredménye volt, hogy az ő könyvtárnoki működése idején került vissza a könyvtár a központi orvostankari épületbe, amely akkor a Hatvani és Újvilág utca (ma Kosuth Lajos és Semmelweis utca) sarkán állott. Semmelweis munkája nem csupán „elvi irányításból” állt, ezt bizonyítja, hogy például fennmaradtak az ő kezeírásával kiállított kölcsönzési nyilvántartások, ezek bizonyosságai annak, hogy a kölcsönzést is ő végezte. A könyveket és folyóiratokat szakmai csoportosításban rendszerezte s ennek alapján szerkesztette meg a könyvtár első nyomtatott katalógusát két kötetben: „A k. m. Tudományegyetemi Orvostankari Könyvtár jegyzéke 1863. dec. végéig.” Noha Semmelweis Ignác neve nem szerepel a köteteken, mégis teljesen bizonyos, hogy azokat ő állította össze, mert még a személyes ismerősei által szerkesztett Gyó-

gyászat is így írt 1863-ban, a katarógus megjelenésekor: *E nagy fáradsággal készült könyvjegyzéket Semmelweis Ignác tanár kitaró munkásságának köszönjük, ki mint a könyvtár gondnoka, azt az előbbi bérszállásáról az egyetem épületébe szállítván, a főtnevezett jegyzék által rendbe hozta és közhasznúvá tette.*

A jegyzék az első kötetben betűrendben sorolja fel a könyveket és folyóiratokat. Kiderül a jegyzékből, hogy a könyvtárnak sok fontos külföldi folyóirat járt. Megtalálhatjuk a betűrendes katalógusban a nagy orvosnak a gyermekágyi lázról írt német nyelvű könyvét is: *Die Aethiologie, der Begriff und die Prophylaxe des Kindbettfiebers. Pest, 1861.* A katalógus második részében a művek szakcsoportosításban szerepelnek.

Bizonyára indokoltnak látszik az a feltevésünk, hogy Semmelweis azért is vállalta szívesen az orvoskari könyvtár vezetését, hogy mielőbb hozzájuthasson azokhoz a folyóiratokhoz és könyvekhez, amelyek reflektálnak nagy jelentőségű felfedezésére. Természetesen ez a körülmény nem csökkenti könyvtárosi munkájának értékét.

Pesti tartózkodása során más könyvtárakkal, így a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárával is kapcsolatba került. Erről írásos dokumentum maradt fenn. Nagy jelentőségű felfedezését összefoglaló német nyelvű művét megküldte az Akadémia könyvtárának. Íme, egy jellemző idézet a kísérőlevélből, amelyben szinte mentegetőzik a könyv német nyelve miatt:

Az emberiség iránti kötelesség parancsolta most már elméletemet még egyszer kifejtetni, s az ellene felhozott vádnak semmiségét kimutatni — mit az itt felmutatott, — s tekintve a közönségre, melyre hatnom kellett, szükségképp németül írt munkába tellyesíték.

Fogadja a tekintetes Akadémia könyvtára számára munkámat, mint a legőszintébb tiszteletem jelét.

Semmelweis Ignác egyetemi tanár

Semmelweis Ignác könyvtár-gondnoki tisztségét egészen 1865. augusztus 14-én Bécsben bekövetkezett haláláig viselte.

Batári Gyula

Munka- és alkotóerejének teljében tragikus szerencsétlenség következtében elhunyt Simon Mária Anna, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának csoportvezetője, aki könyvtárosi pályafutását az Országgyűlési Könyvtárban kezdte 1951-ben, majd 1953-tól két évig a Pedagógiai Főiskola könyvtáros tanszékén, 1955 és 1960 között pedig az Országos Széchényi Könyvtár módszertani osztályán dolgozott.

A könyvtáros társadalom által ismert és számon tartott sokrétű munkásságának fő mozgatója hivatás- és emberszeretete, legkiemelkedőbb eredménye az akadémiai könyvtári hálózatban csaknem egy évtizeden át végzett szervezési és módszertani tevékenysége volt. Az akadémiai intézeti könyvtárak hálózattá szervezésének kezdetén vette át munkakörét. Az akadémiai intézeti könyvtárak zöme akkor még a korszerű könyvtári munka minimális személyi és tárgyi feltételeivel is alig rendelkezett. Simon Mária Anna egyfor-

Simon Mária Anna

ma energiával és tapintattal segített a nem egy helyen még kezdetlegesen végzett könyvtári aprómunkákban éppúgy, mint a nagy és bonyolult problémáknak a fejlődést egyengető megoldásában. Küzdött azért, hogy a kutatóintézeti könyvtárak kivívthassák az intézetekben méltó helyüket, és megkapják a támo-

gatást a könyvtári és dokumentációs tevékenység kívánatos fejlesztéséhez.

Kiterjedt, fáradságos munkaköre szoros tartozékának érezte a hazai könyvtári ügy időszéri problémái iránti érdeklődést, a külföldi szakmai eredmények gondos figyelemmel kísérését, a szakmai szervezetekben és testületekben vállalt közreműködést éppúgy, mint a pályájának kezdetétől fogva folyamatosan — többek közt a *Könyvtárosban* is — kifejtett szakirodalmi tevékenységet. Egyéni kutatási érdeklődése a dokumentációs és információs szolgáltatások elméleti problémáira és azok korszerű alkalmazására irányult. Az említett témakörben tervezett kéthónapos franciaországi tanulmányútjára halála miatt már nem kerülhetett sor. Segítette a fiatal intézeti könyvtárosok szakmai fejlődését csakúgy mint a hálózatban előfordult besorolási, bérezési és szociális problémák minél kedvezőbb megoldását is.

Dr. Farkas Istvánné

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter augusztus 20. alkalmából az alábbi kitüntetéseket adományozta:

Tanácsi könyvtárosok

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Barna Eleonóra járási könyvtárigazgató, Nagykáta; *Bereczky Gyula* klubkönyvtáros, Nagyút (Heves m.); *Csery Andrásné* járási könyvtáros, Mohács; *Dercsár Nándorné* könyvtáros, Salköveskút (Vas m.); *Dobó Istvánné* járási könyvtáros, Nagykálló; *Ferencz Gyula* klubkönyvtáros, Szombathely, IV. ker.; *Ferenczi Zsuzsanna* megyei könyvtáros, Győr; *Gévay Ágnes* megyei könyvtári csoportvezető, Székesfehérvár; *Hadnagy Imre* megyei könyvtáros, Veszprém; *Harmati Jenő* könyvtáros, Szabadbattyán (Fejér m.); *Harsányi Gyuláné* könyvtáros, Szendehely (Nógrád m.); *Horváth Éva* könyvtáros, Nagybjajom (Somogy m.); *Juhász Margit*, a megyei könyvtár gazdasági igazgatója, Miskolc; *dr. Kardos Józsefné* megyei könyvtári csoportvezető, Szolnok; *Kerti Istvánné* könyvtáros, Solt (Bács-Kiskun m.); *Kiss Kálmán* könyvtáros, Nyírbágyó (Szabolcs-Szatmár m.); *Kiss Lajosné* fiókkönyvtáros, Debrecen; *Kiss László* járási könyvtáros, Encs; *Kluger Lászlóné* megyei könyvtáros, Miskolc; *Kőszegi Márton* könyvtáros, Medina (Tolna m.); *Mikó Zoltán* osztályvezető-helyettes, FSZEK; *Nagy Jolán Dalma* klubkönyvtáros, Pázmándfalu (Győr-Sopron m.); *Pál Ernő* igazgatóhelyettes, Pest megyei Könyvtár; *dr. Péter László* tudományos főmunkatárs, Szeged, Somogyi Könyvtár; *Péter Pál* klubkönyvtáros, Osztópán (Somogy m.); *Pethő Gyula* megyei könyvtáros, Szombathely; *Pongor Pálné* kerületi könyvtáros, Budapest; *Pusztai János* könyvtáros, Lakócsa (Somogy m.); *Sárfi Józsefné* járási könyvtáros, Cegléd; *Sárkány Pálné* könyvtáros, Vésztő (Békés m.); *Szakmár János* könyvtáros, Tát (Komárom m.); *dr. Szász Levente* városi könyvtári csoportvezető, Pécs; *dr. Szinna Ferencné* városi gyermekkönyvtáros, Szentendre; *Takács Győző* klubkönyvtáros, Berzék (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Urvölgyi Andrásné* könyvtáros, Jászárokszállás (Szolnok m.); *Váradai László* könyvtáros, Nyúl (Győr-Sopron m.); *Weisz Gábor* járási könyvtárigazgató, Szob.

MINISZTERI DICSÉRET

Bacsa Jánosné könyvtáros, Kötegyán (Békés m.); *Balogh Ferencné* járási könyvtárigazgató, Balatonalmádi; *Balogh Pál* könyvtáros, Erdőbénye (Borsod-Abaúj-Zemplén m.); *Benkő József* könyvtáros, Tiszakürt (Szolnok m.); *Bódis Julianna* könyvtáros, Somogyuszob (Somogy m.); *Bognár Sándor* könyvtáros, Nagyveleg (Fejér m.); *Bornemissza Lászlóné* tudományos munkatárs, FSZEK; *Boross Jenőné* könyvtáros, Szabadhidvég (Fejér m.); *Bölcsföldi Klára* könyvtáros, Gyöng (Tolna m.); *Csizmazia Istvánné* könyvtáros, Enying (Fejér m.); *dr. Fráter Gézáné* fiókkönyvtáros, Szeged; *Harmat Ferencné* könyvtárvezető, Budapest, 39. sz. ker. könyvtár; *Káplár József* járási könyvtárigazgató, Csurgó; *Kovács Béla* fiókkönyvtáros, Szeged; *Laki Béláné* könyvtáros, Alattyán (Szolnok m.); *dr. Nagy Emílné* könyvtáros, FSZEK; *Néveri Béla* gépkocsivezető, Hódmezővásárhely; *Papp Olga* könyvtáros, Kállósemjén (Szabolcs-Szatmár m.); *Rác Pál* könyvtáros, Somoskőújfalú (Nógrád m.); *Samu Gizella* kerületi könyvtárvezető, Budapest; *Sebes Istvánné* járási könyvtáros, Szerencs; *Szabó Albertné* könyvtáros, Ceglédbercel (Pest m.); *Tihanyi Lászlóné* könyvtáros, Csabdi (Fejér m.); *Tóth Dezsőné* könyvtárvezető, Budapest, 18. sz. ker. könyvtár; *Tóth Ferencné* városi könyvtáros, Debrecen; *dr. Török Emil* megyei könyvtári gazdasági igazgató, Szolnok; *Varga Károly* járási könyvtáros, Tapolca; *Varga Lászlóné* könyvtáros, Taksony (Pest m.); *Várnai Lászlóné* városi könyvtári gazdasági előadó, Pécs; *Vasbányai Jenőné* könyvtáros, Sződliget (Pest m.).

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Arvay Gyuláné zenei könyvtáros, FSZEK; *Bíró Istvánné* könyvkötő, Szombathely; *Bukovác Jenőné* raktáros, FSZEK; *Havas Sándor* gépkocsivezető, Nyíregyháza; *Somplák Lászlóné* járási könyvtáros, Szerencs; *Szakács Istvánné* városi könyvtáros, Sopron; *Tóth Istvánné* városi könyvtáros, Pécs; *Varga József* műhelyvezető, FSZEK.

Tudományos és szakkönyvtárosok

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

dr. Berczeli Károlyné osztályvezető helyettes, OSZK; *Cravero Róbertné* könyvtárvezető, Földrajztudományi Kutató Intézet; *Dániel György* tudományos főmunkatárs, OSZK; *dr. Demény János* főelőadó, KPM szakkönyvtár; *dr. Dezső Zsigmondné* tudományos munkatárs, KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet; *Ferenczi Tamásné* bibliográfus, Építésügyi Tájékoztatói Központ; *Hampó Jenőné* főelőadó, a miskolci Egyesített Kórházak könyvtára; *Horváth Tibor* tudományos munkatárs, KMK; *Hoznek Jánosné* műszaki könyvtáros, Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalat; *dr. Imre Béláné* műszaki könyvtárvezető, Élelmiszeripari Tervező Vállalat; *dr. Kondor Imre* osztályvezető OPKM; *Margitfalvi József* műszaki könyvtárvezető, Diósgyőri Gépgyár; *Miklóssy Jánosné* csoportvezető, OSZK; *Nagydiósi Gézáné* csoportvezető, OSZK; *Orosz Lajosné* csoportvezető, OMKDK; *Reök Zsuzsa* könyvtárvezető, Matematikai Kutató Intézet; *Sasvári Györgyné* csoportvezető, OMKDK; *dr. Spira Györgyné* tudományos munkatárs, OSZK; *dr. Szigethy Jolán* tudományos munkatárs, OSZK; *Vadász Ferencné* osztályvezető, KMK; *dr. Zimmermann Gusztávné* főkönyvtáros, Fővárosi István Kórház.

MINISZTERI DICSÉRET

Ambrus Jánosné könyvtáros, OSZK; *dr. Arató Lászlóné* orvosi könyvtárvezető, Kaposvár; *Barok Ágnes* műszaki könyvtáros, Pamutnyomóipari Vállalat; *Bártfai Imréné* főelőadó, OMKDK; *dr. Bikich Györgyné* tudományos munkatárs, OSZK; *Boda Mária* könyvtáros, OMKDK; *dr. Borsos Józsefné* tudományos munkatárs, OSZK; *dr. Cseplák György* főorvos.

Szakszervezeti könyvtárosok

A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT

Bilinszky Ferencné könyvtárvezető, MÁV Landler Jenő Művelődési Ház; *Bodor Ferencné* könyvtáros, Szombathelyi Cipőgyár; *Nánási Tibor* könyvtárvezető, Budapesti Közlekedési Vállalat; *Nyulási Sándor* könyvtárvezető, Magyar Gyapjúfonó és Szövőgyár; *Porszász Hedvig* SZMT könyvtáros, Szeged; *Sőptei Jánosné* könyvtárvezető, a Vegyipari

A művelődésügyi miniszter augusztus 20. alkalmából *Elek Sándornét*, lapunk szerkesztő bizottságának tagját a nőmozgalomban végzett kulturális tevékenységéért és *Fábián Zoltán* író, a visegrádi irodalmi klub vezetőjét a SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetésben részesítette.

könyvtári tanácsadó, Salgótarján; *dr. Dékány Sándorné* csoportvezető, OOKDK; *Gurzó Mártonné* műszaki könyvtáros, Könnyűipari Szervezési Intézet; *Jávorka Péterné* műszaki könyvtáros, Kismotor- és Gépgyár; *Kassai Farkas László* osztályvezető, Alumíniumipari Tervező Vállalat; *dr. Laczay Péterné* főkönyvtáros, OMKDK; *dr. Lakatos Lászlóné* előadó, OSZK; *dr. Láng Imréné* könyvtáros, OOKDK; *dr. Lusztig Gábor* főorvos, könyvtárvezető, Kecskemét; *dr. Magyar Miklósné* orvosi könyvtáros, Veszprém; *dr. Mészöly Istvánné* könyvtáros, Orvostovábbképző Intézet; *Pásztor Imréné* könyvtáros, Fővárosi István Kórház; *dr. Réthelyi Jenő* főorvos, könyvtárvezető, Keszthely; *Sikó Zoltánné* műszaki könyvtáros, Villamosenergiapari Kutató Intézet; *Szécsi Rozália* munkatárs, OMKDK; *dr. Toma Istvánné* orvosi könyvtáros, Tata; *dr. Tóth Lajos* főkönyvtáros, OSZK; *dr. I. Tóth Zoltánné* főkönyvtáros, OSZK; *Tökésy Ilona* főkönyvtáros, OSZK; *Vágó Imréné* műszaki könyvtáros, KGM tervező irodák; *Vanicsek Lászlóné* könyvtáros, Autóközlekedési Tudományos Kutató Intézet Tájékoztatói Központ; *Vért Vincze* műszaki könyvtáros, Győri Szerzőgépipari Művek; *Wagner Imre* orvosi könyvtáros, Pécs.

KIVÁLÓ DOLGOZÓ

Belencsik Lajos munkatárs, OSZK; *dr. Czinner Tiborné* munkatárs, KMK; *Deutsch Béláné* munkatárs, KMK; *Görgei Györgyné* munkatárs, KMK; *Kajári Lajosné* munkatárs, Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtár; *Kasztaly Beatrix* munkatárs, OSZK; *Kresalek Bélu* munkatárs, OSZK; *Kurecz Antalné* munkatárs, OSZK; *Mirki György* munkatárs, OSZK; *Pogány Ferencné*, munkatárs, OOKDK.

Dolgozók Szakszervezetének Központi Könyvtára; *Torma Pál* könyvtáros, Nagykőrösi Konzervgyár.

MINISZTERI DICSÉRET

Breuer Gusztávné könyvtárvezető, ÉL-GÉP 2. sz. gyáregység; *Kállay Józsefné* könyvtáros, Kőbányai Gyógyszergyár; *Ruzitska Gyuláné* könyvtáros, Szeged.

IRODALOM ÉS FILM

Amikor a XIX. század első felében a fényképezés elindult a maga világhódító útján, Gay Lussac, az ismert természettudós úgy nyilatkozott, hogy kezünkbe került „a természet pontos másának” megteremtésére szolgáló eszköz, s a technikai lelemény révén módunkban van megvalósítani azt az arisztotelészi programot, amely szerint a művészet célja a valóság utánzása, „mimézise”.

Amikor 1895-ben a Lumière testvérek első mozgóképeit vetítették Párizsban, ez a fotoreprodukció az élet dinamizmusának megörökítésére is képes volt már — ezért is írja a filmről egy ismert francia esztéta, hogy az „a fotó kiterjedése az időben”.

Ahogy a fényképezés elterjedése sem maradt hatástalan az ábrázolóművészetekre — hiszen elsöpörte az akadémikus, naturalista, részletező, az „olyan mintha élne”-portrékat termelő, a látványt a mikroprecizitás eszközeivel ábrázoló festőiskolákat, s helyettük megteremtette a szuverén, a látomásvilágot sajátosan tükröző impresszionizmust, valamint további új irányzatokat —, úgy a film feltalálása is befolyásolta a Lessing óta „időbelinek” elkönyvelt irodalmi megjelenítés módszereit, fejlődését és irányzatait. Ahogy a fotó egyszerű *létezésével* kihívást jelentett a festészet eddigi gyakorlatát ellen, éppen úgy megkérdőjelezte a film a könyv és a színház eddigi egyeduralmát, hegemoniáját, s lett — a filmipar és filmművészet felvirágzásának korában — erős konkurrens az olvasásnak, a színházi estéknek. Ezt a versenyfutást különböző korokban különféleképpen minősítették, egyesek megjósolták a színházak halálát (ahogy a most mások a mozi temetik a televízió miatt), vagy egyszerűen a „tömegek lázadását” látták a film előretörésében, az érzelmek elsőkélyesedésének tünetét, a barbarizmust, az elbutító élménykonzervet szidták, s visszasírták a „szép” irodalom magányos, csendes olvasgatásainak meghittségét. A könyv, az irodalom azonban ma is él, ahogy a színház is, a film is, a televízió is, nem érdemes tehát felújítani ezt a primitív és perspektívátlan szélmalomharcot. Vegyük inkább szemügyre *egymás mellett létezésük kölcsönhatásait*: mit ad az egyik, mit a másik híveinek, s mit adhatnak *egymásnak*.

Előrebocsátom: ennek az írásnak a célja nem teoretikus, elsősorban nem esztétikai fejtegetésekbe kíván bocsátkozni, még kevésbé akar részletekbe vesző módszertani tanácsokat adni ahhoz, hogy egy irodalmi műváltoztatának minősítéséhez hogyan fogjunk. Sokszorosan megírt témák ezek. Helyettük inkább az irodalom és a film kétféle kifejezőmódjának olyan együtthatásait szeretnénk vizsgálni, amelyek nem nélkülözhetők, ha „jól olvasó” és „jól néző” társadalmat akarunk nevelni.

Eltűnő differenciák

Régebben, egy-két évtizeddel ezelőtt elsősorban a *megkülönböztető jegyeket* hangsúlyozták az irodalom és a film összemérésekor. A „filmszerűség” feltétele éppen az volt, ha minél több helyszínt, cselekménymozzanatot vágtak össze a rendezők, ha minél pergőbb, színesebb volt a cselekménybonyolítás: „erre csak a film képes!” — mondogatták. A különbözőséget hangsúlyozták az irodalmi alkotók is — némi arisztokratikus fölényvel, hiszen a film mégiscsak a vásári látványosságok sorából nőtt ki —, a filmrendezők is, hogy alkotásaik szuverén jellegét húzzák alá, a film önállóságát, az irodalmi köldökzsinórtól való elszakadás tényét állítsák előtérbe. A művészeti fejlődés azonban — mint már annyiszor — ismét figyelmen kívül hagyta az elméleteket, s az elmúlt másfél évtizedben olyan párhuzamos irányzatok bontakoztak ki Európa művészi életében, amelyek azt mutatják, hogy a két kifejezési forma nem egymás tagadása árán, hanem egymást megtermékenyítve és gazdagítva is fejlődhet. A francia új hullám tárgyilagossága átcapott a francia új regény elnevezésű mozgalomba és viszont, pl. a nouveau roman egyik legnevesebb szerzője és prófétája, Alain Robbe-Grillet filmrendezőként is bemutatkozott, s nincs is egyedül, nem kivétel a hol tollat, hol kamerát forgató művészek között. Az angol „dühös fiatalok” irodalmi mozgalmától (Siliteo, Osborne stb.) aligha lehet elválasztani Tony Richardson, Karel Reisz, Anderson filmművészeti „kemény realizmusát”. (Arról nem is beszélve, hogy a fiatal rendezők a fiatal írók műveiből készítették első nagysikerű alkotásaikat, így is kifejezve egyetértésüket irodalmár kortársaikkal, hirdelve egymás vállalását.)

Azóta lett különösképpen világos, hogy a filmet és az irodalmat nem lehet „egymás ellen” kijátszani, amióta a film megtalálta a maga „felnőtt” ábrázolásmódját, azaz már nemcsak külsőségek bemutatására képes, hanem a *belső gondolati—érzelmi folyamatok ábrázolására is alkalmas*. Azt a forradalmat, amelyet Proust (a „belső időben” történő ábrázolás, az emlékezés feltárása révén), Joyce (a szabad asszociációk segítségével bemutatott „tudatfénykép” megalkotásával) hozott az irodalomba, a film is átélte a közelmúltban. Ma már az *emlékezés* mechanizmusát árnyalt hitelességgel ábrázolja a film (Resnais Szerelmem, Hirosímá-ja volt a klasszikus kezdet, de idézhetnénk a magyar Fűsz órát, a Hideg napokat is például), a *gondolkodás* folyamatát (Fellini Nyolc és fél-je az iskolapélda), az *asszociációs rend felépülését* (Bergman, Antonioni filmjei) olyan színvonalon reprezentálja, mint az irodalom legjobb alkotásai. Emellett a *társadalmi struktúra, a szerep és magatartás* tudósan elemző, művészién megjelenítő alkotásai is megszülettek (nem utolsó sorban éppen a magyar Jancsó Miklós jóvoltából), vagyis a film ma már birtokolja az ember pszichológiai és szociológiai vizsgálatához szükséges lehetőségeket, művészeti eljárásokat, s eszköztára nem szegényesebb az irodaloménál. Ez az egyenrangúság szabja ki feladatainkat: egymás mellett kell vizsgálni e két kifejezési forma sajátosságait.

Megmaradt differenciák

Ne higgyük azonban, hogy a lehetőségek kiegyenlítődése miatt azonosítani lehet a film nyelvét az irodaloméval, hiszen a két jelenség egymástól lényegesen eltér. Az irodalom eszköze, a nyelv fogalmakból illetve azok absztrakt és konvencionális jeleiből áll (szavak), míg a film legkisebb egysége, a kép mindig konkrét, mindig egyedi, s nem olyan értelemben konvencionális, mint a hangorból formálódó szó. Amikor egy irodalmi szöveget olvasunk, fogalmakat rakosgatunk a tudatunkban egymás mellé (pl.: „Nyári napnak alkonyulatánál — Megállék a kanyargó Tiszánál...”, azaz: nyár, alkonyat, Tisza, kanyarog, megálltam), s ezekből a fogalmakból mi rakjuk össze a tudati, belső képet. Amikor filmeket nézünk, mindig konkrét külső képeket látunk egymás után (pl. asszonyok, gyerekek, férfiak egy széles lépcsőn, tengerpart, kikötő, aztán szuronyos puskás katonák árnyéka vetül a kövekre, az emberek zavartan kavarnak, a katonák jönnek lefelé a lépcsőn, az emberek menekülnének, a kozák csizmák feltartóztathatatlanul közelednek... és így tovább, ahogyan ez a Patyomkin páncélosban látható), s ezeket a képeket fordítjuk le a fogalmak nyelvére (azaz: a cári katonaság kegyetlen módon szétveri az ogyesszai rokonszenvtüntetést). Amit a képen mi beállításként (katonacsizmák alulról fényképezve), megvilágításként (a kozákok fenyegető árnyéka), képkompozícióként (a tömeg és a katonák ellentétes mozgása) érzékelünk, azt — némi filmnézői gyakorlat után — spontán fordítjuk le fogalmi nyelvre, vagyis a beállítás, világítás, kompozíció stb. szinte automatikusan kapcsolódik össze, koordinálódik bennünk egy történés nyelvileg is megfogalmazható érzékelésévé. Amikor *elmeséljük* a filmnek azt a jelenetét, már nem külön-külön az egyes képeket mondjuk el, hanem annyit: a katonaság erőszakkal szétkergeti az ogyesszai lépcsőn összegyűlt embereket.

Mielőtt a fentieket összefoglalnánk, tegyünk egy gyakorlatias, könnyen ellenőrizhető kitérőt! Ha az Anna Kareninát öt különböző ember olvassa el, öten ötféleképpen fogják elképzelni Annát, Vronszkijt és a többieket (másféle arccal, másféle ruhákban, különböző gesztusokkal, eltérő bútorok között stb.), azért, mert a *leirtakat nem egyértelműen, nem egyetlen módon lehet képpé, belső látvánnyá átminősíteni*. Egy film megnézése után pedig sosem arról vitázunk, hogy *mit látunk* (milyen arcú, modorú, ruhájú, viselkedésű szereplőt, miféle lakásban, környezetben stb.), hanem arról, *hogyan is értelmezzük* a látottakat, tehát a *képet miképpen tegyük át a fogalmak nyelvére*. Öt különböző néző ugyanabból a filmből — az irodalmi példához hasonlóan — öt különféle „élményt” fog különféleképpen szavakban rögzíteni.

Tulajdonképpen az irodalmi ábrázolás épp úgy magában hordja a potenciális többértelmezéséget (mert hiányzik belőle a konkrét kép), *ahogyan a film a többféle értelmezés lehetőségét* (mert a fogalmi közlés nem sajátja).

Céloztunk már rá, hogy a filmkép jelentése nem olyan közmegegyezéses alapon jön létre, mint a nyelv szavaié. Az irodalmi kép és a fogalom között nem lehet sem túl könnyű, túl direkt a kapcsolat, sem túl távoli, megfejthetetlenül szokatlan. Ejzenstein híres Sztrájk című filmjének egyik jelenetébe, ahol a munkásokat a rendőrök megrohmozzák, az eseményt bemutató képsorok közé a rendező bevágott néhány jelenetet, amelyek azt mutatták, hogyan ölik le a vágóhídon az állatokat, s ezzel egy *irodalmi hasonlatot* filmesített meg (v. ö. olyan kegyetlenül ölik őket, mint a barmokat). Ez a lefényképezett szólás kirí a film egészéből, maga Ejzenstein is sikertelennek minősítette később az efféle megoldást. Túl könnyű, túl direkt ez az ábrázolás. Resnais Tavalay Marienbadban c. filmje viszont alig-alig „mesélhető el”, azt sem tud-

juk, melyik látott jelenet mikor játszódik le, lejátszódik-e egyáltalán, vagy esetleg csak a szereplők vágyait, gondolatait látjuk kivetítődni, esetleg elmúlt nyarak emlékei keverednek a jelennel. (Egy anekdota szerint a párizsi rendőrségre bevitték egy gyanúsítottat, aki azzal akart alibit igazolni, hogy a kérdéses időpontban moziban volt, a Tavaly Marienbadban-t látta. Arra a felszólításra, hogy mesélje el a film tartalmát, meg sem tudott szólalni. Még ma is ül...) Ebben az esetben „túl nehéz” a képek megfejtése, értelmezése.

A realizmus fogalma

Megszoktuk, hogy az irodalmi realizmust Balzac, Stendhal, Mikszáth, Mann, Móricz és társaik nevéhez és alkotómódszeréhez kössük, és az időfelbontásos, szabad asszociációs, többhelyszínű, szimultán írásokat az irodalmi avantgarde-hoz vagy az annak utóhatásaiaként létrejött új törekvésekhez soroljuk. (Így tárgyalja őket a negyedik gimnáziumi irodalom könyv is.) Ugyanakkor a filmművészetben az időtérbontás 1902 óta a realizmus leghasználatosabb, legköznapibb eszközei közé tartozik, a szimultán cselekménybontás (az ún. „párhuzamos vágás”) évtizedek óta a legolcsóbb kommersz westernek alapképletét adja, azaz: az irodalomban avantgarde eredményeként elkönyvelt szerkesztési—építkezési módok a filmrealizmus legsajátább változatait jelenthetik, s egyszerűen nem lehet az irodalmi és filmművészeti ábrázolás kategóriáit felcserélni, egymás helyett használni. Amit az irodalomban kimondottan szürrealista ábrázolási sajátosságnak érzünk, az a filmben még jócskán belül esik a realizmus értelmezési tartományán. (Szépen és meggyőzően írt erről Appolinaire Ami van... c. versével kapcsolatban néhány év előtt a Filmvilágban Örkény István *Életünk filmje* című cikkében.)

Film — epika — színház

Éppen a fentiek miatt nagyon nehéz a dolgunk, amikor egy epikai alkotás, regény vagy novella filmváltozatát kell az eredetihez hozzámérnünk, vagy egy drámából készült filmet hasonlítani az alapműhöz. Tekintve, hogy az ábrázolás lehetőségeinek emancipálódása mellett is igen nagyok a kifejezési formák különbségeiből adódó eltérések, minden ilyen összehasonlításhoz kell számítanunk, hogy *a film a színházhoz képest epikus lehetőségekkel rendelkezik* (azaz nem kénytelen egyetlen helyszínrre koncentrálni, mint a színpad korlátai miatt a dráma, hanem olyan könnyedén változtathatja az események színterét, mint a regény; nem köteles egyetlen fő cselekmény szálát, eseményelemet hangsúlyozni, hanem elidőzhet az epizódoknál úgy, mint a regény stb.), *ám az epikához mérve drámább* (hiszen a *megjelenítés* kötelezettsége miatt nem szólhat közbe az író, rendező, nem bocsátkozhat a mű hosszú tájleírásokba, a szerző filozofáló kitérőkbe; leírásokat nem halmozhat, mint a regény; a belső kommentár helyett látványt kell mutatnia, azaz a cselekményben kell kifejeznie mindazt, amit a regényíró művébe beleszóhatott).

Mi a teendők?

Mi lehet hát a teendők, ha a megfilmesített regények olvasó—néző táborának érdeklődése olyan feladat (előadás, ankét stb.) elé állít bennünket, hogy a filmváltozat *s az eredeti mű viszonyáról kell beszélnünk?* Legelőbb is őszintén be kell vallanunk; a kétféle kifejezési forma egymással nem versenyezhet. Vannak olyan mozzanataink egy történetnek, amelyeket a film a legnagyobb erőfeszítéssel sem tud maradéktalanul kifejezni. (A film pl. nem tudja „kimondani” ezt az egyszerű szót, hogy „gyakran”). Galambos Lajos Szent János fejévétele című filmjében ezt a fogalmat úgy próbálták lefotografálni, hogy a tanyai tanítónőt játszó Béres Ilonával ötször, tízszer egymás után bejött a busz az állomásra, ő lelépett, aztán megint bejött a busz, ő ismét lelépett, bejött a busz, ő... stb. — a nézőtér harsány „derűjére”. Vagy a film kénytelen megmutatni azt a szót, hogy „jármű”. Tud mutatni autót, vonatot, kocsit, repülőt, kerékpárt, hajót, de nem tudja kifejezni az absztrakt gyűjtőfogalmakat, mert ezek lefényképezhetetlenek! S hiába fényképez az operatőr öt autót, hat autóbuszt, hét szekert és így tovább, a mennyiség a képen nem csap át más minőségbe, nem lesz belőlük „jármű”, akárhogy szorozzuk számukat, csak autót, szekert stb.) Ugyanakkor a konkrét megjelenítés *hitelességének* területén a legjobb leíró regényrészlet sem versenyezhet a filmmel, azért, mert eszközei (a szavak) korlátozott érvényűek, mindenkinek mást mondanak. Nem véletlen, hogy amikor alaposan el akarunk magyarázni valamit — formát, szobaberendezést, helyszínt stb. —, *lerajzoljuk*, mert nem bízunk a szavak erejében, félreérthetlenségükben. Igazolványainkban sem *személyleírásunk* áll, hanem a *fényképünk!*

Ha a különbségekre felhívtuk a figyelmet, arról is beszélhetünk, hogy a regényt a film kétféleképpen dolgozhatja fel: vagy úgy, hogy részleteiben, aprólékosan hű marad hozzá — ilyenkor általában csapnivaló film születik, mert a rendező csak *illusztrált*. Vagy úgy, hogy elrugaszkodik az írott mű betűjétől, eltekint a részlethűségtől, megkísérli az író belső látomását vizuálisan átélhetővé tenni — ilyenkor általában nem hű, de jó mű születik, itt ugyanis a rendező nem illusztrál, hanem *újraalkot*.

Nehéz persze eldönteni, hogy hol a határ az átformált, átköltött, de jó és az egyszerűen sikerületlen átdolgozás között. Arany Jánossal szólva, az irodalmi műből készült filmen mindig a „*hűtlen hűség*” törvényét kell számonkérni: annyi „*hűtlen-ség*” engedhető meg, amennyit a másféle formanyelv megkövetel, s annyi hűséget kell követelni a rendezőtől, amennyit csak meg lehet menteni az eltérő kifejezési formák különbségei ellenére.

Az ilyenféle vitákban, előadásokon, beszélgetéseken tehát sosem az apró részletek pontosságát, hanem az *eredeti mű szellemét* kérjük számon a filmtől, éppen azért — amint korábban mondtam —, mert a filmművészeti ábrázolás lehetőségei ma már oly gazdagok, hogy nagyon kevés azoknak az irodalmi műveknek a száma, amelyek még ma is „megfilmeshetetlenek” egy, az íróval azonos módon gondolkodó, világát ismerő, veleérző, kongeniális rendező számára.

Bölc s István

Húszéves a magyar orvosi dokumentációs központ

Az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ fennállásának 20. évfordulója alkalmából szeptemberben megrendezték az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók 5. országos értekezletét.

A tanácskozáson Székely Sándor igazgató áttekintést adott a magyar orvosi tájékoztatás történetéről és az Orvostudományi Dokumentációs Központ megszervezéséről. Ismertette szervezeti változásait és szolgáltatásait: elmondta, hogy 1949-től az intézmény az MTA irányítása alatt állt, és kezdetben csak dokumentációs tevékenységet folytatott, s az igényeknek megfelelően a szovjet szakirodalmat közvetítette olvasóinak referátumok, fordítások, valamint tolmácsszolgálat formájában. A központ 1957-től az Egészségügyi Minisztérium felügyelete alá került. Ezen időszakban a szovjet szakirodalmat is dokumentálta, és széles körű bibliográfiai tevékenységet folytatott. 1960-tól az orvostudományi könyvtári hálózat létesítése új irányt szabott tevékenységének: a könyvtárak szervezése lépett előtérbe a dokumentáció átmeneti háttérbe szorításával. A szervezés befejeztével viszont szétszűrte az újabb szolgáltatásait az egész hálózat részére.

Székely Sándor számokkal illusztrálta az eddigi eredményeket, majd rámutatott arra, hogy az olvasói igények megismerésével, a szükségleteknek megfelelően fokozni kell a dokumentációs szolgáltatásokat és elérni ezek minél szélesebb körű igénybevételét. A közeljövőben 2000-re kell növelni a beszerzendő külföldi folyóiratok számát, s fokozni kell a külföldi könyvek beszerzését is, mert ezeknek száma az utóbbi években csökkent. A nagyobb könyvtárakkal együttműködve meg kell szervezni az orvosok xerox-másolatokkal való ellátását, és bővíteni kell a referáló tevékenységet. A dokumentáció fejlesztése érdekében néhány nagyobb — elsősorban egyetemi — könyvtárban dokumentációs alközpontot kell kialakítani. A jövőben figyelmet kell fordítani a nem publikált szakirodalomról történő tájékoztatásra is.

Az értekezlet résztvevői beszámoltak az előző országos konferencia óta eltelt három év eredményeiről, és az időszerű könyvtári problémákat is megvitatták.

A jubileum alkalmából elismerő oklevéllel tüntették ki a központ alapító munkatársait és a hálózat néhány könyvtárosát és orvostanácsadóját. (J. G.)

A BUDAPEST című folyóirat szeptemberi száma alapos áttekintést közöl Bozóky Éva tollából a főváros közművelődési könyvtárügyéről. A szerző Szabó Ervin könyvtári terveivel és kezdeményeivel veti össze a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mai helyzetét, eredményeit s megállapítja, hogy korszerű szolgáltatások nyújtásához több segítségre, nagyobb anyagi támogatásra volna szüksége a hálózatnak.

GYERMEKKÖNYVTÁROSOKNAK*

Arról szeretnék egyet-mást mondani, hogy hogyan építsük a gyermekekben a *leendő felnőttet*, éppen azáltal, hogy *igazi gyermekké* akarjuk formálni.

*Kérem, én még nem játszottam,
Nem játszottam,
Nem játszottam —*

írta Szép Ernő szorongató, szomorú kis versében. Igazi gyermekkor nélkül a felnőtt ember sem lehet teljes ember. Ha rossz volt a gyermekkor, de tud emberi módon érezni és gondolkodni: nosztalgiaiák kínozzák, szomorú perceiben égi mezőre, elfoghatatlan pillangóra, immáron soha meg nem érkező kisvasútra és soha fel nem nyergelhető pónilóra vágyódik, de gazdagabb lesz pusztán e nosztalgikus vágyaktól is. Ha azonban erre nem képes, rideg lesz, önző és önközpontú, aki igazában nem szeret senkit, s akit éppen ezért mások sem szeretnek igazán. Így pedig az élet kietlen és értelmetlen, még akkor is, ha a gyermekkor nélküli ember zsebeiben dagad a pénz, rátartja a maga-alapította családra, s maga is könyökölte fel magát.

A gyermekkor: a legszebb létezési forma, amelyen még nem volt társadalmi sallang, amelyben még nem volt számítás, amelyet nem mérgeztek meg érdekek és konvenciók. Nem igaz, hogy a gyermekkor visszahozhatatlan. Csak a sivár ember számára az, aki talán már gyermekkorában is teli volt önzésre való hajlammal. Mindenki a gyermek él tovább, az gazdagodik és finomodik, vagy éppen torzul el. Aki megtagadja a gyermekkorát: annak nincsenek gyökerei sem az emberi jószándékban, sem az emberi szívekben. Az ember élete csak úgy értelmes, ha teljes. A temetőben a fiatalon elhunytak emlékét durván kettétört, szép ívekben induló, de tragikusan befejezetlen márványoszloppal szokták jelképezni. Ez a szomorú szimbólum jelzi, hogy ez az élet nem lehetett egész. Ez a jelkép fordítva is igaz. Vannak emberek, akik nem a temetőben vannak, hanem élnek — sokszor nagyon is jól élnek —, de az íróasztaluk, a családi házuk, vagy éppen az autógarázsuk elé oda lehetne állítani egy ilyen oszlopot, amelynek éppenséggel nem a felső, hanem az alsó fele hiányzik. Nem arról van itt szó, hogy valaki gazdagnak született-e, vagy szegénynek, árvának-e vagy boldognak, jó szülővel áldotta-e meg a sors, vagy rosszakkal verte meg.

Gondoljunk Anna Frank naplójára. Ha volt a világon tragikus gyermekkor, az övé az volt. Egy üde kis lélek, amely a világirodalomban soha nem látott tisztasággal és természetességgel tárulkozott az emberek, a világ, az élet felé — bezárva egy sötét zúgba, egy ház hátulsó traktusába, naponta kiteve a legdurvább és a legelemibb halálfélelemnek — boldog volt, gazdag volt, teli volt frissességgel és nap-sugárral. Jobban és őszintébben szerette az életet, mint akik akkor patakban, strandon fürödtek, erdőket jártak, zsigibongó utcákon hancúroztak és fagyalot vásároltak. Pedig éles szeme volt, a gyermek befolyásolhatatlan tisztánlátásával a vele együtt élő, hasonló sorsú emberek gyengéit, undok tulajdonságait is felfedezte és merészen papírra vetette — nem titkolva el azt sem, hogy apjának, anyjának is veséjéig lát. Abszolút értelemben volt gyermek: nem a környezete, az ajándékok, a gondtalanság tette gazdaggá ezt a gyermekkorát, hanem a belső élmény, az életnek önmagáért való, naiv szeretete. S ez erősebb volt a szenvedésnél és a halálnál is — így lett ez a napló a gyermeklélek tiszta emlékműve, s így lett ez a leányka „az egész emberiség édes gyermeke”.

Hogy egy teljességre törekvő élet mennyire gyökerezik a gyermekkorban, arra hadd mondjak el egy személyes példát is. A napokban jól öltözött férfi keresett fel, Budapestről jött egyenesen azért, hogy engem lásson és velem beszéljen. Utoljára 30 évvel ezelőtt láttam, a falusi elemi iskolában, ahol osztálytársak voltunk. Akkor kis, fekete patentharisnyás menhelyi gyerek volt, a leleccgyerekek ormóttan sárga bakancsát viselte, tavasztól őszig libát és malacot őrzött a falu szélén. Most középiskolai tanár, megtanult 1—2 nyelvet is, a felesége mérnök. Azért jött, mert a gyermekkorát keresi, s a gyermekkorához tartoztam én is. Bizonyára nem a mostani önmagára volt kíváncsi, hanem egy régi tekintetet, egy régi akcentust, talán egy régi gesztust keresett, amely *még abból az időből való*. Sokat hányódott, míg ideig vitte. Amint mondta: „újja akarja teremteni önmagát”, s ez a gyermekkor nélkül nem megy. Sokáig nem szívesen emlékezett a gyermekkorra, néha gyűlölte is, szégyellte, emléke félszeggé tette, de azután ez a gondolkodó ember arra jött rá, hogy enélkül nem egész ember, nincsenek gyökerei.

* Elhangzott a szolnoki gyermekkönyvtáros értekezlet megnyitójaként.

Régi és nagy komplexus ez: emlékezzünk az ugyancsak sanyarú gyermekkort élt József Attilára, aki felbomlott idegrendszerrel, emberi pusztulásának közepette egyre inkább a gyermek sóvárgásával kapaszkodott volna mindenbe és mindenkibe, amit és akit elvesztett, s életének roncsai között így akarta védelmezni magát:

*Emlékek, kicsi ólomkatonák,
kikért annyira sóvárogtam én
s akiknek egyengettem szuronyát —
törökök, búrok, gyűljetek körém!
Kis ágyúk, ti is álljatok föl rendben!
Nehéz a szívem. Védjetek meg engem!*

József Attila érzelmi világában talán éppen a gyermeki hang, a gyermeksírás, a gyermeki élmény a legerősebb — és legtöbb áttételben kifejeződő — bázis.

Fontos, sőt sorsdöntő egy életben a gyermek belső világának alakulása. Természetesen ezt az alakulást befolyásolni lehet és befolyásolni kell. A gyermekkor legyen pszichikai bázis és erőtartalék a felnőttkor számára is. A gyermeknevelésben — mely az óvodáskortól egészen az érettségiig az oktatás és a nevelés annyi területére kiterjed — talán ez a szenzibilis szempont az, amelyet legkevésbé fedeztek fel, amelyekre legkevésbé figyelnek. Nem véletlen, hogy e szempontra éppen a gyermekkönyvtárosok figyelmét kell felhívni.

*„Nem volt nékem meséskönyvem,
Nem volt, csak iskoláskönyvem”*

— sóhajtotta Szép Ernő, ugyancsak ennek a komplexusnak a szorításában, a gyermekkor keresésében. Az iskola — bármennyire engedi is játszani a gyereket — elsősorban a kötelességteljesítésre nevel és munkát követel. Ez így van rendjén. Ami azonban ezen túl van — az élményeknek, az érzelmeknek és az intellektusnak a világában, melyek nélkül a tudás csak ismeretanyag, a munka csak robot — nagy és egyre nagyobb szerepe van a gyermekkönyvtárnak. A meséskönyv helye ott van az iskoláskönyv mellett. A gyermekkönyvtáros közvetlen és elválaszthatatlan munkatársa a pedagógusnak. Éppenséggel a szülő szerepét kell betöltenie ott, ahol a szülő erre nem képes: az íráskor melegét, a gondolat, a történet, a cselekvés és a képzelet szépségét kell a gyermeknek megmutatnia, hogy felnőtt korában egyik gyermek se mondhassa: „nem volt nékem meséskönyvem”.

Ma minden gyermeknek lehet meséskönyve. A gyermekkönyvtár feladata, hogy e nagyon sokféle gyereket a mese, az izgalmas kaland, a szép történetek lényege felé irányítsa. A gyermek lelke olyan, mint a szivacs: mindent magába szív. Ha nem kerül jó könyv a kezébe, ha nincs, aki játékos, fantasztikus, kedvére való élményeit irányítsa, igen kezes élményeket szívhat magába. Ezt kell tudomásul venniük a gyermekkönyvtárosoknak.

Manapság súlyos problémát okoznak a tizenévesekből szerveződött galerik, rablóbandák, aljas és kegyetlen gaztetteket elkövető fiatalokorúak csoportosulásai. Ez világjelenség. Erről mindenki tud, s erre nem lehet menteséget találni, noha sokan és sokféleképpen szépíteni, mentegetni, magyarázni igyekeznek a nyugtalanító tényeket. Azt hiszem, teljesen elhanyagolható azoknak a fiatalokorú bűnözőknek a száma, akik nem végeztek iskolákat. Nem tudok azonban olyan vizsgálódásról, vagy statisztikáról, amely azt igyekezett volna megállapítani, hogy e fiatalokorú gonosztevők — függetlenül attól, hogy utcára került szerencsétlenekből, vagy cinikussá vált, unatkozó kölykökből lettek-e azzá — valamikor szerették-e a mesét, olvasták-e Vernét, szerették-e A Pál utcai fiúkat, lelkesedtek-e az Egri csillagok hőseiért? Tudnak-e valamit A nagyenyedi két fűzfáról, olvasták-e a Twist Olivért, a Copperfield Dávidot, A kis lordot, a Koldus és királyfit, A kőbaltás embert, Huckleberry Finn történetét, Tamás bátya kunyhóját — és sorolhatnám még tucatszámra azokat a remekműveket, amelyek közül olykor csak egyetlenegy is elég arra, hogy egy gyermek önmagára találjon, s a gyermekkor szerves alapja, a felnőttkor realitásait bearanyozó meseországa, őszinte és kedves iránytűje legyen egy egész életnek.

Ezt felismerni, s e felismerések tudatában dolgozni: ez a gyermekkönyvtáros feladata. Szép és nagy feladat; és nem is olyan nehéz. Csak jó szív kell hozzá. Gyakran előfordul, hogy egyetlen hallgatók, fiatalasszonyok, sőt fiatal diplomások — de még cigányasszonyok is — felkeresik gyermekkönyvtárunkban a „könyvtáros néniket”, akik egykor a könyvet, a szép, igaz világok bibliáját a kezükbe adták; nemcsak azért, mert ők is a gyermekkorukat keresik és ezért akarják viszontlátni őket, hanem azért is, hogy annyi idő után is! — olvasnivalót kérjenek tőlük. Egy-egy ilyen esetnek nincs nyoma a statisztikában, de több és szebb, mint a leglátványosabb, jutalmazásra és hírverésre számot tartó hivatalos eredmény.

Imre Lajos

RADNÓTI MIKLÓS

HALÁLÁNAK 25. ÉVFORDULÓJÁRA

Ki tudja, mi a titka, hogy bár hős és halott, tovább viszi szívében egy nemzedék, mely irtózik minden pátosztól és talán az emlékezéstől is, mely elfordítja fejét a piedesztálra állított, szoborrá me-revített klasszikusoktól és rideg racionalizmusával lelkesedésre se mhajlamos, mely hüvösen hallgatja az apák emlékezéseit a küzdelmes időkről; ez a nemzedék mégis figyel a költőre, ki mindig koráról szól, élete, halála, műve egyetlen nagy tiltakozás a kor ellen, melyben élni kényszerült, s mely pályáját oly rövidre szabta. Ez a múltra alig tekintő, s minden modernre oly vadul hajszólo nemzedék emlékezetében őrzi, izlelgetve idézi a sokszor időmértékes sorokat, a hagyományos formákban, világosan érthető képekben megszólaló verseket.

E formákban teljes a harmónia, a görög szépségesség tökéletessége, az életszeretet derüje. A titok kulcsa valahol itt rejtezik. Nem volt még költő, ki szorongatóbb helyzetben írta volna verseit, de akinél a feketén gyűrűző élmények mögül mégis olyan tiszta ragyogással sugározna ránk az élet. Ő az üldözött, aki mégis „e lángoktól ölelt kis ország” ezer szépségét, idilli ízeit érezteti a halál szorításában.

„Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom” — így látja hazáját, és később: „ki gépen száll fölbe, annak térkép e táj, / s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály; / annak mit rejt e térkép? gyárat, s vad laktanyát, / de nekem szöcskét, ökröt, tornyot, szelid tanját”. Az otthon meleg vonása az elvesztés bizonyosságában fokozódik: „Ó hogyha hinni tudnám: nemcsak szívemben hordom / mindazt, mit érdekes még, s van visszatérni otthon; / ha volna még! — s mint egykor a régi hús verandán, / a béke méhe zöngne, míg hül a szilvalekvár, / s nyárvégi csönd napozna az álmos kerteken, / a lomb között gyümölcsök ringnának meztelen / és Fanni várna szökén a rőt sövény előtt, s árnyékot írna lassan a lassú délelőtt” — az Erőltetett menet sorai sajátságos feszültséget hordoznak: az idillikus emlék és a félelmetes, könyörtelen valóság között vibrál a vers, s érezzük, hogy a lélek tartalása a megingathatatlan belső harmóniából fakad. Pokol és tündérvilág érintkezik a Razglednicákban is: „kilenc kilométerre innen csegek a kazlak és a házak” — tudósít Cservenkából, de a közvetlen látvány már messzeviszi a tűzvész gondolatától: „itt még vizet fodroz a tóra lépő / apró pástorleány / s

felhőt iszik a vízre ráhajolva / a fodros birkanyáj”.

E feszültség nem csupán utolsó nagy verseinek jellemzője. Egész költészetére a „félelmetes angyal” borítja szárnyát. Élete már e jellel indul: anyja és iker-testvére pusztul el születésekor, halálukért titkos bűntudat gyötri; Ikrek hava c. álomszerű emlékezésében első benyomásként egy kivégzést ír le — nem tudni, látta-e csakugyan, vagy csak végiggondolta; további éveit során mindinkább érzi a fenyegető sorsot, szinte idegeiben hordja, és végül szembenéz vele. Mondják, menekülésére lett volna mód, barátai s a szeretett tanár, Sik Sándor rá akarták bírni a bujdosásra, megmentésére még az utolsó út előtt is adódott volna alkalom. Mégis vállalta a sorsot, a biztosan tudott halált. Ő, aki a négerektől Garcia Lorcáig mindig azok mellett állott, kiket üldöztek, ölte, kik védtelenül hullottak sirjukba — ezzel az utolsó cselekedetével is tiltakozni akart? Vagy talán azért, hogy elviselje az elviselhetlent, hogy átélve a legszörnyűbb élményeket, saját tudatán lemérve ábrázolhassa azokat, hogy közvetlen közelből alkothassa meg a nagy mementót, intő emlékeztetésül az elkövetkező nemzedékek számára? Utolsó versét exhumálásakor zsebében találták meg.

„Járkálj csak halálraitelt” — egyik ifjúkori kötete ezt a címet viseli. Rövid életét a halálraitelt tudatával hordozta. Talán azért szerette annyira. És mert szerette, mert szépségét látni és láttatni tudta — emléke, költészete eleven ma-

radt. Negyed százada — napját sem tudjuk mikor — esett az örült öldöklés áldozatául; életműve elfér egy kis kötetben, de nagy halottaink között egyike a legelőbbeknek.

Bozóky Éva

MŰVELŐDÉSI INTEZMÉNY-E A KÖNYVTÁR, NÉPMŰVELŐ-E A KÖNYVTÁROS!

A *Népművelési Értesítő* ez évi 2. száma érdeklődésre számot tartó beszámoló közlését kezdte meg *Heleszta Sándor* tollából. A *Falusi településeink kulturális ellátottsága* című tanulmány egy négy ütemre tervezett vizsgálódás első fázisáról tájékoztat. A dolgozat igen tudományosan indul, mert a szerző szerint „Kutatásunk megkezdésekor mindenekelőtt bizonyítanunk kellett, hogy a művelődés kérdései a települések, mint társadalmi alakulatok vonatkozásában is felvethetőek.” A továbbiakban a tanulmány kísérletet tesz „annak bizonyítására, hogy településeink a népművelői munkában legfontosabb szerepet játszó tényezőkkel való ellátottság tekintetében milyen szinten állnak.” Azaz: „vannak-e mérhető különbségek a kulturális ellátottság egyes faktorait és annak egészét illetően”. Hangsúlyozza továbbá az írás bevezetője, hogy elsősorban a *népművelésben korszerű szemléleti megközelítésre* törekedtek.

A kutatás első szakaszában 7 „tényező” ellátottsági mértékét vizsgálták. Ezek: a könyv, a napilap, a rádió, a televízió, a mozi, a művelődési intézmény és a népművelő személye. A könyvellátottság mértékét például úgy vizsgálták, hogy a községi könyvtár állományát elosztották a lakosság számával, a napilap ellátottságot pedig úgy, hogy a községbe járó lapok számát a családok számával osztották. *Művelődési intézménynek* a vizsgálódás szerint a klub, a művelődési terem, a művelődési ott-

hon és a művelődési ház számított. A népművelők közé a főhivatású igazgatót, előadót, a tiszteletdíjas igazgatót, ügyvezetőt, „egyéb személyt”, valamint a társadalmi munkás népművelőt számították. Egy-egy község ellátottsági mértékét pedig úgy kapták meg, hogy a különböző „tényezőkkel” való ellátottságot pontozták s végül a pontszámokat összeadták.

Az egész kutatás módszerbeli alapját valószínűleg az a komplex vizsgálódás képezte, melynek során az *Eötvös Loránd Tudományegyetem* munkaközössége 10 évvel ezelőtt felmérte *Veszprém megye községeinek ellátottságát*. Ez utóbbi vizsgálat azonban a községben levő *szolgáltató helyeket és intézmé-*

nyeket vette számba, s ezeket pontozta. A művelődési ellátottságot lehet mérni a művelődési intézmények számbavételével, különböző pontszámértékeket adva a különböző fejlettségű, színvonalú intézményeknek. Lehet mérni a művelődési eszközökkel való ellátottságot is. De nem lehet a kettőt és más egyebeket is összekeverni s „tényezőről” és „faktorokról” beszélni.

Micsoda „korszerű népművelési szemléletet” tükröz az a tanulmány, amely a falvak ellátottságának vizsgálatánál *nem a könyvtárt*, hanem csupán a könyveket, azokból is csak a községi könyvtár könyveit veszi tudomásul? A kettő között ugyanis *minőségi különbség van*: a könyvtár egyben az olvasásnak és tájékozódásnak szervezett műhelyét, olvasók közösségét, könyvek forgalmát és a könyvtáros működését is jelenti. Vagyis az iskola utáni kulturálódás alapintézményét. Hogyan lehet ezt számításon kívül hagyni a falusi települések kulturális ellátottságának vizsgálatánál? És hogyan lehet kihagyni a népművelők közül a könyvtárosokat, mikor annyi „tiszteletdíjas egyéb” számbavételére is gondot fordítottak?

Bizony, ez az igényes címmel indított vizsgálódás igénytelenségről, szakszerűtlenségről, szemléleti táptáztatlanságról árulkodik. (pr)

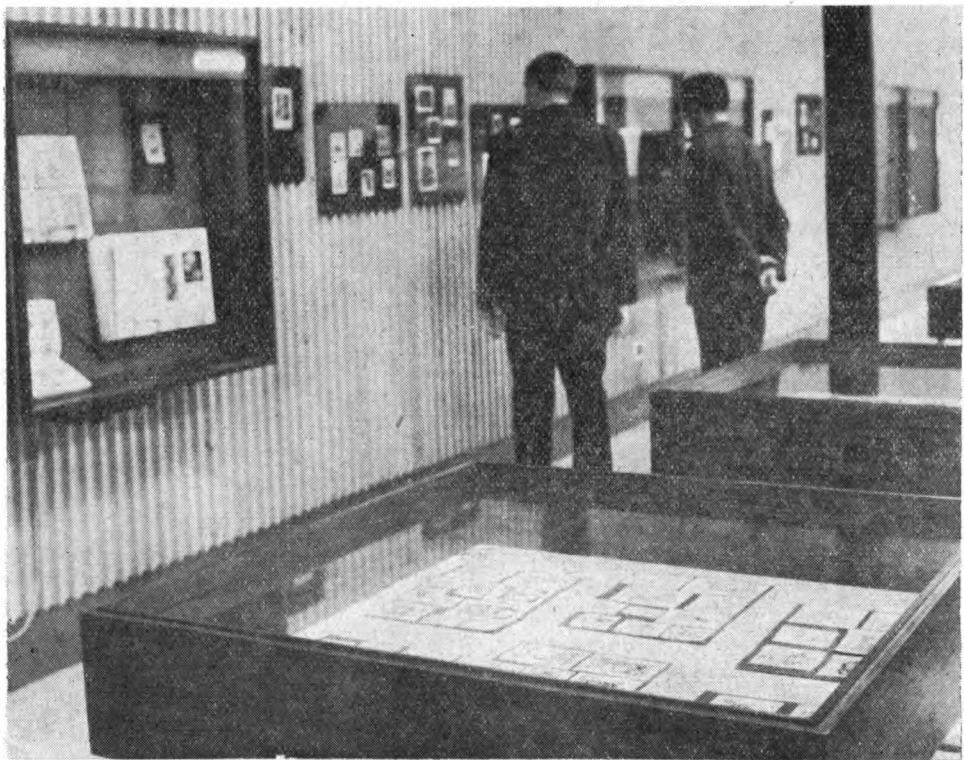
Sobor Antal rajza

Öröndetes jelenség, hogy az Országos Széchényi Könyvtárnak az a nagyszerű kezdeményezése, hogy évente bemutatja 2–3 ex libris-művész munkásságát, a vidéki könyvtárakban követésre talál. A megyei könyvtárak indították útjukra az effajta kiállításokat, hogy aztán a megyeszékhelyen kívül a járási, városi könyvtárakban is bemutassák az anyagot.

Az előzmények Kaposvárra és Gyulára nyúlnak vissza, ugyanis ez a két könyvtár adott először példát az ilyenfajta kiállításokra. A Kaposvári Megyei Könyvtár úttörő kezdeményét a Gyulai Járási Városi Könyvtár folytatta, amikor 1968-ban először *Nemzetközi ex libris-kiállítást* rendezett. Ezt követte a *Szovjet ex libris-művészet*, majd 1969-ben a *Mai magyar ex libris-művészet* c. kiállítás. Mindhárom kiállítás anyaga *Póka György* gyulai rajztanár ex libris-gyűjteményéből került ki. E három kiállítás anyagából az idei nyáron a veszprémi *Eötvös Károly Megyei Könyvtár* rendezett kiállításokat, részben Veszprémben, részben a Balaton-környék egyik legszebb és legforgalmasabb fürdőhelyén, Balatonalmádiban.

A párhuzamosan nyitva tartott kiállításokon 140-140 ex librist láthatott a közönség, méghozzá az anyag magyar részét július hónapban *Veszprémben*, a megyei könyvtárban, a külföldit pedig *Balatonalmádiban*, a járási könyvtárban. Utóbb fölcserélték az anyagot. Augusztus 20-a után pedig mindkét részt *Pápán*, az ottani járási könyvtárban állították ki.

A Veszprém megyében kiállított ex librisek nem ekkor kerültek első ízben az olvasóközönség elé. Megelőzően *Gyula* után *Szolnokon* és *Hódmezővásárhelyen*, az ottani könyvtárak is bemutatták őket. A katalógus a gyulai könyvtár kiadásában jelent meg, ezt használták föl Veszprémben is. A példa azt mutatja, hogy néhány könyvtár összefogása a katalóguskészítés anyagi előfeltételeit is megteremtheti. A közönségsiker pedig egyenesen ösztönöz a vállalkozás folytatására. A kiállítást júliusban Veszprémben kb. 1500-an nézték meg, Balatonalmádiban pedig 1000-en. Nagyon sokan érdeklődtek az ex libris-készítés módjai iránt. Ez azt bizonyítja, hogy nemcsak pusztán az olvasás érdekli az olvasók egy rétegét, hanem a könyvvel kapcs-

Ex libris kiállítás a Kaposvári Megyei Könyvtárban

MAI MAGYAR ÉS NEMZETKÖZI

EX LIBRIS

MŰVÉSZET

1969

latos grafika is. Éppen ezért néhány általános jellegű kritikai megjegyzést közzétesszünk meg, mert meggyőződésünk szerint a fenti négy könyvtár kezdeménye, ha további követésre talál, színvonal tekintetében még szebb gyümölcsöket hozhat, méghozzá költségtöbblet nélkül.

Az ex libris a grafika egyik legdemokratikusabb műfaja, következőképp termése is óriási, úgyszólván áttekinthetetlen. Színvonala ingadozó, a műkedvelés sok selejtes lappal árasztja el a különben jóhiszemű ex libris rendelőkét és gyűjtőket. A *gyulai—szolnoki—hódmezővásárhelyi—veszprémi* kiállítás anyaga és katalógusa nem mentes olyan ex librisektől, amelyeket szigorúbb kritikával föltétlenül kicserélhettek volna. A *Mai magyar ex libris-művészet* Gyulán kiadott katalógusának szövege is magán hordja a dilettantizmus nyomait. A könyvtárosoknak mind a szöveg lektorálásában, mind a lapok válogatásában szigorúbbnak kell lenniök, hiszen van miből választani. Az ex librisek néme-lyikén a kép és a szöveg sem stílusban, sem kompozícióban nem összeillő. A vésett betű szépsége sohasem éri el a vágott, tehát az acélbetű szépségét, ezt minden grafikusnak tudnia illik, viszont ha mégis vési, akkor a betűnek a képpel éppúgy harmonizálnia kell, mint amikor úgy választ hozzá kész betűből.

A Veszprémi Megyei Könyvtár vándorkiállítása azonban mindenképp elismerést érdemel. Nemcsak maga a pusztta tény, hanem a tervszerűség is, amelylyel a kiállítás-sorozatot rendezik. Továbbá az is, hogy egy *magányújtemény* hazai és külföldi anyagát mutatják be.

Szij Rezső.

VISEGRÁDI TALÁLKOZÓ

Visegrádon száz éve épült meg a fellegrárba vezető út: ezzel vette kezdetét a műemlékek feltárása, s a helyi turistaforgalom. A jubileum alkalmából a megyei tanács az Írószövetséggel összefogva megrendezte a „Visegrádi színjátzó napokat”, melyeken az ország legjobb öntevékeny színjátzó csoportjai mutatják be műsorukat. A tervek szerint az irodalmi színpadok visegrádi fellépését évről évre megrendezik majd, hiszen bebizonyosodott, hogy itt több kitűnő szabad-
téri és zárt (Mátyás király palotája, Salamon-torony) előadó tér kínálkozik, s a turistákból közönség is bőven adódik. A versenyszellemet erősítik a tömegszervezetektől s az Írószö-

vetségtől felajánlott díjak, melyek nemcsak az előadás színvonalát, de a témaválasztást is jutalmazták, hiszen a visegrádi színjátzó céljával a mai magyar irodalom kiváló alkotásainak népszerűsítése mellett a helyi irodalmi és történelmi hagyományok ápolását s a klasszikusok színpadra vitelét is kitűzték. Az idei, jubileumi színjátzó napok kísérletként is beváltak. Bebizonyosodott, hogy a jó irodalmat ki lehet és ki kell vinni a közterekre — és érdeklődés ébred iránta. Az irodalmi színpadok klasszikus és mai írók és költők rövid alkotásainak ilyen bemutatásával érdeklődést ébresztenek a könyvek, az olvasás iránt.

A témaválasztás széles

skálája idén a népballedaktól és a régi népi játékoktól mai magyar dokumentumjátékokig és novelláig terjedt; a rendezés pedig nem csupán a mű megértését és átérzését, de új játéktípus kialakulását is mutatta. Ez az új stílus jól gazdálkodik a korlátozott térrel, s nagyobb feladatot ró a szereplők előadókészségére.

Az ilyen rendezvények mögött mindig ott-találjuk a könyvtárosok fáradozását. Sok esetben — mint ezt Visegrádon is tapasztalhattuk —, nemcsak névtelen segítőként, a háttérben ke-re-sen-dő a könyvtáros, de szervező, rendező, szereplő is, mivel fölismeri e lehetőségben a nevelés kitűnő eszközét. (B.)

TANULMÁNYOK ÉS KRITIKÁK

Öt tanulmánykötetet ismertetünk: tárgykörük különböző, de összeköti őket az irodalom kérdéseinek — többnyire filozófiai alapvetéssel tárgyalt — elemzése és értékelése.

Fenyő István könyvének címe — *Két évtized* — két egymástól távolosó évtizedet jelöl. Az egyik a reformkor befejező, a negyvennyolcas forradalmat megelőző szakasza, Petőfi, Kossuth, Eötvös évtizede. Ennek a korszaknak irodalomtörténeti kutatását, ismeretlen tényeinek feltárását tekinti a szerző életcéljának. S számára ez nem csupán irodalomtörténeti feladat. Ezt a korszakot tartja ideológiai és morális szempontból leginkább példamutatónak. Olyan etikai és értelmi örökség felhalmozójának, amely a jelen számára is sok tanulsággal, ösztönző erővel bír.

E kor hazafias célkitűzései, nemzeti önállóságra törekvése mellett, legfőbb hajtóereje az Európával való minél mélyebb és tartalmasabb kapcsolatok megteremtése volt, az egyetemes nagy emberi eszmék meghonosítása, a leghaladóbb nemzetek szellemi színvonalának utolérése.

Gondolati és morális érzékenység, világnézeti igényesség, az intellektuális érdeklődés frissége és tágassága jellemzi a szerző szerint azt a másik évtizedet is, melyről a kötet tanulmányaiban, cikkeiben szó esik: az utóbbi tíz év irodalmát. Az ötvenes évek tanulságait figyelembe vevő, összehasonlíthatatlanul megfontoltabb művelődéspolitikai eredményeképpen az elmúlt évtizedek jelenségeiben sok tekintetben a szellemi alkotó energiáktól zsúfolt reformkori esztendőkhöz hasonló korszakot lát Fenyő István. A kötetben szereplő tanulmányok, cikkek, kritikák 1956 óta folytatott irodalomtörténeti és kritikai tevékenységének válogatott anyagát foglalják magukba.

Nagy Péter: Táguló világ című tanulmánykötetének törekvése akként szólni a világirodalom múltjáról és jelenéről, hogy az itt és most, nekünk jelentesen valamit, és úgy figyelni a magyar irodalom és irodalmi élet jelenségeit, hogy azt világirodalmi áramlatokkal összefüggésben lássuk. Az írások zöme az utolsó tíz-tizenöt esztendő terméke. Köztük túlsúlyban vannak a regény problémái és a regényírók arcképei, de emellett szere-

pelnek a színház és film kérdései is. Aránylag kevés az, amit a szerző a lírikusokról ír.

A cikkek túlnyomó része alkalomszerű írás: a szerkesztőségi felkérés vagy az olvasmány véletlene, lelkesedés vagy ellentmondás heve váltotta ki őket. Általában a szerző akkor ír valamiről, ha a történelmi és esztétikai, vagy ha úgy tetszik a politikai és a stílárius téma ösztönöztetik, egymást erősítve vagy egymásnak ellentmondva.

Különösen érdekes, amit a szerző a Brecht epikus színdarabjai mellett a nyugati színpadokat meghódító, eddig utolsó nagy drámai-színpadi újítás, az „anti-színház” vagy korszerűbb kifejezéssel az abszurd színház problémáiról ír. Néhány filmélményéről is beszámol, s ezekben a beszámolóiban a *film és irodalom viszonyát* vizsgálva a film sajátos kifejező eszközeinek értékét és hatását próbálja meghatározni.

A kötet írásainak utolsó két csoportja közül az egyik a külföldiek számára írt cikkek és tanulmányok irodalmunkról, színházunkról. Ezt a semmiképpen sem könnyű feladatot Nagy Péter nagy lelkesedéssel és hozzáértéssel oldja meg. A másik az *Újra olvasva* sorozat, melyben a szerző régi olvasmányait, gyermekkori-serdülőkori emlékeit vette elő, s olvasta érett fővel újra. Ez utóbbiakban Nagy Péter értesülése szerint az újságolvasók jelentős része illúzió-rombolást vélt fölfedezni, s nem utolsósorban ez volt az oka a sorozat megszüntetésének.

Fővény Lászlóné Tükör és prizma című tanulmánykötetének az a célja, hogy megértsük a művészetet anélkül, hogy az esztétikai élmény sajátos gazdagodását csökkentenénk, s csodálattal közelítsünk hozzá anélkül, hogy ez a közeledés szubjektív benyomásaival kábítana el. Fővény Lászlóné könyvének végső célja az, hogy a jelenkor művészetéhez közelebb vigyen.

A könyv első részében a szerző a művészetéről általában, majd a tartalom és forma viszonyáról szól.

A kötet második részében korunk művészetét elemzi. Először az utolsó száz évet, mint az imperializmus és proletárforradalmak korát. Itt annak fölmutatására törekszik, hogyan hatottak a művészi forma alakulására a modern ci-

vilizáció, a tudományok új felfedezései, az egyetemes művészi élet határainak kitarulása az ázsiai, afrikai és amerikai népek eddig ismeretlen kultúrája felé. Fővény Lászlóné mindezt abban a történelmi folyamatban is megvilágítja, amelyet a szocializmus küzdelmes megszületése és kibontakozása jellemez. A szocialista realizmus problémáinak elemzése során a társadalmi-történelmi tudatosság és a művészet aktív társadalmi szerepének vállalása bizonyul e korszak művészeinek alkotómunkájában a legjelentősebbnek.

Hankiss Elemér: A népdaltól az abszurd drámáig című tanulmánykötetében azon fáradozik, hogy az irodalmi alkotás belső törvényszerűségeit, szerkezeti struktúráját, belső mechanizmusát lehetőleg egzakt módszerekkel leírja. Ennek az eljárásnak metodikáját adja a Kvantitatív módszerek az irodalomtudományban című értekezésében. A külső szemlélő néha azt hihetné, hogy a szerző a műalkotást már-már holmi bonyolult gépezetnek tekinti, melyet alkatrészeire szed szét, jelekről, jelrendszerekről, feszültségekről, mozgásokról beszél, versek magas- és mélyhangzóit számlálja, a rímek, metrumok „információs értékét” méri, a vers metafora- és motívumrendszerét vizsgálja.

De a szerző célja valójában nem valami gépesítése a művészetnek, hanem például József Attila komplex képein át

a vers intenzitásának magyarázata, a költő és olvasók viszonyának mint versformáló tényezőnek bemutatása, Shakespeare Hamletjén át a hatás és ellenhatás mechanizmusának elemzése stb. és mindezeket át a titokzatos valaminek megismerése, mely a vers, a dráma, a regény üzenetét, lényegét hordozza.

Heller Agnes Érték és történelem című kötete három részre oszlik. Az első részben Egyén és közösség címmel azokat az esszéit gyűjtötte össze, melyek közvetlenül társadalomelméleti kérdéseket tárgyalnak. Ide tartozik a kötet címadó tanulmánya is. A második rész Korok, emberek, sorsok címmel az újkori filozófiatörténet egy-egy alakját, eszméjét, művét elemzi, mint Spinoza etikáját, Rousseau tanait, Goethe pantheizmusát. A harmadik részben Az író etikája címmel olyan irodalmi tanulmányai találhatók, melyekben Heller Agnes egy-egy irodalmi témán át fontos filozófiai problémák megoldására törekszik.

Mindezek a tanulmányok a könyvtárosokat számos olyan kérdéssel ismertetik meg, amelyekről mint napirenden levő modern fogalmakról (pl. elidegenedés, freudizmus, szürrealizmus, expresszionizmus, művészet és egzisztencializmus, a kibernetika és a művészet új formái, az absztrakt művészet stb.) műveltebb olvasóik gyakran kérnek tájékoztatást és irodalmat.

Katona Jenő

AZ ISMERTETETT KÖNYVEK

- Fenyő István: Két évtized. 1968. Magvető, 614 l.
 Nagy Péter: Táguló világ. 1968. Magvető, 598 l.
 Fővény Lászlóné: Tükör és prizma. 1968. Magvető, 366 l.
 Hankiss Elemér: A népdaltól az abszurd drámáig. 1969. Magvető, 324 l.
 Heller Agnes: Érték és történelem. 1969. Magvető, 540 l.

Szabados Árpád rajza

Mi jut eszedbe Japánról? — kérdeztem meglepetésszerűen néhány irodalomértő s politikai kérdésekben sem járatlan barátomat. Hamarjában a következő címszavakat szedték össze: *Szerelmem, Hiroshima* (Duras nagysikerű filmje), pentatón zene, szamurájok és gésák (az egykori sogunátus szolganemesei és a közelmúlt nemes szolgálóleányai); harakiri és kamikáze (hasmetszéses öngyilkosság és öngyilkos-repülések a második világháborúban); Pillangókisasszony és az ősi no-színház; szaké-rizspálinka és az új, vízre települő Tokió városterve, a Fuzsijama (japán szent hegye), a cseresznyevirágzás és a kimono, Hokusai 19. század végi metszetei és a Mikádó, az egyetlen olyan élő császár, aki tartja „isten” származását. Két köszöntés, a szajonára és a banzaj is eszünkbe jutott, a jó és a rossz emlékeket egyaránt idézve. Emlékeztünk a japán filmek hazai sikereire, a világ első egysínű vasútvijára, az utólérhetetlen japán ipari „minizálásra” és variálásra, a közmondásos udvariaságra és a tisztaságra, a házak eltolható papírfalaira és a földrengésekre. (Évente átlag 7000 van belőlük.) Az atombombaközta nemzeti sokk és az ennél is veszélyesebb sugárbetegségek természetesen szintén terítékre kerültek beszélgetésünkben. Ismereteink azonban pontatlanok és történelmietlenek voltak. Pedig, jobban visszagondolva az elmúlt 4—5 esztendőnek önállóan megjelent könyveire, valamennyien beláttuk, hogy kis fáradtsággal s vagy féltucat könyv megismerésével hiányos tudásunk széleskörűen bővíthető és jobban megalapozható.

Mivel jellemezhetjük tehát közelebről a mai Japánt? (Amelyet Biró Klára: *Japán a második világháború után* címmel megjelent műve elemez, mindenekelőtt államszervezési és gazdaságpolitikai szempontból.) Japánban a második világháborús kapituláció után néhány esztendővel — s különösen a koreai háború kitörésétől számítva — az úgynevezett aranyévtized virágzás korszaka köszöntött be. Ennek eredménye, hogy az ország hajóépítésben világszór, Amerika után második a gépkocsi-, a computer-, a televíziókészülék gyártásban, valamint a cement-, a gumi és a műanyagiparban, s harmadik az acélgártásban. Emellett gyakorlatilag sem vasérce, sem kőolaja, sem bauxitja nincs, a modern ipari termeléshez szükséges más nyersanyagok nagy részét is importálja. Csakhogy: gépeinek 77%-a legfeljebb 6 esztendő, egy 14 ezer tonnás hajót pedig az Amerikában szokásos 450 000 munkaóra helyett itt 320 000 óra alatt építenek fel. 1968-ban ők adták el az

autóparadicsomnak számító Amerikának a legtöbb kisautót. Mindennek háttérben a világ legmagasabb színvonalú szakoktatási rendszere áll. 1972-re a munkábalépők 30%-a fog főiskolai diplomával rendelkezni. A japán kisember pillanatnyilag mégsem keres túl sokat, 1000 dollár az évi jövedelme. Számukra egyelőre a futurologia nyújtja a vigaszt, mely szerint a 2000. év után az ország termelése tízszer lesz nagyobb a hatvanas évekenél s — ahogy Biró Klára könyvének befejező részében említi — a polgári közgazdászok szerint példát is ad, különösen az úgynevezett harmadik világ országainak, „hogy a japán fejlődést követve” „hamarosan elérjék a vezető ipari országok színvonalát”. Ennek a szinte elképzelhetetlen fejlődésnek a magyarázatát Japán esetében az 1878—1914-es évek addig ismeretlen gyorsaságú felvirágzása készítette elő. *Hani Goro*, a neves marxista történész könyvéből (*A japán nép története*) az az érdekes tény tűnik ki, hogy e fejlődés megindítója az igen korán, még az 1000. évben a feudális kormányzók, az úgynevezett *sogunok* által háttérbe szorított császárság lett. (Már ez is a világtörténelem egyik kü-

A XIX. század egyik nagy japán festője, Torii Kiyomini: Leányarckép c. képe

Ilyennek látta Hokkei a Fuji hegyét száz évvel ezelőtt

lönös paradoxona!) Az 1868-ban trónra kerülő Mucuhito császár egyéves harc után megszilárdítja a centrális hatalmat (a főváros, Edo nevét ekkor változtatják Tokióra), s miután 1877-ben leveri az utolsó feudális felkelést, 1889-ben alkotmányt is ad az országnak. Hani könyvének tulajdonképpen tárgya éppen ez a restauráció. A korábbi, kb. az i. sz. 4. századig visszavezethető történelem csak mint ennek előzménye érdekli. Tanítványával és szerzőtársával együtt kimutatja, hogy hazája kapitalizálódása az imperializmus kiteljesedésével haladt együtt. S bár 1945 után a fasizálódás — amely a porosz államra emlékeztető politikai berendezkedés következménye — már nem olyan élő veszély, mint azelőtt, kézenfekvő volt az a megállapítása, hogy ezzel szemben a néptömegek harcának közvetlen célja a folyamatos demokrati- zálás.

A japánok mindennapi életéről, a ja- pán emberekről két másik könyv alap- ján szerezhetünk benyomásokat. Robert Jungk, az Amerikában élő német publi- cista könyve *Hirosimáról*, arról a város- ról szól, melyet az első atombomba el- pusztitott. E témáról könyvek, filmek és színdarabok bőven találhatóak. Jungk műve elsősorban nem magára a kataszt- rófára összpontosítja olvasóinak figyel- méit. Legtöbbet két emberrel foglalkozik, akik őszintén feltárták előtte érzéseiket

és gondolataikat, s akiknek sorsát az atomrobbanás határozta meg. Egyikük — Kazuo — a rablógyilkosságig jutott. Tette az észvesztő élmény, a Japánban „pikadon” néven ismert robbanás egye- nes következménye. A másik riportalany, Icsiro nem tört össze. Életét arra szánta, hogy az atomáldozatoknak nyújtson tes- ti és lelki vigaszt. A nyomasztó hatású Jungk-könyv, *A hamu gyermekei* után valóságos üdülés *Fehér Klárának* és *Nemes Lászlónak* az 1964-es tokiói olimpi- án tett látogatásáról készült útleírása, a *Gésák, pagodák, titkok*. Tudjuk, Fehér Klárát mindenképp a hétköznapi élet tényei, az átlagemberek apró-cseprő, de sokszor nagyon jellegzetes ügyes-bajos dolgai érdeklik idehaza is. Éreklődését — szerencsére — Japánba is magával vitte. Azon túl, hogy bemutatja a fő- város, Tokió, majd Osaka, Hirosima és Kyoto látványait, jellegzetességeit — a szabatos útleírás követelményeinek ele- get téve — sok teret szentel hobbjá- nak: szorgalmasan látogatja az áruháza- kat, iskolákat, mulatókat, vendéglőket, üzeme- ket, színházakat és mozikat. Ala- posan körülnéz mai japán otthonokban, összeismerkedik kedves, érdekes embe- rekkal. Minderről kellemes, csevegő stí- lusban tudósít, jóllehet sok meghökken- tő, furcsa esettel találkozott. Hasonlókép- pen tájékoztat *Kertész Magda: Vendég voltam Japánban* c. könyve is a napi élet viteléről s a számunkra idegen furcsa- ságokról.

Ezeket a furcsaságokat a technika és a XX. század álarca mögött Japán ősi arcának fennmaradása hozza létre.

A mai japán irodalom hozzánk elér- kezett kiemelkedő alkotásaiban is érződik ezeknek a történelmi hagyományoknak az ereje. A legnagyobb japán prózaíró, *Fukazava Hicsiro Zarándokének* c., 1965-ben megjelent novelláskötetének címadó darabja is ezt példázza. A cse- lekmény a Narajamán, a Tölgyek hegyén játszódik. Itt már elporladt, vagy még csak nemrég elpusztult öregemberek holt- testei fekszenek ezerszámra. Az öregek az ősi szokás szerint hozzátartozóik kíséretében, önként mennek a hegyre, hogy éhenhaljanak, s ezzel jobb életet bizto- sítsanak a családnak. A múlt kegyetlen létfenntartó szokásai a modern viszo- nyok közt csak még félelmetesebbé és értelmetlenebbé válnak. A múlt és jelen elválhatatlan jelenléte Fukazava művei- ben úgy is megnyilvánul, hogy törté- nelmileg letűnt korokban játszódó novel- lái (mint a *Zsák fickók*) mai szociális problémák visszavetítései. Második ma- gyarul megjelent műve, a *Kósui bölcső- dal* már áttételek nélkül, de magas mű- vészi színvonalon és mesteri tömörítéssel ábrázolja a korabeli japán társadalom

gazdasági és morális kérdéseit. A könyv legnagyobb igényű darabja az 1964-ben írt címadó kisregény. Egy család negyedszázados történetét dolgozza fel az első világháborút követő évektől a második világháború végéig.

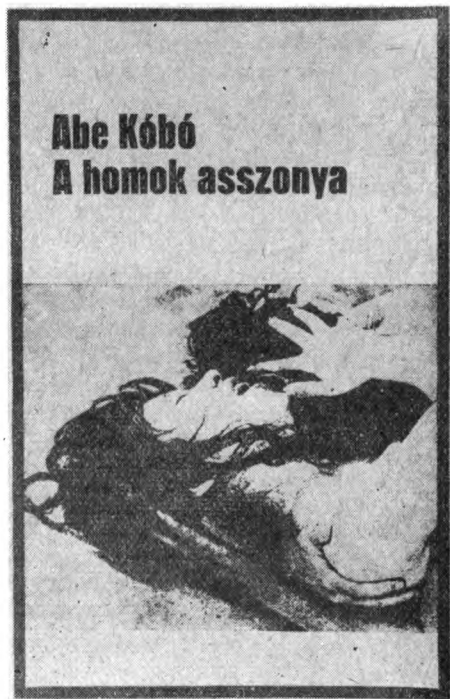
Az 1967-ben kiadott *Modern japán elbeszélők*ben Fukuzavának két elbeszélése szerepel. Kívüle még 25 huszadik századi író művészetét ismerhetjük meg a kötetből. Kiemelkedik közülük *Akuta-gava*. (A vihar kapujában c. műve önállóan is megjelent, a belőle készült film igen emlékezetes.) Egyik novellája, *A maniókakása* jóízű néphagyományokra épülő jellemrajz egy örökké irigykedő, telhetetlen császári tisztviselőről. A többi realista hangvételű írás közül kettőt kell kiemelni. Az egyiket a fiatal *Oe* írta 1958-ban. *Mint egy állatot* a címe, az év legjobb novellájaként díjazták. Arról szól, hogyan kerül a második világháborúban egy néger ejtőernyős a japán falu gyerekeinek kezébe. Először barátságosan eljátszanak vele, mint egy háziállattal, aztán — mikor már reménykedni kezd — vérfagyasztó kegyetlenséggel lemészárolják. A japán dühöngő fiatalok életérzését tükrözi *Isihara* félelmetes novellája, mely szenttelenül leírja, hogyan sértődik meg a 15 éves Kjódzsi kenyéradó gazdájának lelkiismeretlen bánásmódja miatt, s hogyan lövi halomra előbb az egész családot, majd — mint egy ámokfutó — mindenkit, aki útjába kerül.

Kavabata, a *Hóország* c. Nobel-díjas regény szerzője, akinek könyvét magyarul az 1969-es könyvnapra adták ki, két elbeszéléssel, *Az ezerdaru mintával* és a *Holdtűkörrel* szerepel az antológiában. Az utóbbi különösen sok szállal kapcsolódik a regényhez. Mindkettőben közös az élet passzív, cselekvés nélküli szemléletének rajza. A novellában egy Kjókö nevű, ábrándos fiatalasszony, a regényben a férfi főhős, a táncszakértő és esztéta Simamura szemléli és kommentálja a világot. Viselkedésüket talán a kommentálás, szövegkíséret, töprengés fogalmi határozzák meg helyesen. Számukra a világ értelmezése, megértése vagy alakítása szinte szóba sem kerül.

Simamura, bár különös és ritka, mégsem pár nélküli típus sem a japán életben, sem a világirodalomban: ő a homo aestheticus, aki egész életében a veszendő szépséget keresi, hiába. Kavabata stílusa, regényformálása legjobban a századelő nagy franciáira, *Gide*-ra, *Mauriac*-ra, *Duhamel*-re és *Giraudou*-ra emlékeztet. Problematikája *Mann: Halál Velenében* c. művével is rokonítja alkotását.

A japán középnemzedékhez tartozó *Abe* Kóbó könyörtelen realizmusú regényében, az 1963-ban írt, s nálunk 1969-ben megjelent *A homok asszonya*-ban hősét,

Niki Dzümpei gimnáziumi tanárt rovargyűjtő útja során egy homokkráterbe taszítja. Kényszeríti, hogy a lét legalacsonyabb, szinte állati fokán, mindent előlről kezdve, emberfeletti munka és a végző kérdések átgondolásának állandó kényszere alatt szerezzék meg emberhez méltó létformáját, találja meg önmagát és helyét. Ez a gimnáziumi tanár eleinte rokonságot mutat Simamuraval, ő is életidegen, ő is valami különlegeset kutat: kizárólag a homokban élő rovarfajták érdeklik. Csakhogy neki már nincs ideje szemlélődni: az író kis ideig hagyja, hadd fűzőgessen tétova gondolatait, aztán belekényszeríti abba a szituációba, mely élete gyökeres változtatását követeli tőle, az azonnali pusztulás fenyegetésében. A homokkráter, ahová a falusiak becsalják, hogy egy férj nélkül maradt fiatalasszonyhoz kényszerítsék, reális és létező dolog, egyben életfilozófiai jelkép is. Niki Dzümpei megpróbál fölényeskedéssel, munkamegtagadással, ravaszsgal, erőszakkal úrrá lenni a helyzeten, lassanként azonban meggyőződik arról, hogy életüket csak az ezt meghatározó homok természete szerint kialakított, emberfeletti nehéz munka tarthatja fenn, s hogy élete értelme sem más, mint ez a munka. Végző formulája: „A munkának pedig nem is önmagában van az értéke, hanem a folyamatban, ahogy a munkát munkával legyőzzük.”

A szépirodalmi művek a cikkünk elején vázolt gazdasági és társadalmi fejlemények magyarázatául is szolgálnak. A japánok civilizációjukat (amely lényegében még ma is csak százazados) valószínűleg nagyon nehéz, de eredményes munkával, könyörtelen pontossággal építették és építik. Hagyományaik vagy — ahogy W. Helwignek a Valóságban lefordított cikke mondja — „régie isteneik” felszámolására azonban mintha sohasem lett volna idejük: kultúrájuk tehát nagyrészt a régi maradt. Amikor ez az ősi kultúra annyira távolkerül a civilizált életformától, választaniuk kell, mert mindkettőt fenntartani nem tudják. Dön-

tésük egyrészt az lehet, hogy múltjukat és ahhoz kapcsolódó vágyaikat tagadják meg (mint Abe tanárhőse, vagy a *Kopár sziget* c. nagyszerű film parasztházaspárja), vagy pedig a régi szamurájokhoz hasonlóan magukat, s ezzel együtt (mint Isihara művének főszereplője) környezetüket is pusztulásba rántják. Nem kétséges, hogy a megoldás semmiképpen sem ezen az oldalon keresendő. Hogy a japánok társadalmi és egzisztenciális problémáikat hogyan oldják meg, nagyrészt a jövőtől, de nem kevéssé a haladó társadalmi mozgalmak sikereitől is függhet.

Iszlai Zoltán

AZ ISMERTETETT MŰVEK

- Hani Goro: A japán nép története. 1967. Gondolat, 302 l. UK 670 766.
 Bíró Klára: Japán a második világháború után. 1967. Közgazdasági, 306 l. UK 672 371.
 Jungk, Robert: A hamu gyermekei. 1965. Kossuth, 294 l. UK 670 750.
 Fehér Klára — Nemes László: Gésák, pagodák, titkok. 1965. Táncsics, 251 l. UK 651 016.
 Kertész Magda: Vendég voltam Japánban. 1969. Táncsics. 259 l. UK 691 610
 Fukazava Hicsiro: Zarándokének. 1965. Európa, 262 l. UK 650 570.
 Fukazava Hicsiro: Kósui bölcsődel. 1968. Európa, 272 l. UK 680 847.
 (Hani Kjoko): Modern japán elbeszélők. 1967. Európa, 569 l. UK 672 123.
 Kavabata Jaszunari: Hóország. 1969. Magvető, 171 l. UK 690 842.
 Abe Kobo: A homok asszonya. 1969. Magvető, 224 l. UK 691 131.

ÚJ FORMÁBAN. BŐVEBB TARTALOMMAL JELENT MEG A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

A könyvtárosok körében élénk érdeklődés és nagy várakozás előzte meg a könyvtárügy szélesebb területre kitekintő tájékoztató folyóiratának, a *Könyvtári Figyelőnek* új évfolyamát. A folyóirat ugyanis 1969-től az *Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács*, valamint a *Könyvtártudományi és Módszertani Központ* közös szerkesztésében jelenik meg. A nagyobb formátum a tartalom bővítését is lehetővé tette. A szerkesztőség ezután is legfontosabb feladatának tartja, hogy tájékoztassa az érdeklődő könyvtárosokat a szakma gyors hazai és külföldi fejlődéséről, de emellett közöl olyan fontos hazai könyvtári dokumentumokat is, amelyek eddig terjedelmük miatt nem kerülhettek nyilvánosság elé. A szerkesztő bizottságot ismert közművelődési és tudományos könyvtárosok alkotják, főszerkesztő *Barabási Rezső*, szerkesztő *Somkuti Gabriella*. A folyóirat évente négyszer jelenik meg.

Az első szám közli az országos népművelési konferencia számára a *közművelődési könyvtárak helyzetéről* és fejlődéséről készített tanulmányt, amelyet Futala Tibor, Kovács Máté és Sallai István szövegezett. Tájékoztatót kapunk a tanulmány tanácsai vitájáról is. A *francia közművelődési könyvtárak* fejlesztéséről egy munkacsoport jelentést készített a kormány tárcaközi bizottsága részére. Az érdekes dokumentumot Molnár Ágnes ismerteti. Az európai könyvtári törvények közül ezúttal az 1961. évi finn és az 1964. évi dán *könyvtári törvény*nyel ismerkedhet meg az olvasó. Áttekintést nyújt a folyóirat az 1967/68. évi könyvtártudományi kutatásokról is. A dán közművelődési könyvtárak számára készített normákat és títusterveket Szabados László mérnök mutatja be.

A gazdag tartalmú folyóirat kedvező fogadtatásra talált a könyvtárosok körében, megjelenése a könyvtári szaksajtó újabb fejlődésének bizonyítéka.

MAGYARORSZÁG RÉGÉSZETI TOPOGRÁFIÁJA

A Magyar Tudományos Akadémia régészeti kutató csoportja szervezte meg azt a nagyszabású vállalkozást, amelynek eredményeképpen megjelenhettek a hazai régészeti topográfia első kötetei. A vállalkozás első ízben térképezi fel tudományosan Magyarország régészeti lelőhelyeit. A szakemberek helyszíni terepkutatással vizsgálták meg minden lelőhelyet, jegyzőkönyvet készítettek megállapításukról s így nyert adataikat kiegészítették a múzeumok, gyűjtemények régészeti és adattári anyagával. Természetesen felhasználták az eddig publikált szakirodalmat is, sőt 1890-től a helyi sajtót is kijegyzetelték. Alapos helyszínbemjárásuk során régi térképekre is támaszkodva végezték az ismert régészeti lelőhelyek ellenőrzését, hitelesítését, és a helyi hagyományokat felhasználva számos új lelőhelyet is meghatároztak. A terepjárás során igen sok, eddig még figyelemre nem méltított erődítményt, objektumot találtak.

A számbavétel az őskortól az újkorig terjedő mintegy 20 000 éves időszakot öleli fel, így magába foglalja az őskor, kőkor, rézkor, bronzkor, vaskor, római kor, honfoglaláskor és a középkor leletanyagát egészen a török háborúk végéig, amikor is középkori településeink nagyrésze elpusztult.

Az első kötet a keszthelyi Balatoni Múzeum gyűjtőterületéhez tartozó keszthelyi és tapolcai járás lelőhelyeinek leírását közli Sági Károly szerkesztésében, a második a Bakonyi Múzeum gyűjtőterületéhez tartozó veszprémi járás, továbbá Veszprém és Várpalota város adatait Éri István szerkesztői munkája nyomán. A kötetekben megtalálható a gazdag régészeti és történeti múltú Balatonfelvidék valamennyi régészeti lelőhelyének leírása. A kutatók mellőzték a műszaki, művészettörténeti leírást és értékelését, csupán a régészeti illetve történeti kapcsolatokat

tárgyalták. Mindkét kötet igen gazdagon illusztrált, az 1964. évi közigazgatási beosztás szerinti települések betűrendjében közölt leírásokon kívül tartalmazza a községek térképét, a régészeti emlékek fő típusainak képanyagát rajzokban, fényképekben.

A korok szerint készített színes térképek mellékletei a köteteknek, melyek használatát lelet- és időrendi mutatók, a térképek, helynevek, személynevek, történeti személynevek, múzeumok és magángyűjtemények gazdag mutatói is könnyebbé teszik. A kiadványok közlik a táj teljes régészeti szakirodalmának bibliográfiáját, az egyes községeknél pedig külön a vonatkozó újságcikkanyagot is.

A szerkesztők Veszprém megye teljes topográfiai feldolgozása után sort kerítenek a terület természettudományos leírására is, amely klimatológiai, geológiai, hidrológiai, botanikai, zoológiai és antropológiai leírásokat foglal majd magába és lehetővé teszi a településtörténet elkészítését.

A nagyszabású vállalkozás igen nagy érdeklődést keltett és nemzetközi tudományos elismerést aratott. A köteteket nemcsak a szakemberek forgathatják haszonnal. A szűkebben érdekelt vidékek könyvtárain kívül a teljes sorozatnak ott kell lennie minden megyei és nagyobb városi könyvtárban. Reméljük, hogy a sorozat folytatódik és nem akad el, mint az ugyancsak nagy vállalkozásként indult műemléki topográfia és a Magyarország helytörténeti lexikona.

(Főszerk. Gerevich László. 1. Bakay—Kalicz—Sági: A keszthelyi és tapolcai járás. 1966. 266 l. 167 Ft. 2. Éri—Kelemen—Németh—Torma: A veszprémi járás. 1969. 340 l. 195 Ft. Akadémiai, U. K. 670 245 és 691 118)

Páldy Róbert

könyvtári szakirodalom

KÖNYVTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS SZAKIRODALOM

Kiknek írnak a magyar írók? — szakadt ki a kérdés elkeseredetten, vagy jó harminc esztendővel ezelőtt Móricz Zsigmondból egy kihalt vidéki könyvkereskedés meglátogatása után. Talán egymásnak és a kritikusoknak — ez volt nagy írónk

keserű válaszanak lényege. Nagyon sok mindennek meg kellett változnia Magyarországon, nem utolsósorban az olvasók általános műveltségének és a könyvek terjesztési módszereinek, hogy ma már más választ adhassunk a fenti kérdésre.

Kinek dokumentálnak a magyar dokumentátorok? — merült fel a kérdés szomorúan e recenzió készítőjében, aki a *Könyvtáros* felkérése után a referáló lapot keresve napokig járta eredménytelenül a könyvtárakat, míg végül a szerkesztőtől kapott egy ajándék példányt. Talán a referáló dokumentátorok egymásnak és a kiadványokról író recenzoroknak — adhatnánk meg mi is keserűen a választ, elnézést kérve, hogy Móriczsal egy lapra mertük csempészni magunkat. De tény az, hogy egy 400 példányban sokszorosított referáló periodika, amely bevezetőjét 1969. március 30-án keltezi, ugyanezen év októberében még sok kelle Budapesti nagykönyvtárban ismeretlen és számos kvalifikált, munkája iránt érdeklődő könyvtáros még nem is hallott róla.

Nem helyeznénk mondanivalónk élére ezt a periferikusnak látszó kérdést, ha nem tapasztaltunk volna hasonló jelenségeket nagyon-nagyon sok könyvtári és könyvtártudományi kiadványunkkal kapcsolatban. Munkaórák ezrei vesznek el hiába, míg nem oldjuk meg a kérdést, hogy a könyvtári kiadványokat ne szíveségből terjesszék, más céllal működő intézmények, vagy jól-rosszul postázzák a kiadó könyvtárak gazdasági részlegei, titkárságai. Módját kell találni a központi könyvtári propagandának, melynek keretében nem lenne nehéz a néhány ezernyi hivatásos könyvtáros munkahely, beosztás, érdeklődés, könyvtártudományi kutatási terület szerinti nyilvántartása sem.

Ennyit a sarkalatos kérdésnek tekintett terjesztésről, s most néhány szót a lapról.

Sajtónk bevált gyakorlata, hogy az 1. számot óvatosan üdvözlő, mint újonnan megjelent laptársat, s csak később, több szám megjelenése után tér vissza az érdemi bírálatra. A precíz, valószínűleg a szerkesztő, Horváth Magda tollából származó bevezető megfoszt bennünket ettől a lehetőségtől, mert 1955-ig visszanyúlva ismerteti a KMK szakirodalmi dokumentációs kiadványait, utalva a Könyvtári Tájékoztató, a Könyvtári Figyelő, a magyar illetve a külföldi irodalmat referáló két Gyorstájékoztató c. periodikákra, s jelzi, hogy a most induló lap ezek folytatója kíván lenni. Ezért tehát azt vizsgálhatjuk, hogy mennyiben különbözik az új lap az előbbiektől.

A már említett bevezető megjelöli a tervezett tartalmat és a válogatás szempontjait is. Ismerteti tehát a lap mind a KMK könyvtárába beérkezett folyóiratok cikkei, mind pedig a szakkönyveket. Helyet kap az ismertetések között a legfon-

tosabb magyar nyelvű anyag is. A külföldi anyag válogatása egyrészt a magyar igényekhez igazodik, másrészt érvényesül a beérkezett dokumentumok színvonalának elbírálása.

Hadd térjünk vissza mégis csak a sajtó bevált módszeréhez: üdvözljük laptársunk célkittüzéseit, de nem tartjuk ildomosnak az első számban megvizsgálni, hogy betartották-e őket. Egy javaslatunkat mégis elmondjuk, bár bizonyára a szerkesztőkben is felmerült: térjen ki a lap a magyar nyelvű monografikus könyvtári szakirodalom egészére, — tapasztalataink szerint ez egyelőre nem duzzasztja fel túlságosan a terjedelmet.

Örömmel konstatáljuk azt, hogy az egyes nyelvterületek és a különböző társadalmi rendszerek szakirodalmából megfelelő arányban igyekszik válogatni, és azt is, hogy az írások valóban a mai magyar könyvtárügy élő és a jövőben megoldandó problémáinak köréből valók. Egyenrangúak, a ma annyit vitatott és divatos fogalommal: integráltak a lapban a tudományos és a közművelődési könyvtári kérdések.

A tematikusan csoportosított referátumok jók — magyarázza ezt az ismert szakértő referáló névsora —, mégis arra kérjük a szerkesztőt, hogy sokkal kiméletlenebbül használja korrigáló tollát. Röviden írni a legnehezebb mesterség, s a tartalmat féltő referáló egykönnyen nehézkessé válik tömörségével, vagy ismétlésekbe bocsátkozik magyarázataival. Nehéz szabadulni az idegen nyelvek mérőben más szellemétől, és ha ez nem sikerül, nyersfordítás jellegűvé válik a referátum, mint a jelen kiadványban is néhány. Ezek a stilisztikai hibák a tartalom félreértésére is vezetnek, ezért kérjük az alaposabb lektorálást, ha úgy tetszik egységesítést, ami érzésünk szerint ebben az első számban elmaradhatott.

Jó lenne megoldani, hogy a nagyobb témakörök referátumai, esetleg a csoportok némi módosításával, külön lapon kezdődjenek, s készüljön belőlük több lenyomat is a 400 példányon felül — melynek minden darabja egyébként már a megjelenés pillanatában ritkaság —, így eljuthatnának azokhoz a könyvtárosokhoz is, akik alaposabban csak egy-egy terület iránt érdeklődnek. Akkor még egyértelműbben válaszolhatnánk arra a felvetett kérdésünkre, hogy kiknek dokumentálnak a magyar dokumentátorok. (KMK — Népm. Propaganda Iroda)

Marót Miklós

A MAGYAR NEMZET szeptember 18-i számában Környei Elek interjút készített Kellner Bélával a Somogy megyei könyvtárak munkájáról. A cikk jó tükrre a hálózat szép eredményeinek és arra való törekvésének, hogy a megye lakosságának nagyobb része könyvtári olvasóvá legyen.

A NÉPMŰVELÉS 10 ÉVES FEJLŐDÉSE

A kiadvány, mely művelődésügyünket statisztikai adatok segítségével mutatja be, az országos népművelési konferencia számára készült, elsősorban az előkészítő munkabizottságok tagjai részére. Jól áttekinthető táblázataival, világos, elemző szövegével eredeti célján felül is nagy érdeklődésre tarthat számot. Mindenestre ott a helye a számottevő könyvtárak referenzs anyagában. (Kérdés, hogy milyen mértékben hozzáférhető?)

Az összeállítás az 1964-ben végrehajtott reprezentatív statisztikai vizsgálat eredményeire, az 1968-ban megjelent Művelődésszisztematikai Adattárra, valamint a Népegyetudományi Kutató Intézetnek „A demográfiai tényezők hatása a művelődésre” c. tanulmányára támaszkodik. Az 1968. évi művelődésügyi eredményeit külön fejezetben foglalja össze.

A könyvtárosokat a gazdag anyagból különösen három kérdés érdekli: könyvtárügyünk a nemzetközi összehasonlítás mérlegén, mekkora a könyvtárak súlya művelődésügyünk egészében és végül, mit foglal össze művelődésügyi kormányzatunk „népművelés” címszó alatt.

Az általános kulturális helyzetet 13 európai országgal hasonlítja össze, az iskolázási és művelődési mutatók közös grafikonra vetítésével. Eszerint Magyarország — a színházlátogatás kivételével — mindenütt a hatodik helyet foglalja el. A közművelődési könyvtári olvasás tekintetében Csehszlovákiával érünk el azonos helyezést, a többi szocialista állam azonban megelőz bennünket. A kiadvány a számok tükrében megállapítja, hogy „a tv megjelenése és gyors elterjedése jelentős mértékben megváltoztatta a művelődési szokásokat és az igénybevevők tömegét nagymértékben elvonta a rendezvények látogatásától és a művelődést egyre inkább az otthon keretei közé szorította.” De leszögezi azt is, hogy „az olvasás iránti érdeklődést az eddigi vizsgálatok eredményei szerint a tv viszonylag a legkevésbé befolyásolja.” Az 1958—67 közötti időszakban — a legdinamikusabb fejlődésű tv-től eltekintve — minden egyéb kulturális intézmény fejlődéséhez viszonyítva a könyvtárak igénybevételenek növekedése a legmagasabb. Az ok nyilván abban rejlik, hogy a könyvhasználat sem időhöz (mint pl. a rádió, tv mozi, színház, stb.), sem térhez (mint a múzeum) nincs kötve.

Figyelemreméltó az az összehasonlítás is, amely 17 európai ország közművelődési könyvtárainak adatait mutatja be. Eszerint Magyarország a nyolcadik helyen áll (Megelőzik a szocialista országok, Csehszlovákiát és az NDK-t kivéve), az ol-

vasási arány azonban (a 100 olvasóra jutó kölcsönzött kötetek száma) nálunk a legmagasabb. Érdeemes a kérdést megvizsgálni. Közművelődési könyvtárügyünk a legelaprózottabb, és ugyancsak nálunk a legrosszabb a főfoglalkozású könyvtárosok aránya. És ha mindezek ellenére mégis itt a legnagyobb a forgalom, akkor valószínű, hogy túlfeszítettség van. Dicséretes a magyar könyvtárosok erőfeszítése, de a következő években könnyen törés állhat be a forgalom alakulásában.

Mekkora a könyvtárügy súlya a művelődésügy egészében?

A kiadvány megállapítja, hogy „az igények állandó növekedésével könyvtárhálózatunk nem tudott lépést tartani (52. l.), a felhasználható pénzügyi fedezet az előző évhez képest számottevően (1965-ben 6 millióval) csökkent” (53. l.), a kiadott könyvek átlagos ára 1968-ban az 1964-hez képest 13%-kal lett magasabb (133 l.), a szépirodalmi műveknél átlag 18%-kal, a regényeknél 26%-kal. A két megállapítást egybevetve megállapíthatjuk, hogy a könyvtárak beszerzési feltételei erősen romlottak.

Mivel művelődéspolitikánkban a művelődési házak ügye szoros kapcsolatban áll a könyvtárakéval, önkéntlenül is ide kívánkozik némi összehasonlítás. A művelődési házak (művelődési otthon jellegű intézmények) látogatottságát a kiadvány „rendkívül alacsonynak” mondja. Budapesten 100 fő közül 6, városon 10—11, falun 18 veszi őket igénybe. Tudjuk viszont, ha a feltételek megfelelőek, akkor a könyvtárhasználat egyenes arányban áll a lakóterület nagyságrendjével és az igénybevevők műveltségi fokával. A falusi könyvtárakban 1968-ban a lakosság 20 százaléka, a városiakban 23%-a, a fővárosban a lakosság 24%-a olvasója a tanácsi és a szakszervezeti könyvtáraknak. Ha mindehhez hozzászámítanánk a tudományos és szakkönyvtárak forgalmát, ez a törvényszerűség még jobban kidomborodnék. Távól álljon tőlünk, hogy ebből az összehasonlításból olyan következtetést vonjunk le, mintha a művelődési házak kérdése nem volna fontos. Az adatok azonban világosan megmutatják, hogy művelődésügyünk szemléletében valami nincs egészen rendjén, különben érthetetlen, hogy éppen a könyvtáraknál, tehát ahol a társadalmi szükséglet a leginkább megnyilvánul, ott csökkennek a legnagyobb mértékben a ráfordítások.

Mindezeidig nem vetjük eléggé figyelembe sem a szocialista, sem a kapitalista országok művelődéspolitikai fejlődésének általános irányát: a kor a könyvtárak erőteljesebb fejlesztését követeli meg. Az

különösen érthetetlen, hogy a könyvtárügy háttérbe szorulása éppen a „tudományos technikai forradalom”, „az egész életet betöltő, azaz permanens nevelés” hangsúlyozása közben következett be.

Végül arra a kérdésre, hogy mit foglal össze a művelődésügyi kormányzatunk a „népművelés” címszó alatt, a kiadvány szerint a *művelődésügy* és a *népművelés* szinte azonos fogalmak, a mű ugyanis címében a népművelés, szövegében pedig következetesen a művelődés szót használja. A kiadvány nem tud mit kezdeni a „művelődési ház” elhelyezésével a mű-

velődési intézményrendszerben. A művelődési ház ugyanis sehol sem jelenik meg tisztán, önálló fejezetben, mint például a könyvtár, mozi, színház, múzeum, hanem az „Ismeretterjesztés, hírközlés” cím alatt. Már ez a kiadvány is sugalmazza, hogy az eddiginél pontosabban kellene meghatározni a művelődési ház funkció-rendszerét és viszonyát a többi művelődési intézményhez. Reméljük, ezt a feladatot elvégzi az országos népművelési konferencia. (Központi Statisztikai Hivatal, 1969. 136 l.)

Sallai István

bibliográfiák

PEDAÓGÓIA ÉS PSZICHOLÓGIA

A Pécsi Városi Könyvtár pedagógiai könyvtárának katalógusa

Hogy a közművelődési könyvtárak milyen komolyan veszik a pedagógiai szolgálattal vállalt feladatokat, arra újabb bizonyíték a Pécsi Városi Könyvtár kötetkatalógusa. Ez két főrészből áll: az egyik az állomány pedagógiai műveit, a másik a pszichológiai munkákat sorolja fel. A két csoporton belül külön közli az 1945 előtt és után megjelent könyveket. A két korszak különválasztása indokolt: az előbbi inkább a kutatást, az utóbbi főként a tájékoztatást szolgálja, de szólnak érvek ellene is (pl. a klasszikusok — Apáczai Csere János, Pestalozzi stb. — művei a kiadás éve miatt nem kerültek egymás mellé). Egy ilyen rendeltetésű katalógusban az időrendi felcserélés (az 1945 után megjelentek előbb kapnak helyet) még kiemelési okok miatt sem feltétlenül szükséges.

A katalógus beosztása az ETO-ra épül. Ez el is fogadható, de a szerkesztők néhány félreértése helyenként meglehetősen nagy zűrzavart okozott. Kezdjük azzal, hogy az ETO 370-es számot nem ismer. Abban a formában pedig még kevésbé, hogy elnevezése *Nevelés és oktatás*. Ez az egész 37-es szak elnevezése, és ennek behelyettesítése a 370-es számmal azt akarja kifejezni, hogy tulajdonképpen minden ide tartozik. Elég a katalógus 1. oldalát végignézni ahhoz, hogy lássuk, tartalmilag mennyire távol eső művek sorakoznak egymás után. Nem is tudja felderíteni az embert, hogy milyen megfontolásból került valami a katalógusnak 370-nel jelölt fejezetébe, és miért esetleg máshová. Pl. a *Baranya megyei és Pécs mj. városi pályaválasztási tájékoztató* (10. tétel) a 370-es számot kapta, de a *Mi legyenek? Száz szakma* (447.) a 371-eset. (Bonyolítja a dolgot, hogy ez a

kötet két helyen is szerepel; a 158. tételeként a 370-esben is.) Azt sem értjük, miért került az *Ének-zene az óvodában* 4. kiadása (40. tétel) a 370-es szakba, de 2. és 5. kiadása (570., 571.) már a 372-esbe.

Nyilvánvaló, hogy más a szakkatalógus és más az ilyen kötetkatalógus. A szerkesztők nem tudtak megbirkózni a nehézséggel, ami abból következik, hogy a kötetben minden művet csak egyetlen helyre tehetnek, de ugyanakkor biztosítaniuk kell, hogy a használó együtt találja az egy témával foglalkozó könyveket. Csak kiragadott példaképpen: ha valaki az óvoda iránt érdeklődik, akkor pl. a *Cseke—Balkányi: Testnevelés az óvodában* (306.) c. művet a 371-esben, az *Ének-zene az óvodában* (40., 570., 571.) c. könyvet a 370-esben és 372-esben, a *Szervezett foglalkozás az óvodában* (620.) c. kötetet a 373-asban találja. Vagy: Három könyv a felnőttoktatásról (51., 332., 637.) 3 helyen (370., 371., 374.) szerepel. Végképp zavaros a 379-es szak, melynek katalógusbeli elnevezése: *Közoktatásügy*, alcíme: *Szabadidő felhasználása*. Egyrészt hogyan került ide a *közoktatásügy* (nyilván az ETO előző, négy éve átdolgozott kiadásából...), másrészt 379 nincs, de van 379.8 *A szabadidő felhasználása*.

A rendelkezésre álló terjedelemben csak példákat hozhattunk annak igazolására, hogy a katalógus tartalmazza ugyan a pécsi városi könyvtár „pedagógiai könyvtárának” pedagógiai és pszichológiai anyagát, de — minden jószándéka ellenére — alig segít a tájékozódásban. Ha valaki egy téma iránt érdeklődik, majdnem az egész katalógust végig kell lapoznia. (Összeállította: Kozma Jenő és Gáspár Jolán, 118 l.)

Kisfaludi Sándor

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁNAK idei 2. száma a mezőgazdasági egyetemek és főiskolák könyvtárainak 1968. évi tevékenységét és az OMgK tájékoztató szolgálatának munkáját elemzi. A 3. számban is folytatódik a szakmai könyvtárhálózatok múlt évi tevékenységének bemutatása: ezúttal a felsőfokú mezőgazdasági technikumok, továbbá a mezőgazdasági kutatóintézeti és egyéb intézményi könyvtárak kerültek sorra. Mindkét számot a szokásos bibliográfia — az AGROINFORM újabb külföldi szakfolyóiratainak jegyzéke —, s a külföldi, valamint a hazai könyvtári szakirodalom szemléje és egyéb kiadványismertetések egészítik ki.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS idei 2. száma főként osztályozási, dokumentumfeltárási kérdésekkel foglalkozik: Jantsits Gabriella az 1967-es vizsgálódás alapján megállapítja, hogy az orvosi hálózat 439 könyvtára közül 154 rendelkezik szakcatalógussal, e katalógusok azonban négyféle osztályozási rendszert képviselnek. A hálózati központ az egység érdekében tárgyszókatalógus készítését javasolja tagkönyvtárainak, s ehhez 130 tárgyszót tartalmazó jegyzéket is közöl. — A fénylyukkártyák terjedésére utal az a cikk, amely a hálózati központ kísérleteiről tudósít: az OOKDK sikeres kísérletet folytatott témabibliográfiáinak fénylyukkártyás feldolgozásával.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közlönye) 4. számában összehasonlítás található az 1968. illetve 1969. év első felének eredményeiről: érdekes, hogy az olvasótábor több mint 2000-res fogyása ellenére a központi könyvtárba és a zenei könyvtárba csaknem 500-zal több olvasó iratkozott be, mint az előző évben. A híradó sok hasznos kisebb írása közül különösen az évfordulókról szólók kelthetik fel más könyvtárak figyelmét is.

A Békés megyeiek KOENYVTAARI JEGYZEESÉK című híradóját kevés helyen ismerik az országban. Pedig ez a távirati című tájékoztató, melyet alcíme is gyorstájékoztatónak szán, olyan szempontból figyelemre méltó, hogy frissége érdekében lemond nagyobb cikkek közléséről, melyek az ilyen kiadványok szerkesztését és megjelenését késleltetni szokták, s kibocsátását a szükséglethez igazítja. A hozzánk eljutott két számból a Mezőkovácsházi Járásai Könyvtár zenei részlegéről (vasárnap délelőtt is nyitva tart!) szóló írást emeljük ki és egy érdekes adatot a vonzó könyvtárak olvasóbarozó hatásáról: Dévaványán a korszerű-

sített épületben elhelyezett gyermek- és felnőtt könyvtárban 800-ról 1500-ra emelkedett az olvasók száma.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS az elmúlt két évben kitünően megtalálta a témákat, a módszert és a hangnemet ahhoz, hogy a megyei híradót a hálózat tagkönyvtárainak és a könyvtárakat fenntartó tanácsoknak tájékoztató orgánummá tegye. A legidősebb könyvtárfejlesztési témáknak — például az új klubkönyvtárak szervezésének — eleven tárgyalásával a figyelmet a tényleges tennivalókra irányította, s ezzel korszerű könyvtári követelményrendszert tett általánossá a megyén belül. Az idei őszi szám megjelenése után azonban úgy tűnik, hogy a híradó szerkesztésében funkciózavar állott be. Az új szám ugyanis felénél jóval nagyobb terjedelemben közöl olyan írásokat, amelyek nem híradóba valók. A Bicskei Járásai Könyvtár története megyei évkönyvbe kívánkozik, kár terhelni vele a híradó igazi olvasóközönységét, a tiszteletdíjas könyvtárosokat és a tanácsok munkatársait. Még inkább áll ez a megállapítás egy másik tanulmányra, amely „Az olvasószolgálat problémái a megyei könyvtárakban” címet viseli. Ez a téma már egyáltalán nem érdekelheti a kisebb könyvtárak munkatársait és a könyvtárak fenntartóit. Jó lenne, ha a megyei könyvtár visszatérne ahhoz a szerkesztői gyakorlathoz, amelynek eredményeként a híradó a megyén belül élénk érdeklődést, a szakmában pedig elismerést váltott ki.

Legrendszeresebben és évek óta nyomtatásban megjelenő híradónk, a PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS 1969. 3. számában az Olvasó ifjúságért mozgalommal, a mezőgazdasági szakmunkástanulók körében végzett művészeti nevelő tevékenység egyik kísérletével foglalkozik, és közli a megyei könyvtár tervét a felszabadulás 25. évfordulójának megünneplésére. A híradóban útibeszámolót is olvashatunk a holland könyvtárakról; ebben különösen az amsterdami városi hálózat bibliobuszában szerzett tapasztalatok leírása érdekes.

KÖNYVTÁRI ÉRTESÍTŐ c. híradójának 1969. 2. számában az Encsi Járásai Könyvtár tovább folytatja a körzeti könyvtárak rendszerének kiépítésével összefüggő problémák tárgyalását, a körzetesítési tervek ismertetését; beszámolót közöl a fancsali klubkönyvtár kísérleti évének tapasztalatairól és mintaprogramot ad az ifjúsági klubok működéséhez a járási művelődési otthon ifjúsági klubjának terve alapján.

HAZÁNK FELSZABADULÁSÁNAK 25. és Lenin születésének századik évfordulójára tervezet adott ki a **Nyíregyházi Megyei Könyvtár**, mely az ünneppel kapcsolatos könyvtári tennivalókat vázolja. A tervezet, amely a teendőket az olvasók életkora s a könyvtártípusok szerint külön tárgyalja, formákban s ötletekben is gazdag: például megtudjuk belőle, hogy bibliográfia készül Bajcsy-Zsilinszky Endréről; vándorkiállítás a megye 25 éves fejlődéséről; képeslapgyűjtés indul a régi és az új Nyíregyházáról, megrendezik a megye könyvtári klubtagjainak találkozóját, rajz- és irodalmi pályázaton versengenek majd a diákok. A kellő időben kibocsátott tervezet elősegíti a tennivalók összehangolását, áttekintését és a pontos munkavégzést.

DICSÓ NAPOK címmel válogatott irodalomjegyzéket adott ki a Salgótarjáni Megyei Könyvtár az őszi rózsás forradalomról és a Tanácsköztársaságról. A jegyzék először országos érdekű dokumentumokat, majd helyismereti irodalmat sorol föl, végül életrajzokat és szépirodalmi műveket ajánl.

AZ 1968-BAN beszerzett művek gyarapodási jegyzékét jelentette meg a Salgótarjáni Megyei Könyvtár. A kiadvány — egy év áttekintésében — a kötetkatalógus szerepét is betölti, és hozzászoktatja az olvasókat az ETO szakrendjéhez. A bevezető külön fölhívja a figyelmet a könyvtár katalógusaira és a könyvtárközi kölcsönzésre — tehát felhasználja az alkalmat a tágabb kitekintésre is. A jegyzék használatát név-, cím- és tárgymutató könnyíti meg.

AZ ÚJ KÖNYVBESZERZÉSEK című, kéthavonta megjelenő kiadvány 1969. évi 4. száma az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ állományába legújabbban került kb. másfélezer műszaki szakkönyv, monográfia, kongresszusi kiadvány stb. címét tartalmazza. A különböző szakterületekről 11 sorozatban szerkesztett összeállítást különösen az ipargazdaság, üzemszervezés, a mérés- és műszertechnika, automatika, elektronika és híradástechnika, továbbá az építőiparok területére vonatkozó gazdag könyvvállományról nyújt tájékoztatást. A kiadvány egyoldalas nyomtatásban, perforált lapokon készül, így a címleírások könnyen szétszedhetők és kartonokra ragasztva beilleszthetők a különböző nyilvántartásokba, vagy központi címjegyzék készíthető belőlük. (M. L.)

KURRENS KÜLFÖLDI BIOLÓGIAI FOLYÓIRATOK a magyar könyvtárakban címmel **lelőhelyjegyzéket** állított össze az Akadémiai Könyvtár és a Szegedi Egyetemi Könyvtár. Az MTA biológiai osztálya 1968-ban megvizsgálta a magyarországi biológiai kutatások folyóiratokkal való ellátottságát. E vizsgálódás alapját képezte a közreadott jegyzék, amely a hazai könyvtárak és kutatóintézetek periodikáit foglalta össze. A kiadványba felvetették a határtudományok idevágó folyóiratait is, így a mezőgazdaság és az orvostudomány biológiai vonatkozásait tárgyaló periodikák is helyet kaptak benne. A betűrendben felsorolt címek után a lelőhelyre kódjel utal, ennek feloldása a bibliográfiai részt követő kódjegyzékben található.

HASONMÁS GYŪJTEMÉNYT adott ki a Somogyi Könyvtár a felszabadulás után megjelent első szegedi lapokból. A reprodukált sajtótermékek között megtalálható a Szegedi Népakarat — a felszabadult ország második lapja, a néhány héttel később indult, ma is megjelenő Dél-Magyarország előde —, továbbá a Munka — a szakszervezetek „heti közlönye” —, a MADISZ egykori hetilapja, a Szabad Ifjúság, a parasztpárti Szabad Szó és más periodikák egy-egy oldala. Az összeállítás Péter László munkája.

A DEBRECENI MEGYEI KÖNYVTÁR — miként erről lapunk 1968. évi 9. számában beszámoltunk — havonta elküldi a megyei párt- és tanácsi vezetőknek az előző hónapban megjelent fontosabb politikai, gazdasági, ideológiai, kulturális stb. cikkeket jegyzékét, a lelőhely megjelölésével. Most elkészült az 1968. évv feltárt cikkanyagának összesített jegyzéke. Az eligazodást név- és tárgymutató segíti.

A KÖZÉPISKOLÁSOK TÁJÉKOZÓDÁSÁT érdekes és igen hasznos eszközzel segíti a Salgótarjáni Megyei Könyvtár: ajánló bibliográfiát ad kezükbe a kötelező olvasmányokhoz. A jegyzék a négy osztályra bontva sorolja fel a kötelező műveket és mindegyikhez az íróról szóló monográfiákat, illetve tanulmányokat válogat. Egyes magyar írók esetében fölveszi a Könyvtárosban közölt interjúkat is. Bevezetőben a magyar és a világirodalom, valamint a stílusztika legfontosabb kézikönyveire hívja föl a figyelmet. Az érdeklődő, esetleg tanulmányi versenyekre készülő diákok számára nagy segítséget nyújtó összeállítás Fábry Györgyné munkája.

Képek a Tatai Járási Könyvtár szabadpolcos teréből. Feltűnő a túl nagyra méretezett kölcsönzőpult, amely nemcsak kényelmetlen, hanem az olvasót és a könyvtárost elválasztó valóságos barikád is. (MTI Fotó — Bajkó József felvételei)

Ára: 6,- forint

